

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**HALK DİNDARLIĞI ÜZERİNE BİR DİN SOSYOLOJİSİ
İNCELEMESİ: DÖRTYOL ÖRNEĞİ**

FATMA ÇİL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DANIŞMAN:
PROF. DR. MEHMET AKGÜL**

KONYA-2020

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	Fatma Çil		
	Numarası	17810201052		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/ Din Sosyolojisi		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans		
		Doktora		
Tezin Adı	Halk Dindarlığı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi: Dört Yol Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

	T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü		
	Adı Soyadı	Fatma ÇİL	
Öğrencinin	Ana Bilim/Bilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi	
	Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet AKGÜL	
	Tezin Adı	Halk Dindarlığı Üzerine Bir Din Sosyolojisi İncelemesi: Dört Yol Örneği	

ÖZET

Her toplumun tarihsel, ekonomik, kültürel deneyimler neticesinde kendine has bir dindarlık tarzı oluşmaktadır. Bu bağlamda sahip olduğu inanç ve uygulamalar o toplumun halk dindarlığı görünümünü meydana getirir. Halk dindarlığı hem geleneksel hem de modern toplumlarda hayatiyetini devam ettirmektedir. Bu çalışmada Dört Yol’da yaşayan halk inançlarının, uygulamalarının, bu uygulamalara karşı tutum ve düşüncelerin öğrenilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla 1 Şubat 2020- 30 Haziran 2020 arasında 18-68 yaş aralığında 50 katılımcı ile 19 sorudan oluşan derinlemesine mülakat tekniği ve literatür taraması yapılarak “Halk dindarlığı üzerine bir Din Sosyolojisi incelemesi: Dört Yol örneği” başlığı altında, Dört Yol örneği üzerinden kuramsal ve uygulamalı olarak iki alanda ele alınıp incelenmiştir. Araştırma sonunda Dört Yol’da halk dindarlığının canlılığını koruduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: halk dindarlığı, halk inançları, halk dini, sosyoloji

		T. C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ <i>Sosyal Bilimler Enstitüsü</i> <i>Müdürlüğü</i>			
Student's	Name Surname	Fatma ÇİL		ID:	17810201052
	Department/Field	Sociology / Religion Sociology			
	Advisor	Prof. Dr. Mehmet AKGUL			
Research Title		A Sociology of Religion Study on Popular Religiosity: The case of Dortyol			

ABSTRACT

A unique religiosity style exists in every society as a result of the historical, economic and cultural experiences of the society. In this context, the beliefs and practices of the society constitute the popular view about its religiosity. Popular religiosity continues to exist in both traditional and modern societies. In this study, it is aimed to learn the practices of beliefs of the people living in Dortyol. The study also aimed to learn the attitudes and thoughts towards these practices. For this purpose, between February 1st and June 30th, 2020, in-depth interviews consisting of 19 questions with 50 participants between the ages of 18-68 as well as a practical and theoretical literature review under the heading, “A Sociology of Religion Study on Popular Religiosity: The case of Dortyol” we are conducted. At the end of the research, it was determined that popular religiosity remains alive in Dortyol.

Keywords: Popular religiosity, Popular beliefs, Popular religion, Sociology

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ÖNSÖZ	vi
GİRİŞ	1
1.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Din ve Dindarlık Olgusunun Kavramsal Analizi	3
1.2. Dindarlık Tipolojileri	5
1.3. Halk Dini – Resmi Din	10
1.4. Halk Dindarlığı Doğuşundaki Etkenler	14
1.5. Halk Dindarlığı Olgusu	15
1.6. Halk İnançları Özellikleri	18
1.6.1. Millilik	18
1.6.2. Bağlayıcılık	19
1.6.3. Değişmezlik	19
1.6.4. Müştereklik	20
1.6.5. İnanç Kaynağının Meçhuliyeti.....	21
1.7. Türk Halk Dindarlığının Toplumsal Arka Planı.....	21
1.8. Geleneksel Türk Halk Dindarlığı	25
1.9. Modern Dönem Türk Halk Dindarlığı.....	30
2.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	36
2.1. Araştırmanın Konusu	36
2.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı.....	37
2.3. Araştırma Yöntemi	38
2.4. Araştırma Evreni ve Örneklemi	39
2.5. Veri Toplama Teknikleri ve Uygulama.....	40
2.6. Hipotezler	40
2.7. Kapsam ve Sınırlılıklar.....	41
3. BULGULAR VE YORUM.....	42
3.1. Örneklem Gurubunun Genel Nitelikleri	42
3.2. Bağımsız Değişkenlere Göre Halk Dindarlığı ile İlgili Bulgular	46

3.2.1. Cinsiyet ve Halk Dindarlığı İlişkisi	47
3.2.2 Yaş ve Halk Dindarlığı	49
3.2.3. Eğitim ve Halk Dindarlığı.....	51
3.2.4. Medeni Durum ve Halk Dindarlığı.....	53
3.2.5. Meslek ve Halk Dindarlığı.....	54
3.2.6. Yaşanılan yer ve Halk Dindarlığı	56
3.3. Kendisi/Ailesinde Din Eğitimi Varlığı ve Halk Dindarlığı.....	58
3.4. Gelişim Evrelerinde Halk Dindarlığı Uygulamaları.....	59
3.4.1. Doğum	60
3.4.2. Evlenme	61
3.4.3. Ölüm	61
3.5. Cemaat, Tarikat ve Dini Grupların Halk Dindarlığı Üzerindeki Etkisi	68
3.6. Halk Dindarlığı ve Batıl İnanç İlişkisi	76
3.7. Halk Dindarlığı ve Ziyaret Kültü	79
3.8. Büyü Mistisizm ve Halk Dindarlığı	83
SONUÇ	94
KAYNAKÇA.....	97

ÖNSÖZ

Din ilk insanlarla beraber var olmuş ve günümüze kadar canlılığını hiç yitirmemiştir. Ancak din algısı, dini inanç ve uygulamalar toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Toplumlar kültürlerine, hayat tarzlarına, sosyo-ekonomik yapılarına göre dinleri anlamlandırıp gündelik hayatlarında dine yeni bir şekil vermişlerdir. Dolayısıyla bu durum kitabi din- halk dini ayrımını ortaya çıkarmıştır. Bütün dinlerde büyüsel, mistik, mitolojik ve efsanevi öğelere yer veren halk dindarlığı ile naslara bağlı olan resmi dindarlık ayrımı görülmektedir.

Peki değişmekte olan, içerisinde İslam dini dışında farklı dinleri de barındıran, geleneklerine sıkıca bağlı ve birçok bölgesinde samimi ilişkiler yaşanan Türk toplumunda halk inançları gündelik hayatın neresinde yer almaktadır? Halk inançları insanlar tarafından nasıl algılanmaktadır? Eski Türk dinlerine ait olan uygulamalar günümüzde de varlığını sürdürüyor mu? Batıl olarak tanımlanan muska, nazar, cinlerin insanları çarpması gibi unsurlar insanları endişelendiriyor mu? Türbe ziyaretleri hayatımızın ve dini yaşantımızın neresinde yer alıyor? Geçiş evrelerinde ne tür dini ritüeller yapılıyor? Bu ve benzeri sorular beni “Halk inançları”nı ve “Halk dindarlığı”nı incelemeye yöneltti.

Tez çalışmasının planlanmasında, yürütülmesinde, yazılmasında ve tamamlanmasında engin birikimi ve tecrübelerinden yararlandığım tez danışmanım sayın Hocam Prof. Dr. Mehmet Akgül’e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca hayatım boyunca benden yardımlarını ve desteklerini esirgemeyen, her zaman yanımda olan başta ablam Zeynep Çil olmak üzere tüm aileme de teşekkür ederim.

GİRİŞ

Dünyanın her yerinde halk dindarlığı kültürün, dini ve sosyal hayatın önemli ayrılmaz bir parçasıdır, onun araştırılması toplumda yaşanan dini gerçeklerin daha derinlemesine ve sistematik bir biçimde anlaşılmasına imkan sağlayacaktır. Halk dindarlığı dinin toplumda nasıl vücut bulduğunu, hangi eylemlerle görüldüğünü bize anlatmaktadır. Çalışmamız Türk toplumunda yaşanan dini hayatı daha iyi anlamayı, halk dindarlığının toplumda canlılığını nasıl koruduğunu incelemeyi, halk dindarlığını etkileyen faktörleri ortaya çıkarmayı ve modernleşme sürecinde halk dindarlığında meydana gelen değişimleri tespit etmeyi hedeflemektedir.

Dini hayat bireyin ve toplumun hayatında çeşitli şekillerde ve farklı boyutlarda ortaya çıkmaktadır. Resmi din, kitabi din, sivil din, entelektüel dindarlık, kurumsal din, normatif din, vb. bir dizi metodolojik kavram arasında “halk dini, halk inançları ve “halk dindarlığı” teriminin önemli bir yeri vardır.

Halk dindarlığı geleneksel halk kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak toplumun olaylara bakış açısını kavramamıza da yardımcı olmaktadır. Bir ucuyla geçmişe, bir ucuyla da zamanımıza uzanan halk inançlarını ve uygulamalarının incelenmesi bize aynı zamanda tarihi öğrenme imkanı da vermektedir. Son yıllarda kültür, bilim, tıp, sosyal ve ekonomi hayatındaki gelişmeler geleneksel düzenin halk dindarlığının değişmesine sebep olsa da varlığını sonlandıramamıştır.

Toplum ne kadar modernleşirse modernleşsin, halk dindarlığı hep var olagelmiştir. Özellikle doğum, sünnet, evlilik ve ölüm gibi hayatın dönüm noktalarındaki halk inanışları halk dindarlığının mihenk taşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Halkın sahip olduğu kültür ile din birbirine kenetlenerek toplumun yaşayışını şekillendirmektedir. Resmi dindeki öze dokunulmadan, resmi din normları değiştirilmeden halk kültürü dinle yoğurularak örf, adet, töre haline getirilmiştir. Dolayısıyla halkın bu kültürü gündelik hayatta dinle nasıl bütünleştirip, dini hayatında nasıl anlamlandırdığı incelenmeye değer bir konudur. Çalışmamızda bireylerin dini nasıl yorumladığı, ne tür dini uygulamalarda bulunduğu, halk inançlarını ne düzeyde benimsediği incelenmeye çalışılacaktır.

“Halk Dindarlığı üzerine bir Din Sosyolojisi incelemesi: Dörttyol örneği” adlı bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde din ve dindarlık olgusunun kavramsal analizi, halk dini olgusu, halk dindarlığının göstergeleri, halk dindarlığının doğuşundaki etkenler, halk inançları ve özellikleri, Türk halk dindarlığı, Türk halk dindarlığının toplumsal arka planı, geleneksel ve modern Türk halk dindarlığı incelenmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Dörttyol’da farklı cinsiyet, yaş ve meslek gruplarından bireylerle alan çalışması yapılması öngörülmüştür. Araştırmamızda nitel araştırma yöntemi ve mülakat tekniği ile inceleme yapılması planlanmıştır. Nitel çalışmamızın Dörttyol’da yapılmasında ilçenin çevre ilçeler ve illerle ilişkisin yoğun olması, farklı kültürlerin bir arada yaşaması, dışa dönük ve hoşgörülü bir yapıya sahip olması, gelişmekte olan bir ilçe olup sonbaharda mevsimlik işçi alması, “medeniyetin başkenti” olarak adlandırılan Hatay ili sınırlarında olması etkili olmuştur. Derinlemesine mülakat tekniğiyle Dörttyol’da yaşayan katılımcılar arasında halk inançlarının nasıl algılandığı, gündelik hayatlarında ne kadar yer verdiklerini, mistik inançlar hakkındaki düşünceleri, batıl inançlara karşı olan tutumları, veliler ve türbe ziyaretleri hakkındaki hisleri, tarikat, cemaat ve dini gruplar ile bağları öğrenmek amaçlanmaktadır. Çalışmamızda halk dindarlığı üzerine genele değerlendirmeler ve halk inançlarına karşı tutumlar, şahsi duygu ve düşünceler kapsamında bulgulara ulaşılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Din ve Dindarlık Olgusunun Kavramsal Analizi

Halk dindarlığını anlamak için öncelikle “din” ve “dindarlık” kavramını anlamak gerekmektedir. Etimolojik ve semantik bakımlardan Arapça’da “din” kelimesinin, “de-ye-ne” veya “da-ne” kökünden geldiği ve genellikle üç muhtelif kaynağa dayanan farklı manaları ifade ettiği anlaşılmaktadır. Arapça’da din; yol, kanun, hukuk, hüküm, hesap günü gibi birçok anlama gelmektedir. Ancak din kelimesinin terim anlamları, bu çalışmamız açısından daha önemlidir. Dolayısıyla dinin terim olarak ne ifade ettiğine dair bazı tanımlar ile işe başlamak daha doğru olacaktır. Ardından dindar ve dindarlık kavramları çalışmamızda incelenecektir.

Kısaca tanımlamak gerekirse din, insanların yaratıcı olarak kabul ettikleri üstün güce olan imanlarını, ona yapacakları ibadetlerin bütünü ve bu imana göre davranışlarının nasıl olması gerektiğini düzenleyen inanış yolu anlamına gelmektedir.¹ Diğer bir ifadeyle din, hayatı çepeçevre kuşatan, belirli kural, emir ve yasakları bulunan, bu bağlamda dindarlık perspektifleri sunan, dindarlarına çeşitli direktifler veren ve sınırları bazen esnek bazen sert bir şekilde çizilmiş bir yaşam tarzı, bazen statik bazen dinamik hayat döngüsü sunan, değişik yaşam alanlarında davranış biçimleri öngören öğretilerdir.² Kur’an’a göre din, insanın zihinsel işlevlerini / inanç ve düşüncelerini, tutumlarını, davranışlarını / ibadetlerini ve sosyal yapılarını / cemaatler v.b. organizasyonlarını belirleyen bir sistemdir. Buna göre Tanrı fikrine yer versin veya vermesin, metafizik değerlere sahip olsun ya da olmasın insanın düşünce dünyasında ve hayat döngüsünde belirleyici olan her sistem dindir. Kur’an, insanlar için temelde iki dinden bahseder. Bunların birincisi, Allah’ın insanlar için seçtiği ve razı olduğu İslam, diğeri ise İslam’dan gayri din veya

¹ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998. s.96

² İsmail Çalışkan, *Kur’an’da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002. S.51

dinlerdir.³ Kur'an'da, sadece İslam'ın insanları doğruya ve kurtuluşa erdireceği, diğer dinlerin ise makbul olmadığı anlatılır.

Dindar ise, bağlı bulunduğu dinin emir ve yasaklarına hakkıyla uyan, dinine kuvvetle bağlı olup gereklerini yerine getiren kimsedir. Başka bir ifadeyle dindar, mensubu olduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerini içselleştirip bunları tutum ve davranışlarında sergileyen kişidir.⁴ Dolayısıyla bir kişinin dindar olduğu vurgulandığında, onun kendi inanç alanı içindeki bireysel gerçeklik durumu hakkında kanaat sahibi olunmaktadır. Çünkü inancın ruhsal ve fiziksel işaretleri içinde birey, kendi sosyal konumundan hareketle tanrısal gerçekliğe bağlanmakta, gündelik hayatın bütün etkilerini üzerinde taşıyan bir gerçeklik teması içinde dini, yaşamının fonksiyonel bir göstergesi haline getirmektedir.⁵

Dindarlığı, dindar olma, kişinin herhangi bir dinsel yapıya bağlı olma ve dinin emirlerini gayretle yerine getirme durumu, kişinin mensubu olduğu dine ait inanç, ibadet ve sembollere ilişkin kabul, yoğunlaşma ve meşgul olma derecesi olarak tanımlayabiliriz. Dindarlık, insanın iman-amel temelinde ortaya koyduğu dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, yani dinî yaşantıyı veya dindarca hayatı; inanılan dinin emir ve yasakları doğrultusunda yaşamayı ifade eden ve inanç, bilgi, tecrübe / duygu, ibadet, etki, organizasyon gibi boyutları olan bir olgu olarak anlaşılabilir.⁶ İslam söz konusu olduğunda dindarlaktan kastedilen, onun takvanın türlü biçimleriyle kayıtlı olmasıdır. Bununla beraber dindarlık kişisel inanç ve yorumlara paralel olarak subjektiflik arz etmektedir.

Bu tanımlardan edindiğimiz perspektifle; dinin bir takım ilke, kural ve uyulması gereken emirler, yasaklar bütünü; dindarlığın dindarda somutlaşması gereken bir tutum, bir yaklaşım tarzı olduğunu söyleyebiliriz. Bir bakıma din ve dindarlık, kendi irade ve tercihiyle dindar olmayı benimseyen kişiye hayatını nasıl devam ettirmesi gerektiğine dair bir çerçeve ya da sınır çizmiş olmaktadır. Din, zor

³ Ali İmran 19, Maide 3

⁴ Abdurrahman Kurt "*Dindarlığı Etkileyen Faktörler*", Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. C.I sayfa 726.

⁵ Necdet Subaşı, *Din Sosyolojisi*, Dem Yayınları, İstanbul 2014. s. 126.

⁶ Bkz. Ejder Okumuş, "*Gösterişçi Dindarlık*" Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VI, 2006, sayı:2. s. 22

ya da baskıyla benimsenen bir olgu olmadığına göre, bile isteye dindar olmayı yeğleyen kişilerin benimsedikleri dinin ilke ve kurallarına uymaları gerektiği açıktır. Aksi takdirde din, dindar ve dindarlık gibi değerlerin özgül ağırlıklarını yitirmeleri söz konusu olacaktır. Dolayısıyla din ve dindarlığı önemseyen samimi dindarların ciddi sorumluluklar taşıdığını söyleyebiliriz. Zira dindar, hem bağlı bulunduğu dinin gereklerini ifa etmekle hem de dindarlığın gerektirdiği nitelikleri taşımakla ve temsil etmekle mükelleftir. Burada sadece bir dinden yahut İslam'dan bahsetmediğimizi, anlattıklarımızın bütün din, dindar ve dindarlıklar için geçerli olduğunu düşündüğümüzü belirtmekte yarar vardır.

1.2. Dindarlık Tipolojileri

Din sosyolojisinin tarihsel gelişiminde dindarlık tipolojilerinin ilk örnekleri Weber'in çalışmalarında görülmektedir. Onun toplumsal gruplar temelinde yaptığı çalışmalarda dini yaşama biçimleri çiftçi dindarlığı, feodal dindarlığı, bürokrasi, burjuvazi ve esnaf dindarlığı, proleter dindarlığı, büyüsel, ayinci dindarlık, derviş dindarlığı, şehir ve kır dindarlığı gibi ideal tiplere ayırmaktadır. Weber'de ideal tipler, gerçekleştirilmiş birtakım pratik çalışmaların sonucunda ulaşılan kurgular olmaktan çok, tarihsel-toplumsal olayların sosyolojik çözümlemesinde kullanma amacıyla inşa edilen teorik kavramsal araçlardır. Bu anlamda tipolojik analizin, pozitivist bilim anlayışının temel sayıltılarının aksine tümdengelsel bir yaklaşımı da içermesi, önemli bir farklılık olarak dikkat çekmektedir. Ancak ampirik araştırmalar neticesinde ulaşılan bulgulardan hareketle birtakım tiplere ve genel kategorilere gitme eğiliminin daha yaygın bir tutum olduğunu görülmektedir. Öte yandan Weber'in daha genel bir yaklaşımla, bizzat dinleri belirli özelliklerle tasnif etme girişimi önemlidir. Ona göre, "dinine bağlı olmakla birlikte çalışıp kazanma ve böylece güçlü olma arzusu ile öne çıkan Protestanlık", dünyevi zühd dediği bir dindarlık tipini temsil ederken, "dünyanın nimetlerine pek fazla aldırış etmeyen, içsel gelişmeye ve ahiret mutluluğuna önem veren ve yaşadıklarını takdiri ilahi olarak görme eğiliminde olan başta Katoliklik olmak üzere Hint ve Çin Dinleri" ise uhrevi zühd sınıfında yer alırlar.⁷Weber'in bir başka sınıflaması da karizmatik yeteneklerle

⁷ M. Weber , *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınları, Ankara 2013 s.83.

ortaya çıkan farklılaşmalar üzerinedir. Burada entelektüel dindarlığı ve halk dindarlığı olmak üzere iki ana eğilim söz konusudur. Entelektüeller; bilgi ve hayat düzeyleri bakımından daha üstün, başka bir deyişle seçkin bir statüyü dinî anlamda da sürdürürler. Kitleler ise belli bir müzikalitesi olmayan ve pek çok özelliklerini resmi din kurumlarının hilafına rağmen kendi din anlayışında yansıtmaya çalıştıkları halk dindarlığını yaşarlar.⁸

G. Mensching'te göçebe dindarlığı, asalet dindarlığı, köylü dindarlığı ve burjuvazi dindarlığı şeklinde yapmış olduğu tasnifinde sosyal grup ve sınıfları temel almaktadır. Bu kategoriler altında temsil edilen dindarlığın görüntüleri, Mensching'e göre kendilerine özgü tarzlar geliştirmekle birlikte her yerde aynı olan belirli eğilimleri temsil etmektedir.⁹

Batı'da yapılan çalışmalarda dindarlığın tipolojik görüntüleri, çoğunlukla kurumsallaşmış bir dinî yaşayışın karakteristikleriyle belirlenmektedir. Bu noktada dindarlık, ayin ve organizasyonlara katılımın şıklığıyla ya da belli sosyal durum ve davranışlar temelinde gözlemlenebilmektedir. Nitekim Fichter'de bu doğrultuda, özellikle kilisede ayinlere ve organizasyonlara katılımı ölçüt aldığı bir dindarlık tipolojisi önerir. Onun tasnifinde tipler; gerçek, şekilci, kenardan ve kapalı (gizli) dindarlık şeklinde belirlenmiş biçimlerde olup, O bu ayırımla bireysel dindarlığın çeşitli boyutlarını ampirik çalışmalara yönelik temellendirmeyi amaçlar.¹⁰ Tutucu, Protestan, sekt ve liberal dindarlık tipleri ise Argyle'in belli sosyal durum ve davranışların temelinde ortaya koyduğu bir sınıflandırmadır.¹¹

İlk olarak Taplamacıoğlu'nun, 'yaşlara göre dinî yaşayışın şiddet ve kesafeti' üzerine gerçekleştirdiği uygulamalı çalışmasında gördüğümüz dindarlık tipolojisi beş temel kategoriden oluşmaktadır. Bunlar, Le Bras'ın tipolojisinde olduğu gibi dinî pratiklere katılımı en gevşek ve zayıf durumdan en sıkı bağlılığa doğru derecelenen bir düzen içerisinde gayr-i amil, idate-i maslahatçı, dini bütün, sofî ve softa-yobaz şeklinde sıralanmaktadır. Taplamacıoğlu'nun tasnifindeki ilk üç tipte, dinî pratiklere

⁸ Celaleddin Çelik, "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım" İslamiyat, 2005, sayı 2, s.71-90.

⁹ G. Mensching, *Dini Sosyoloji*, Çev. Mehmet Aydın, Tekin Yayınları, Konya 1994, s.253-259.

¹⁰ M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s. 50-51.

¹¹ M. Emin Köktaş, *Türkiye'de Dini Hayat*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993, s. 49.

katılım düzeyi ya da yoğunluğu temel alınırken, diğer tiplerde ise değişim sürecindeki bir toplumda dinin bireysel ve toplumsal ilişkilere etkileri ile değişime karşı duruş ya da konum bağlamında öne çıkmış tanımlamalar temel alınmaktadır. Türk toplumunda dinî yaşayışın sosyo-kültürel değişim ile ilişkilerde tuttuğu ağırlık, yeniliklere karşı tepkilerin de din açısından özel anlamlar taşımasını beraberinde getirmektedir.¹²

Dolayısıyla modernleşme sürecinde dinî yaşama biçimlerinin yeni durumlara çok farklı etkileşim formlarıyla eşlik etmesi, bağımlı ya da bağımsız değişken olarak tipolojik görüntülere de sürekli artan bir çeşitlenme eğilimi kazandırmıştır. Bu anlamda dinî yaşayışın öznel tecrübe ve pratiklere katılımın dışında, sosyo-kültürel görüntüleri ve boyutlarıyla birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede dinî yaşama biçimlerini değerlendiren Ünver Günay'ın Erzurum çalışması, ampirik verilerden hareketle, öznel ve toplumsal boyutlarda bir tipolojiye gidilmesi bakımından önemli bir örneklik teşkil eder. Günay bu araştırmasında birinci boyutta dinsel yaşayışın şiddetinin azlığı ve çokluğuna göre ateşli dindarlar, alaca dindarlar, mevsime göre dindar olanlar, beynamaz olanlar, dine karşı ilgisiz olanlar şeklinde beş kategoriye ayırmaktadır. İkinci kısımdakiler ise dinsel yaşayışın toplumsal boyutu ile biçimine göre geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel dindarlık olarak dörde ayırmaktadır. Günay'ın ilk boyutta dinin emir ve yasaklarına bağlılık ve bunların hayata geçirilmesi konusundaki dindarlık düzeylerini, ikinci boyutta ise dinî yaşayışın toplumsal boyuttaki görüntülerini tasnif ettiği görülmektedir. Bu kısımda şekilcilik, geleneksellik, ritüalizm ve tasavvufi unsurlarla belirlenen geleneksel halk dindarlığı ile tranzisyonel dindarlık, Türk toplumunun yaşamakta olduğu hızlı değişim sürecinin sosyo-kültürel ve dinî hayata yansımalarını karakterize etmektedir. Günay'ın bu iki başlık altında toplamış olduğu dindarlık tipolojisi, özsel ve niteleyici dindarlık tipolojilerinin her ikisini de kuşatan kapsamlı bir tipoloji girişimidir.¹³

Tarihsel dindarlık tipolojilerinde Ahmet Yaşar Ocak'ın yaptığı sınıflandırmalar belli bir tarihsel malzemeye dayanması açısından önem taşımaktadır.

¹² Mehmet Taplamacıoğlu “Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet ve Kesafeti Üzerinde bir Anket Denemesi” A.Ü.İ.F.D., 1962, Ankara, c.10 sayı.1 s. 144.

¹³ Ünver Günay, *Erzurum Kenti ve Çevresinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, Erzurum 1999, s. 246.

Ocak, Türk tarihinde İslam'ın çeşitli toplum kesimlerinde yapısal özelliklerinin değişik nitelikler kazanmış görüntüler altında kendini sergilediğini belirtmektedir. Bu görüntüleri de Halk (popüler) İslamı, Kitabi (medrese) İslamı, Tekke (mistik) İslamı, Devlet (siyasallaşmış) İslamı, şeklinde başlıca dört tipte sınıflandırmaktadır. Ona göre bu tarihsel kategoriler, İslam dünyasında bugün de tezahür eden dinî yaşama biçimlerini temsil etmektedir. Türk toplumu örneğinde dindarlık kategorilerinin üç ana eğilimle kategorize olduğunu, bunları ilkini, rasyonel-entelektüel öğelerin hâkim olduğu medrese (kitabi) dindarlığı oluştururken, ikincisini tasavvufi yaşantının ön plana çıktığı tekke dindarlığı ve üçüncüsünü de bu ikisi arasında sıkışan, bununla birlikte dinî, sihri ve mistik unsurların karıştığı geleneksel halk dindarlığı oluşturmaktadır.¹⁴

Geleneksel halk dindarlığının, Tekke İslamı, tasavvuf ya da mistik İslam ile ilgisi, İslamiyet'in Türkler arasında esas itibarıyla tasavvuf çevreleri aracılığıyla yayılması ve dolayısıyla İslam'ın Türkler arasında şekillenen temel yorumlama biçimlerinden biri olmasıyla bağlantılı görülmektedir. Ocak, Halk İslamının sosyolojik anlamda İslam'ın esaslarına belli ölçüler içinde sadık kalmakla beraber, daha ziyade geleneksel yaşantının belirlediği kısmen hurafelerle karışık bir Müslümanlık tarzı olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda Türk halk dindarlığının hem ortodoksiye hem de heterodoksiye dayanan özellikleri taşıması nedeniyle, onun çoğu zaman yapıldığı gibi, yalnızca heterodoksi bağlamında değerlendirilmesinin bir indirgemecilik olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan halk dindarlığının karşısında sünni teolojinin üretilmesinde en büyük katkı sahibi olan medrese dindarlığı vardır ki, Ocak'a göre çağdaş İslam dünyasında halk arasında İslam'ın yalnızca ibadetlerden ve birtakım şer'i yükümlülüklerden ibaret basit bir külte indirgenmesi de onların eseridir.¹⁵

Ş. Mardin, Türkiye'de yeni dindarlık tezahürlerini ve yaşama biçimlerini belli özelliklerde somutlaşan ikili bir yapı üzerinden değerlendirmektedir. Ona göre bu ikili yapının birinci şekli; Ortodoks Sünni İslam'a dönme isteği olarak belirirken,

¹⁴ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, İletişim Yayınları İstanbul, İstanbul 2001, 51-59.

¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri*, İletişim Yayınları İstanbul 2001, s.52-54

ikincisi "halk tabakalarının hurafelere, yani Volk İslam'a dönüşünü istemesi biçiminde ortaya çıkmaktadır. Mardin, aydınların küçümsediği ve anlamlı bir sistem olarak görmediği halk dindarlığının, halk katmanlarında bir dünya görüşü ve kişisel denge sağlama özellikleriyle simgesel bazı işlevler taşıdığını belirtir. Ayrıca o, dine dönüşün bu ikili yapısı içinde özellikle, halk İslamının siyasal ve ekonomik nedenlerle şehirlerin çevresinde toplanmış taşra kökenlilerin oluşturduğu yeni dinsel yapılanmalarda yeni biçimler kazandığını vurgulayarak, bu alanda ortaya çıkan tipolojik farklılaşmaya da işaret etmektedir.¹⁶

Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü'nün sınıflandırması da oldukça dikkat çekicidir. Onlara göre iki karakteristik dindarlık tipi vardır. Bunların birincisi mistik-sezgisel dindarlık ya da sırrî dindarlık olarak ifade edilen ve içerisinde oldukça kuvvetli mistik çizgiler barındıran halk dindarlığıdır. İkincisi ise her ne kadar kendi içerisinde farklı alt grupları olsa da genelde ortodoks-kitabi dindarlık olarak tanımlanmaya çalışılan rasyonel-entelektüel dindarlıktır.¹⁷ Bu kapsamda daha normatif bir tanımlamayla ortodoks ve heteredoks dindarlık biçimlerinden de söz edilebilir. Dinî inanç ve pratiklerin ilk ve aslî biçimleriyle daha sonra farklı coğrafya ve kültürlerde özellikle o yörenin inançlarıyla karışarak kazandığı anlam ve muhtevayı dikkate alan bu sınıflamaya göre ortodoks dindarlık dinî yaşantının kutsal kitaba ve din kurucusu ya da peygamberin açıklamalarına dayalı olarak şekillendiği dindarlık formu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda rasyonel-entelektüel bir karakter arz eden bu tür dindarlığı ulema veya medrese dindarlığı olarak tanımlayabilmek de mümkündür. Heteredoks dindarlıkta ise temel dinî düşünce ve inançların çok çeşitli kültürel, sihirli ve mistik unsurlarla karışarak farklı bir görüntüye bürünmesi söz konusudur.¹⁸

Kuşkusuz dindarlık formları geleneksel, modern ve bu ikisi arasında bocalayan geçiş (tranzisyonel) toplumlarında çok farklı görüntüler içerisinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda Erzurum ve çevresinde yaptığı anket çalışmasına dayanarak dindarlık tipolojisi ortaya koymaya çalışan Ünver Günay dört çeşit dindarlıktan bahsetmektedir. Bunlar:

¹⁶ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s.113.

¹⁷ Bkz. Ünver Günay, "*Türk Dünyasının Din Önderleri Tipolojisi*", Avrasya Etüdüleri, İstanbul 2002, s.128-135.

¹⁸ Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "*Türkler Türkiye ve İslam*", İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s. 35-51.

a) Kültürel yapı içerisinde geleneksel ve kalıplaşmış unsurların çoğunlukta olduğu geleneksel halk dindarlığı,

b) İslam bilginlerince hurafe ve batıl inanç diye adlandırılan unsurlara yer verilmeyen seçkinlerin dindarlığı,

c) Dini sadece Allah ile kul arasında kutsal bir bağ olarak gören ve dini düşüncelerini günlük hayatına yansıtmayan kişilerin yaşadığı laik dindarlık

d) Geleneksel tip ile laik tip arasında geçiş teşkil eden tranzisyonel dindarlıktır.¹⁹

Buna göre sosyal değişme, laiklik ve modernleşme olgularının devreye girmesiyle klasik İslam kültüründe dile getirilen halkın ve seçkinlerin dindarlığı şeklindeki ikili tiplere laik dindar ve tranzisyonel dindar tipleri eklenerek dördüncü bir kategori meydana getirilmektedir. Esasen bu durum, Hodgson'un da işaret ettiği üzere, sosyo-kültürel yapıda meydana gelen değişmelerin dindarların ruh dünyasında meydana getirdiği değişimlerle alakalı olduğu söylenilebilir. Zira bu tür değişimler dinî anlayış ve yaşayış biçimlerine etki ettiği için yeni bir takım dindarlık formlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır.²⁰

1.3. Halk Dini – Resmi Din

“Popüler din”, “folk/volk dini” “alt din” gibi çeşitli kavramlarla da ifade edilen Halk Dini genel olarak halkın dini inanç ve özellikle de uygulamaları için kullanılmaktadır. İçine kelim, fıkıh ve hadis konularının girdiği resmi dinin ilahiyat formunun dışında, insanların din adına inandığı, düşündüğü, söylediği ve yaptığı şeylerin tümüne Halk Dini denir.²¹

Resmi/Kitabi Din, kurucuları ya da peygamberlerinin kutsal kitapta belirledikleri, daha sonra da şartlara göre reformcular tarafından ortaya konulan

¹⁹ Ünver Günay, *Erzurum Kenti ve Çevresinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, Erzurum 1999, s.263-264.

²⁰ M. G. S. Hodgson, *İslam'ın Serüveni I*, İz Yayıncılık, İstanbul 1995, s.320.

²¹ Mustafa Ünal; “*Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı, Halk Kültürlerinin Medya Açısından Değerlendirilmesi*”, Uluslar Arası Sempozyumu, 12-14 Aralık 2002, Sakarya, s.2.

hüküm derecesindeki emir ve yasakların kurumsallaşmış formların tümüne denir. Bu tanıma göre, Yahudiliğin almış olduğu son şekil, Hristiyanlığın Pavlos tarafından belirlendiği şekli ve daha sonraları konsiller sonucunda aldığı şekil, Budizm'in Budda Sakyamuni tarafından belirlendiği sonra da konsillerde aldığı şekil, Resmi/Kitabi Din olarak değerlendirilmektedir.

İslami anlayışa göre “Resmi İslam”, Müslümanlarca kesin doğru olarak inanılan vahye ve Hz. Peygamber'in sünnetine uygun düşen inanç ve uygulamalardır. Ancak, bu iki temel kaynak içinde, hakkında hüküm bulunmayan konuların, “ulemalar” ya da “müctehidler” tarafından tartışıldıktan sonra “şer’idir” fetvası verilen inanç ve uygulamalar (icma) da “resmi” sıfatı ile değerlendirilmektedir. Bu noktada, Hulefa-i Raşidin döneminden sonra İslam devletlerinde ortaya çıkan farklı görüş ve uygulamaları “Şer’i”, “İslami” ve “Dini” gibi mühürlerle resmîleştiren halifelerin uygulamaları, genelde siyasi, askeri ve otorite özelliği taşımasından dolayı, biz bu tür konuları göz ardı etmekte fayda görmekteyiz. (ilgili örnekler, doğudan batıya bütün İslam imparatorluklarında bol bol görülür). Bütün bunlara karşılık, Kur’an ve hadislerde bahsedilmeyen ve ulema tarafından hakkında “şer’idir” hükmü verilmeyen inanç ve uygulamalar “cahili” olarak kabul edilmektedir.

Gelenek, dinin taşıyıcısı olan kültürel alandır. Burada dinin otantik olup olmadığı sorusu önemli değildir. Önemli olan halkın din olarak neyi yaşadığıdır. Sosyolojide Halk Dini olarak kavramsallaştırılan bu yaşantı biçimi, din araştırmacıları ve reformatörler (mücedditler) tarafından kısmî biçimde hurafelerle karışmış olarak değerlendirilmektedir.²²

Halk Dini, dinin halk-kültürel boyutudur veya halk kültürünün dinsel yönüdür. Bu tanım hareketli/üretken unsurların yanında hareketsiz/kalıntı durumundaki unsurları da içermektedir. Aynı zamanda karmaşık bir toplumda dinin resmî/kurumsal ve halk düzeyleri arasında var olan gerilimli yönlerini de içerebilir. Bu tanım, dinin kesin bir şekilde belirlenmiş teolojik ve ayin boyutlarından ayrı

²² Bkz. Şerif Mardin, *Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim*, (Çev. M. Çulhaoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.275-277.

olarak halk arasında bulunan dinsel uygulamaların ve bakış açılarının toplamını oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, büyü ve büyücülük gibi aktif olmayan unsurları içerebileceği gibi halk teolojisi, halk sanatı, halk gelenekleri, dinsel halk müziği gibi hareketli/üretken boyutları da içermektedir. Resmî/kurumsal dinin halk düzeyinde yansımalarını ve yeniden yorumlamaları da bu çerçevede değerlendirilebilir. Yoder, bu tanımlamasının kurumsal (Hristiyanlık özelinde kilise) dinsel yapıya ait unsurları içerdiği gibi ortodoksinin sınırları dışında bağımsız bir hususiyete sahip unsurları da içereceğini belirtmektedir.

Toplumda entelektüel kesim ve halk arasındaki ayrımı belirtmek için Büyük Gelenek-Küçük Gelenek, Klasik Kültür-Popüler Kültür gibi sınıflandırmalar yapılmıştır. Dini anlama ve pratikler açısından da bu kategoriler İslam dininde var kabul edilmektedir. Büyük gelenek, ana kaynaklara bağlı kitabi bir dini yaşayış ve anlayışı temsil ederken; küçük gelenek daha çok faydayı esas alan, çeşitli uygulamalardan oluşan geri kalmış bir kesimin dini yaşayış ve anlayış tarzı olarak nitelendirilmiştir. Retfield'e göre büyük gelenek, yönetici ve entellektüel seçkinlerin düşünce sistemlerinden, bilim, felsefe ve sanat alanlarındaki eserlerini içerir; küçük gelenek ise sıradan insanların sanat, duygusal yapı ve dinsel inançlarını içerir. Büyük ve küçük gelenekler arasında genellikle bir yan yanalık ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi mevcuttur.²³

Halk dini, genellikle resmi dinden çıkarılamaz. Hatta çoğu zaman resmi dinle çatıştığı düşünülmektedir. Bunlar çoğunlukla, bilinmeyen zamanlardan bu yana, muayyen topluluklar arasında kurumsallaşmış inanç ve uygulamalar biçiminde kendisini göstermektedir. Başka bir deyişle, halk dininin kurucusu, insanların kendisidir. İnsanların hem kişisel, hem de toplumsal tecrübeleri neticesinde asırlar boyunca bazen şekil değiştirerek halk arasında yaygın bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Buna göre kaynağı dikkate alındığında iki tür kutsallık karşımıza çıkmaktadır. Birincisi, bizzat tanrı tarafından kutsal olduğu belirtilen inanç ve mekanlar, ikincisi ise insanlar tarafından kutsallık atfedilen inanç ve mekanlar. Halk dini menşeli inanç ve pratiklere toplumun büyük bir kesimi tarafından rağbet edildiği görülmektedir. Resmi din ile halk dinindeki inanç ve uygulamaların birbiriyle

²³ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s.57.

etkileşimi de göz ardı edilmemelidir. Çoğu zaman halk dinine ait inanç ve uygulamaların resmi din statüsüne ulaştığı ve resmi dinin kendisiymiş gibi kabul gördüğü de bir gerçektir. Halk dininin doğal bir sonucu olarak karşımıza halk inanışları çıkmaktadır. İnanış, sözlükte “inanma, inanılan şey”²⁴ olarak tanımlanmaktadır. Geleneğe dayalı olarak oluşan inanma pratikleri ve benzer şeylere ise “inanış” denir.²⁵ Halk inanışları toplumun kabul ettiği ilahi dinin hükümleri ve öğretileri dışında kalan; fakat halk arasında yaygın bir şekilde yaşatılarak bir sonraki nesle aktarılan inanışlardır. Toplumlar, hayatlarını derinlemesine etkileyen, adet, inanış ve geleneklerini yeni bir dine veya kültüre girdiklerinde bırakamazlar ve yeni dinin, kültürün özelliklerine eski adet, inanış ve geleneklerini uydurmaya çalışırlar.²⁶

Halk Dini konusunda Türkiye’de ayrıntılı inceleme yapan bilim insanlarından biri Tayfun Atay’dır. Atay’ın farklı düzeylerdeki çalışmaları dinin algılanması ve yaşanması ile ilgili ayrıntılı çözümler içerir. Atay, antropolojik yaklaşımın ışığında dinin “toplumsal kültürel bir olgu”, “insanın toplumsallığının” yansımalarından biri olarak ele alındığını belirtmektedir.²⁷ Atay, yaşanan şekliyle dini incelemeye çalışırken “halk dini” kavramına da yer verir. Atay’a göre Anadolu söz konusu edildiğinde, halk dini farklı inanç geleneklerinin halkın “zihninde ve duygularında” asırlarca harmanlanarak oluşan “senkretik” bir dinsel ifade eder. Bu dinsellik, “yüksek din”, “büyük gelenek” veya “kitabî” olarak adlandırılan “püriten, özcü” dinsel dışındaki “bağdaştırmacı, uyarlayıcı” özelliklere sahiptir.²⁸ Atay’ın yaklaşımı, dine ait unsurların bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgularken, halk dininin asıl niteliğinin senkretik özellik göstermesi olduğunu vurgulamaktadır.

Sonuç olarak Resmi din ile halk dininin birbirlerine bakışı noktasında resmi din ve halk dinindeki inanç ve uygulamaların birbirleriyle karışım ve etkileşimi göz ardı edilmemelidir.

²⁴ Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, “inanış”, TDK Yayınları, Ankara 1992, s.1080.

²⁵ Türker Eroğlu-Hatice Çiğdem Kılıç, *Türk İnançları ve İnanışlar*, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2008, s. 754.

²⁶ Abdullah Kılıç, “Isparta Yöresi Halk İnançları” Uluslar Arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak yayımları, Ankara 2001, s.415-416.

²⁷ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar Antropolojik Denemeler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.30.

²⁸ Tayfun Atay, *Din Hayattan Çıkar Antropolojik Denemeler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.133-136.

Evrensel dinlerin, kitlelerin eğilimleri ile bazı hususlarda uygunluk göstermediği, bu kitle eğilimleri sonuçta, o insanların yüksek dini anlayıp kavramalarını ve tatbik etmelerini önlemekte ve ondan ayrı bir yönde bir halk dini ve inancının doğmasına sebep olmaktadır. Halk dini demekle bu ayrı bir din gibi anlaşılmalıdır. Burada evrensel dinin farklılaştırılması bahis konusudur. Yoksa ayrı, müstakil bir dinden bahsedilemez.²⁹

1.4. Halk Dindarlığı Doğuşundaki Etkenler

Sosyolojinin elde ettiği bulgular çerçevesinde baktığımız zaman en ilkelinden en medenisine kadar inançsız bir topluma rastlamak mümkün olmamıştır. Her toplum mutlaka bir düşünceye ve bir inanca sahip olarak karşımıza çıkmaktadır. İnanç insanların özünde olan bir şeydir. Bu inançlar hak olur, batıl olur, semavi olur veya olmaz, her toplumun kendine göre bir inanç sistemi vardır. Dinler sosyal bir olay olarak toplumlarda var olduğu için her din mutlaka toplum kültüründen ve yapısından etkilenmiştir. Bu nedenle ilahi dinlerin hiçbiri eski yerel inançların kalıntılarından kurtulamamıştır. İlahi dinler ile halk inançları sürekli bir etkileşim içinde olmuştur.³⁰

Halkın belli olaylara, nesnelere bakışı, onlar hakkındaki düşüncesi, anlayışı sistemleşerek bütün bir halka yayılır ve umumileşir. Bu düşünceler, açıklamalar giderek fonksiyon değiştirerek inanç sistemi haline gelmektedir.³¹

Kitleler, yeni bir evrensel dini kabul etmiş olsalar dahi, çoğunlukla eskiye bağlı kaldıkları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda kitlelerin de kendi yapılarına özgü bir takım nitelikleri vardır. Kitleler yeni bir evrensel dini kabul etmiş olsalar dahi eski ilkel dinlerdeki birçok inanç ve âdeti asırlarca devam ettirmektedirler. Kitlenin yapısal olarak özelliklerine gelince; kitle duygusaldır. Aklirasyonel birtakım mülahazalardan hareket etmez. Kitle, dine yönelik mutluluk beklentisi içindedir. Kitle, sevk edilmeye ve rehberliğe ihtiyaç duyar. Mensching'e göre halk inançları farklı

²⁹ Turgut Akpınar “*Türklerin Din ve Hukuk Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.37.

³⁰ Bkz. Arzu Meriç, “*Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar*”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 19.

³¹ Metin Ergun, *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi*, C.1, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1997, s. 42.

evrensel dinler içinde teşekkül etmelerine rağmen büyük benzerlik hatta ayniyet göstermektedirler³²

Dolayısıyla, taşraya has ve yerel çapta folk inanışların zamanla kitleselleşip yaygınlaşarak popülerleştiği gözlenmektedir. Bu nedenle sosyal bilimciler arasında, kitleselleşip popülerleşen ve evrensel dinlere ait inanışlarla farklı şekillerde kaynaşıp yeni bir forma bürünen halk inanışlarını tanımlamak için “popüler din” ya da “popüler dindarlık” kavramı kullanılmaktadır.³³ Dahası halk arasında yaygın olan bu tür uygulamalardan bahsetmek, aynı zamanda din-toplum arasındaki karşılıklı ilişki ve etkileşimin bariz bir örneğinden bahsetmek anlamına gelmektedir. Din sosyolojisinin konusu basitçe, din-toplum arasındaki karşılıklı etkileşimler ve buradan doğan dinî gruplaşmalar, başka bir deyişle dini toplumsallaşma tarzları olarak özetlenecek olursa, halk katındaki dini tezahürlerin din sosyolojisinin temel konuları arasında yer aldığı rahatlıkla söylenebilir. Bu yüzden kendi içerisinde anlamlı bir düzenliliğe sahip olan halk katındaki inanış ve uygulamaların, dinin toplumda aldığı farklı şekillerin sonucu olarak ortaya çıkan sosyo-dini bir kategori olduğu³⁴ ifade edilmektedir.

Heterodoks İslam tarihsel ve sosyolojik bir gerçeklik olarak İslam inanışını kabul eden değişik etnik, kültürel ve dini kökenlere mensup toplumların, dini bu kökenlerden gelen birtakım inanç ve mitolojik unsurların etkisi altında yorumlamaları neticesinde ortaya çıkmış bir versiyondur³⁵

1.5. Halk Dindarlığı Olgusu

Dinin günlük hayat içerisinde birçok tezahürü bulunmaktadır. Bunlardan birisi de, kendisine farklı tanımlar ve farklı çerçeveler çizilse de halk dinine yakın belki de onunla özdeş olarak değerlendirilen popüler din olgusudur. Popüler din, yüksek tipli genel kabul görmüş kitabi dinlerle bir arada yaşayan, kurumsal ve Ortodoks olmayan inanç, ayinle ilgili ve pratikleri tanımlamada kullanılan bir olgu

³²Mensching, Gustav, **Dini Sosyoloji**, çev.: Mehmet Aydın, Tekin Yayınları, Konya 1994, s. 253.

³³ Ahmet Oktay, **Türkiye’de Popüler Kültür**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 13-33.

³⁴ Mustafa Arslan, “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, Değerler Eğitimi Dergisi, 15, 2008, s.10-13.

³⁵ Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Sufiliğine Bakışlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s.25.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı da, çoğu elitist yorumlarda, olumsuz anlamda, dinin kaba ve basit bir formu olarak tanımlanmaktadır.³⁶

Temel çerçevesini Kitabi din ile oluşturarak sınırlarını ulusun veya kültürel bölgenin kökleşmiş olduğu, halkın uzun tarihi süreci içerisinde meydana getirdiği dini ortamına kadar dayanan inanç ve uygulamalar olan halk dini³⁷ bağdaştırmacı ve uyarlamacıdır. Halk dininin kaynakları kesin olarak belli değildir.³⁸

Halk dindarlığı ise, içinde 'halk üretimi' öğelerini taşımaktadır. Resmi dini öğretinin dışında halkın kendi üretimi söz konusudur. Farklı bir bakış açısı olarak nitelendirilebilecek bir görüşe göre, hayatımızın diğer alanlarında popüler kültür dediğimiz şeyi nasıl üretiyorsak, din alanında da aynı üretim geçerlidir. Dindarlığın bu formunun içeriğini ve çerçevesini kitabi dinden ziyade kültürel şartlar ve yaşam biçimi belirlemektedir. Nitekim halk dindarlığı farklı kültürlerle ait şeyleri bir arada barındırarak, yeni bir form altında meşruiyet kazanmaktadır.³⁹

Halk dindarlığı, içeriğinde yüksek tipli kitabi dinlere uygun kavram ve inançla birlikte, geleneksel kabul ve hurafenin karışımını bulabileceğimiz bir senkretizm barındırmaktadır. Aslında bütün dinlerde halk dindarlığı ile resmi dindarlık arasında yadsınamayacak bir ayrım olduğu muhakkaktır. Yapısal olarak geniş bir çeşitlilik arz eden halk dindarlığının, sembolik ve mitsel düşünme tarzıyla beraber bazı kolektif yönelimlerin etkilerine farklı düzeyde açık olduğu söylenebilir.

Halk dindarlığının en yaygın kalıpları Waardenburg tarafından şöyle ifade edilmektedir:

- Geçiş ayinlerini kutlama
- Mevsim, ay ve yılların devri daimlerini kutlama

³⁶ Celaledin Çelik, "Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler", İslamiyat Dergisi, 4, 2002, s.89.

³⁷ Mustafa Ünal, "Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı", Türklük Bilimi Araştırmaları, 2004. s. 44-50.

³⁸ Mustafa Ünal, "Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı", Türklük Bilimi Araştırmaları, 2004. s. 58.

³⁹ Ayten Köse, *Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s.26.

- Bir grubun bütünleşmesini sağlayan kutlamalar
- Şeyhler, veliler, dini liderler gibi kişilere hürmetle ilgili uygulamalar

Doğal afetler ya da bireysel hayatta karşılaşılan felaketler gibi, öngörülemeyen olaylar karşısında ortaya çıkan davranış kalıpları, özel olarak uygulanıp resmen kabul edilmeyen, dini heyecanların ifade edildiği ibadet biçimleri, kandil geceleri şeklinde ortaya çıkan dini kalıplar.

Tarikatlar, ihvan birlikleri gibi dini gruplarda görülen yaşama ve düşünme biçimleri.

- Farklı mezheplerden oluşan İslami topluluklara özgü dini adetler.⁴⁰

Gellner'e göre, Halk İslamı, dindarlık öğretilerinden çok büyüyü, yasalardan çok dini coşkuyu vurgulamaktadır. Popüler İslam, gerçekte aracılara dayanarak kurumsallaşır. Popüler İslamın en belirleyici kurumu 'veli kültü' dür. Veli kültü, özellikle kabile yaşamına özgü ya da göçebe yaşam biçiminin sürdüğü kırsal bölgelerde egemendir. Popüler İslam, kırsal kültürün karakteristik özelliklerine yakın bir ilişkinin varlığını sergiler. Durkheimci ifadeyle, kırsaldaki insanlar topluma zamansal ve mekansal işaret taşları sağlayacak bir din biçimine gereksinim duymaktadırlar. Bu işaret taşları, alt grupların ve mevsimlik etkinliklerin sınırlarını, yaşamın örüntülerini saptayan kutsal gün ayinlerini ve ayin merkezlerini belirlemelidir.⁴¹

Sosyolojik açıdan halk inançları, toplumsal kabullenme ve benimseme olarak değerlendirilmektedir. Sosyolojik açıdan inanç ise, bütün değerlere ait olan görgü ve bilgi alanını açan bir kabullenme ve bağlanmadır. Bu inançlar, sosyal kurallar şeklinde kendini göstermektedir. Bu kurallara uymayan insanlar toplumsal baskı ya da dışlanma ile karşılaşır.⁴²

⁴⁰ Ali Murat Yel, "Türk İslamı" İslamiyat Dergisi, C.5, sayı 4 ,2002, s. 173-174.

⁴¹ Gellner, Postmodernizm, İslam ve Us, Ç. Bülent Peker, Ümit Yayınları, Ankara, 1994, s. 26

⁴² Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, Milli Eğitim Basım Evi, İstanbul 1969, s.146.

1.6. Halk İnançları Özellikleri

Halk inançları, genel olarak ele alınıp incelendiği zaman belli bazı özellikler taşıdığı görülür. Çelik, halk inançlarının ortaya çıkış sebeplerini belirttikten sonra bu inançların özelliklerini beş başlık altında toplamıştır.⁴³ Halk İnançlarının özelliklerini bizde bu başlıklar altında ele alacağız.

1.6.1. Millilik

Birlikte yaşayıştan kaynaklanan ve çoğu kez akılcı bir dayanağı olmadığı düşünülen halk inançlarının belirleyici özelliklerinin başında millilik vasfı gelmektedir.⁴⁴ Halk toplulukları içindeki her fert, halkın ortak değerlerine, “mensubiyet şuuru, ve birlik hissi” ile ruhi bakımdan iştirak eder. Çünkü her toplum terbiye, taklit ve telkin vasıtalarıyla kendi kültürel değerlerine, kendi doğru ve yanlış standartlarına, örflerine, müesseselerine ve kıymet hükümlerine uygun düşen davranışları benimsetmek suretiyle, alaka ve tutumlarını belirli tarzda geliştirdiği bir birey tipi oluşturmaktadır. Bütün bu değerlerin aşılması ile ortaya çıkan tip, o toplumda yaygın olan şahsiyettir.⁴⁵

Toplumun kendi standartları içinde oluşan şahsiyette, üzerinde yaşanan çevre şartlarının, geçmişten gelen kültürel mirasın etkileri açıkça görülmektedir. Bu ise, halkın benimsemiş olduğu inançlara “millilik” vasfı verir. Millilik vasfı halk inançlarında genel çizgileriyle belirgin bir şekilde görülmektedir. Ayrıntılara inildikçe, geçen zaman içinde kendisiyle münasebette bulunulan farklı kültürlerin izlerine de rastlanılmaktadır.

Anlaşıyor ki toplumun benimsediği hayat tarzı süreç içerisinde aktarılacak ister inanç konularında olsun ister diğer konularda belirgin bir hale gelmektedir. Gelenek ve değerler ekseninde modern hayatında getirdiği uygulamalarla beraber kozmik bir inanç sistemi oluşmaktadır. Bölge bölge değişen ufak farklılıklar olsa da inançlar milli kalmaktadır. Türk toplumu için söyleyecek olursak örneğin sünnet

⁴³ Ali Çelik, *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları*, Beyan Yayını, İst., 1995, s.20-22.

⁴⁴ Arzu Meriç, “Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s.20.

⁴⁵ Amiran Kurktan Bilgiseven, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986, s.150.

merasimi ya da askerlik görevine özel bir değer verilmiştir. Kültürel bir önemi olmasının yanı sıra dini olarak da çok önemseyerek millileştirilmiştir. Verilen önem aynı olmasının yanı sıra bölgeden bölgeye bu tören ve ritüeller ufak farklılıklar göstermektedir.

1.6.2. Bağlayıcılık

Halk inançları iyisi ve kötüsüyle, halkın öyle olduğuna inandığı, kültürünü o yönde geliştirdiği inançlardır. Bu inançlar, bir yönüyle “ahlak kuralları” diğer yönüyle “görgü ve muşeret kuralları” ile benzerlik göstermektedir. Ne var ki halk inançları, toplum fertlerinin uyum içinde yaşamaları için, inançlarına saygılı olma şartını getirir ki bu şart, onun bağlayıcı özelliği olarak kabul edilmektedir. Fakat halk inançlarındaki “inanca uyma” zorunluluğunu getiren bağlayıcı özellik, “hukuk kurallarında” olduğu gibi, fertleri zorlayıcı, cezalandırıcı bir yaptırım gücüne sahip değildir.⁴⁶

Bu sebeple halk inançlarının bağlayıcılık özelliği, esnek bir nitelik taşımaktadır. Sosyal hayata şekil veren normlar halinde tezahür ederek, toplumu manevi baskı altında tutmaktadır. Bu normlardan ayrılan, toplum tarafından dışlanır ve hor görülerek aşağılanır. İçinde yaşadığı topluluğa ait inanç ve değerler, onlara uyum konusunda ferdi bağımlı kılmaktadır. Fakat zaman içinde normları oluşturan temel inanç, istihaleye uğrayarak anlam değiştirir; yumuşatılır ve esnekleşir. Ama belli noktalarda bağlayıcı özelliğini yine muhafaza etmektedir.

1.6.3. Değişmezlik

Halk inançları, Tarihin derinliklerinden süzülerek gelmiş, belli bir takım tecrübelerle şekillenmiş bir birikim sonucu ortaya çıktığı için değişmezlik özelliği taşımaktadır.⁴⁷ Kökü bu kadar derinlere dayanan bir inanç ögesinin, bir anda değişmesi veya kısa vadede ortadan kalkması imkansızdır. İşte bu imkansızlık, halk inançlarının “değişmezlik” özelliğini ortaya çıkarmaktadır. Fakat bu özelliğin,

⁴⁶ Ali Çelik, *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları*, Beyan Yayını, İstanbul 1995, s.23.

⁴⁷ Arzu Meriç, “Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004, s. 21.

toplumun, değişmeyen bir çevrede, farklı kültür ve inançlarla münasebet kurmadığı ortamlarda daha katı, değişen çevre şartlarında daha yumuşak ve müsamahalı olduğu görülmektedir.⁴⁸

İnsanlar her zaman bir şeye inanmışlardır. İnanç ve tutumlar ise, değişmeye karşı bir direniş göstermektedir. İnançların pek çoğu, cemiyet tarafından desteklenmektedir. Bu destek de, inancın karşı direnmesini sağlamaktadır. “Bu direnişin sosyal psikolojideki izahı şöyledir: İdrakin seçiciliği, içgüdüsel sebat, direnme ve süreklilik faktörü, çekişme ve kaçınma davranışı ile son olarak da sosyal destek” birleşince inançlarda değişime karşı direniş kendini gösterir.⁴⁹

Buna rağmen zamanla inançlar aşındırılıp, toplumun bu direniş yönü yıpratılarak zayıflatılınca toplum, kendine has değerlerini ve inançlarını kaybederek başka inançları benimsemek suretiyle şahsiyet kaybına uğrar. Bu değişkenlik, kültür emperyalizmi şeklinde, başka kültür ve inançları zorla kabul ettirme özelliği taşıyarak kısa vadede olabileceği gibi, zaman içinde toplumun yaşadığı sosyal tecrübeler sonucu uzun vadede de olabilir. Fakat muhakkaktır ki; hiçbir toplum, kendi değer yargılarını isteyerek değiştirmez, hatta bunları korumak için her türlü tedbire başvurur.

1.6.4. Müştereklik

Halk inançlarının özelliklerinden biri de “müşterek” olma özelliğidir. Toplumun bütün fertleri, o inanç öğesi hakkında aynı duyguları ve düşünceleri paylaşmaktadır. Müştereklik vasfı kaybolunca, halk inançlarında çözümler başlar, inancı korumak için var olan direnme mekanizması, işlemez hale gelir, değişim hızlanır. Buna paralel olarak halk inançları kendi mevcudiyetini kaybeder, bu sebepten “müştereklik” halk inançlarının önemli özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁰

⁴⁸ Ali Çelik, *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları*, Beyan Yayını, İstanbul, 1995, s.21.

⁴⁹ Yummi Sezen, *Sosyoloji Açısından Din*, Marmara Üniv. İlahiyat Fak.Vakfi Yayınları, İstanbul 1998, s.50-51.

⁵⁰ Ali Çelik, *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları*, Beyan Yayını, İstanbul 1995, s.25.

1.6.5. İnanç Kaynağının Meçhuliyeti

Halk inançları genelde meçhuliyet üzerine bina edilmektedir. İnanç ögesini oluşturan asıl etken unutulmuş, ama onun bıraktığı izler kendisini inanç olarak toplumun bünyesinde korumuştur. Herhangi bir inanca sahip olan fert, bu inancın nedenini ve niçinini bilmez, buna gerek de duymaz. Onun için önemli olan içinde yaşadığı toplumun fertlerinin, öyle olmasına inanmış olmasını istemeleridir. İnanç daha çok düşünce planında olup uygulama olarak hayata pek yansımayan, ama hayatın öyle işlemlerini düzenleyen bir güç olarak geri planda duran bir özellik gösterir. Yani inanç bir duygu ve düşünce hareketi halinde insanın iç dünyasına hakim olmaktadır.⁵¹ Şişman, Anadolu'da birçok etnik gurubun yaşadığını, bütün bu etnik grupların Türk kültür potasında erimesi ve kaynaşması neticesinde ortak bir kültür hazinesinin ortaya çıktığını, Anadolu'da çeşitli asırlarda yaşamış olan kavimlere ve etnik yapılara ait halk inançlarının da kaynaşarak bu ortak kültür hazinesinin bir parçası konumuna geldiğini vurgulayarak, Anadolu'da yaşayan halk inançlarının diğer bir yönünün de "kaynaşık inanç" olma özelliği taşıdığını belirtmektedir.⁵²

Bu bölümü bitirirken yukarıda saydığımız etkenleri de göz önünde bulundurarak söyle bir sonuç elde etmemiz mümkün olabilir. Bu gün "Türk Müslümanlığı" diye bahsedilen. Daha ziyade, köklü Türk kültürünün etkisi ile baskın İslam Dininin, Anadolu'da bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş "Anadolu İslam'ı" içerisinde farklı tutumları barındırdığı muhakkaktır. İtikatta, maneviyatta ve kültürel gelişimde tamamen Türk'e (Anadolu'da yaşayan halklar) özgü bir üretimin sonucunda oluşmuş ve genel kabule göre İslam dini ile de büyük oranda uyumlu milli birçok içeriği barındıran bir anlayış olarak ortaya çıkmıştır.

1.7. Türk Halk Dindarlığının Toplumsal Arka Planı

Toplumsal yaşam akışı içinde topluluklar arası ilişkiler bir çeşit kalıp davranışlarına dayanarak devam etmektedir. Bu tür davranış biçimleri sosyal normlar

⁵¹ Ali Çelik, *İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları*, Beyan Yayını, İstanbul 1995, s.27.

⁵² Bekir Şişman, "Samsun Yöresinde Yaşayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1994, s.6-7.

olarak adlandırılmaktadır. Sosyal normlar geçmişten günümüze kadar insan hayatının temel bir ögesi olmuştur. Tarih boyunca her kültürde olduğu gibi Türk kültürünü de belirleyen sosyal normlar ve değerler değişikliğe uğramıştır. Toplumun benimsediği her tür inanç ve pratik bu sosyal normlar arasında yer almaktadır.⁵³

Günümüzde modern dünyanın problemlerini çözmek için insanlar bir takım inanç ve uygulamalara başvurumaktadırlar. Dolayısıyla bu problemleri gidermek ve kaygılarını yenmek için büyü, falcılık veya ziyaret mekânları önde gelen çözüm arayışları arasında yer almaktadır.⁵⁴

Şişman, günümüzde itibar edilen halk inançlarının iki temel kaynağının olduğunu belirtir. Bunlardan ilki toplumların eski din ve kültür yapıları; ikincisi ise günlük hayatta yaşanan olaylarla oluşan inançlar olduğunu söyleyerek özellikle Anadolu Türklüğünün oluşmasında bu iki gurupla birlikte Anadolu'da yaşamış birçok eski medeniyet, Şamanizm, Ateşperest İran Dini, İslamiyet, Arap kültürü, Anadolu'da yaşayan çeşitli etnik yapıların etkisi olduğunu vurgulamaktadır.⁵⁵

Bu noktada Eski Türk İnançları'nın barındırdığı unsurlar ve onların yeni din ile ilişkisi sonucu ortaya çıkan "Anadolu Halk İnançları'nın" oluşumu önem arz etmektedir. Ocak, bu konuyla ilgili olarak eski Türk dini üzerinde yapılan çalışmalara ait bir takım bilgiler vermiştir. İlk defa bu konuda Ziya Gökalp araştırmalar yapmıştır. Sınırlı malzemelerle hareket ederek Eski Türkler'in dininin Totemizm ve Natürizm safhalarından geçtiğini ileri sürmüştür. Fakat daha sonra, Eski Türkler'in daha gelişmiş bir dini sisteme sahip olduklarını düşünerek buna "Toyunizm" adını vermiştir. Bunun Budizm olduğu ortaya çıkmış aynı zamanda Şamanizmin de eski Türk dini olabileceğini düşünmüştür.⁵⁶

⁵³ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi, İstanbul, 2005, s.127.

⁵⁴ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s.59.

⁵⁵ Bekir Şişman, "*Samsun Yöresinde Yasayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme*", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun, 1994, s.8.

⁵⁶ Yenen, İbrahim . (2017). Ziya Gökalp'i Din Sosyoloji Açısından Anlamak . İslami İlimler Dergisi , Türkiyede Din Sosyolojisi Özel Sayısı , 73-87

Köprülü, Anadolu din tarihi ile ilgili çalışmaları dolayısıyla Şamanizm'e ağırlık vermiş, Anadolu'daki heterodoks zümrelerde sürekli olarak Şamanizm'in izlerinin olduğunu vurgulamıştır. İnan da aynı fikirleri savunmuştur.⁵⁷

Dinin toplumsal hayatta yaşanması olgusuna baktığımızda din ve toplumsal hayatın iç içe bir görüntü sergilediği görülmektedir. Toplum çok karmaşık ilişkileri içerisinde barındıran bir olgu olduğundan, toplumsal bir olgu olarak dini hayat ya da dindarlık da toplumsal ortam içerisinde farklı şekiller altında karşımıza çıkmaktadır.⁵⁸

Günümüz toplumlarının girift bütünlüğü içerisinde örf ve adet kuralları ile toplumu yönetmek mümkün değildir. Buna rağmen örf ve adetlerin manevi kültür unsurunun devamı zorunludur.⁵⁹ Modernleşme süreci ile birlikte bilim ve teknik ne kadar ilerlese de halk dindarlığını tamamen ortadan kaldıramamaktadırlar. İnsanlar gündelik hayatta karşılaştıkları bireysel ve toplumsal güçlüklerle karşı halk dindarlığına başvurumaktadırlar. Buna örnek olarak çevremizdeki yüksek eğitim seviyesine sahip birçok insanın sağlık veya başka ihtiyaçları nedeni ile halk inanışlarına başvurdukları saptanmaktadır. Dolayısıyla, modernleşme süreci ile bir takım değişikliklere uğrasa bile halkın günlük yaşamında halk dindarlığı hala rolünü korumaktadır.

Bilindiği üzere örf ve adetler ve onların değerleri özellikle tarihin geçiş dönemlerinde özel anlam kazanmaktadırlar. Bu dönemde örf ve adetler toplumun, devletin ve ferdin ilerideki gelişmeleri için manevi bir destek oluşturmaktalar.

Örf ve adetler sadece toplumun hayat şekillerini korumakla kalmayıp, aynı zamanda kendi varlıklarının özgül şekillerini de korumaktalar. Popüler dinin sosyolojik temeli cinsiyet, yaş eğitim, medeni durum, yaşanan yer gibi bir takım bağımsız değişkenlere göre kişilerin halk dindarlık tutumlarının farklılık arz ettiği görülmektedir. Cinsiyet durumları açısından kadınların erkeklere oranla daha fazla

⁵⁷ Mehmet Fuat Köprülü, Franz Babinger, *Anadolu'da İslamiyet*, Çev. R. Hulusi, İnsan Yayınları, İstanbul 1996, s.572.

⁵⁸ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yayınları, İstanbul, 2004, s.201.

⁵⁹ Ali Coşkun, *Sosyal Değişme ve Dini Normlar*, Dem Yayınları, İstanbul 2005, s.128.

halk dindarlığına bağlı oldukları düşünülse de, erkeklerin de kadınların düzeyine yakın bir tutum sergiledikleri yapılan çalışmalarla bilinmektedir.⁶⁰

Buradan halk dindarlığının bu türünün gerek kırsal kesimde ve gerekse kentlerde oldukça aktif olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu dindarlık türünde kutsallık, türbelerde, yatırlarda, tekkelerde, dede, şehit, eren, evliya mezarlarında, kutsal ağaçlar, kayalar, pınarlar, su kaynakları, mağaralarda tecelli edebilmekte, keramet ve mitolojik unsurlar oldukça etkin görünmektedirler. Özellikle yaşlılar ve bir ölçüde belli bir öğrenim düzeyinden yoksun çevreler ve bilhassa da kadınlar bu tür inanç ve uygulamalara daha müsait görünmektedirler.⁶¹

Anadolu'da yaşamış olan topluluklar büyük medeniyetler kurmuşlardır. Bu topluluklar farklı kaynaklardan beslenen inançlara sahiplerdi. Elbette uzun yıllar Anadolu topraklarında egemence yaşamış olan bu inanç sistemlerinin bu topraklardan arınıp gitmesi düşünülemez. Anadolu'ya sonradan gelen toplulukların hem kendi alışkanlık ve inançlarını hem de Anadolu'nun alışkanlık ve inançlarını bir arada tutup yaşatmaları çok doğal belki de kaçınılmaz bir durumdur. İnançlar öyle kolaylıkla terk edilebilecek sıradan bağlar değildir. İnsanlar ilahi dini öğreten peygamberlerden zaman bakımından uzaklaştıkça eski dinlerinden kalma inanç ve adetleri yeniden canlandırmışlardır.⁶² Aslında bu durum toplumca bilinçli olarak oluşturulmuş değildir. Din kurallarını çiğnemek ya da inanılan dini zaafa uğratmak kastıyla yapılmış bir davranıştan ziyade doğal olarak çeşitli bilgi ve kavrayış eksikliğinden kaynaklanmaktadır.

⁶⁰ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s.350.

⁶¹ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s.540.

⁶² Kemalettin Erdil, *Yaşayan Hurafeler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991, s.10.

1.8. Geleneksel Türk Halk Dindarlığı

Anadolu insan yerleşimine açıldığı eski devirlerden günümüze kadar essiz çeşitlilikte bir inanç örtüsüne sahip olmuştur. Bu çeşitliliğin Anadolu insanın zihninde ve gönlünde asırlar boyunca karılmasıyla da karşımıza “halk dini” denilen “senkretikt” bir dinsel çıkıktadır.⁶³

Geleneksel halk dinleri, eski çağların dinleri olarak bilinmektedir. Bu dinler dünyanın hemen her yerinde zamanla yerlerini evrensel dinlere bırakmışlardır. Geleneksel dinler kolektivist karakterler taşırlar. Halbuki organik toplumlar zamanla kolektivistlikten ferdiyetçiliğe doğru gelişen bir değişime maruz kalmışlardır. Geleneksel dinler bu değişime ayak uyduramayınca her şeyden önce kişilerin gönüllerine hitap eden evrensel dinler onların yerini almakta gecikmemişlerdir. Bununla birlikte evrensel dinler zemininde, geleneksel inançların türlü şekillere bürünerek ve özellikle de büyü ve mistisizmle birleşmek suretiyle geniş halk kitleleri arasında bir tür “alt kültür” veya “halk dindarlığı” biçiminde hayatîyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir. Türk din tarihi de bu süreçlere sahne olmaktan geri durmamıştır. Geleneksel Türk dini de, tarihi gelişmenin çok büyük bir bölümünü bu evrensel ve yabancı dinlerle temas ortamında gerçekleştirmiştir.⁶⁴

Türk halk dindarlığını daha iyi anlayabilmek için Türklerin İslamiyeti seçtikleri ilk zamanlara bakmak daha faydalı olacaktır. Türkler ilk olarak İslamiyetle sınır boylarında karşılaşmışlardır.⁶⁵ İslam’ın Türklere ulaşmasında resmi kanallardan çok tüccarların ve sufilerin propagandaları daha etkili olmuştur.⁶⁶ Bu dindarlıkta Müslümanlığın temel ilkelerinin yanı sıra çeşitli törelerden büyülerden söz edilmektedir. Burada ortaya çıkan nokta, her ne kadar isteyerek yeni bir dine bağlanılmış olsa da eski inanç ve adetlerini değişik bir şekilde de olsa yaşamaya devam etmeleridir. Bunda “kütlelerin eski din ve inançlarını zor terk edebilme”

⁶³ Tayfun Atay, “Gelenek ve Modernlik Ekseninde Türkiye’de Halk Dini Ögeleri ve Sembolik Motifler”, s.1.

⁶⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi*, Rağbet Yay, İstanbul 2003, s.151-152.

⁶⁵ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s.519.

⁶⁶ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.31.

özelliğinin de bir etkisi bulunmaktadır. Genel olarak halk dinlerinin ve özellikle “Halk İslamiyeti’nin” oluşmasında kitlenin belirli bazı nitelikleri rol oynamaktadır.

İnsan hayatı belli geçiş dönemlerinden oluşmaktadır. Bu geçiş dönemlerinde kümelenen adetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerinden birini oluşturmaktadır. Adet ve inanmaların hayatın her döneminde halk üzerinde büyük yaptırım gücü vardır. Adetler eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında kurulan bir bağlantı zinciridir. Bugün uyulan birçok adet ve inanma kalıpları eski Türk inançlarının günümüze gelmiş şekilleridir. Halk bu adet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin eski geleneklerden geldiğini bilmektedir. Bu da bize birçok ritüelin işlevini kaybetmiş Türk inanç kalıntılarının adet adı altında yaşadığını göstermektedir. Eski inançlara dayanan adet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin bazılarının halk arasında İslamiyet’in gereğindenmiş gibi kabul edilip yaşatıldığını görülmektedir.⁶⁷

Eski Türklerin büyük çoğunluğu göçebe Türklerden müteşekkildi. Mevcut sistemde direkt olarak İslamın Ortodoks şeklini dolayısıyla yüksek İslamın benimsenmesi zordu. Halk, yüksek İslam yerine, onların dilinden ve gönlünden anlayan dini önderler arayarak İslamiyet’i kendi seviye ve eğilimleri yönünde değişikliğe uğratarak, bünyelerine uygun düşen bir din haline çevirmişlerdi.

A. Y. Ocak’a göre Türk Halk Müslümanlığının biri ortadoksiye, öteki heterodoksiye dayanan iki boyutu bulunmaktadır. O, heteredoks İslam’a, eski kabilesel inanç ve geleneklerin kendiliğinden uyarlandığı “mistik bir konar- göçer halk Müslümanlığıdır” demektedir. O’na göre Türkler arasında Sünni İslam gelişme gösterirken, öte yandan okuma yazma dahi bilmeyen, hayvan sürülerinin ardından sürekli yer değiştiren göçebe Türk topluluklarının arasında ise değişik bir İslam yorumunun da geliştiği görülmektedir. Ocak, Sünni İslam yorumundan birçok önemli farklılıkları bulunan bu yorumu “heterodoks İslam” olarak adlandırmaktadır.

⁶⁷ Erman Artun, *Türk Halkbilimi*, Kitabevi, İstanbul 2005, s.133.

Heterodoks kavramı Akpınar'a göre 'Yunanca' olup, gerçek ve doğru inanç diye kabul edilen Ortodoksi' nin karşıtıdır. Bu bağlamdan hareketle belirli bir dinin dogmalarına uygun ve doğru sayılan inançlardan ayrılan her inanç sistemi Heterodoks olarak kabul edilmektedir. Kurumlaşarak bir gelenek haline gelmiş ve iktidar söylemine dönüşmüş bir öğretinin dışına çıkan öteki öğretiler Heterodoks olarak nitelendirilir.

Tarih boyunca İslam'ı kabul etmiş değişik etnik, kültürel ve dini kökenlere mensup toplumların, bu kökenlerden gelen birtakım inanç ve mistik unsurların etkisi altında İslamı yorumlamaları sonucu yarattıkları heterodoks versiyon mevcuttur. Bu Heterodoks versiyon tarih içinde çeşitli zaman ve mekanlarda değişik görüntüler sergilemiştir. Heterodoks versiyon olarak addedilen Türk Müslümanlığı göçebe Türkler arasında ve eski İslam öncesi dini-mistik inançlar temelinde olduğu için, çoğu yerde gelişmiş yerleşik kültür çevrelerindeki kitabi biçiminden farklı bir muhteva ile görüntülenmiştir. Türk Müslümanlığı Orta Asya'dan Balkanlar'a uzanan coğrafyada tarihsel süreç içinde İslamın hayata geçerken aldığı özgün görünümü temsil etmektedir.⁶⁸

Türk Müslümanlığı, tarihsel, sosyolojik ve antropolojik bir anlam kazanarak geçmişinde çok yer değiştiren çok çeşitli dinler ve kültürel ortamlara girmiş ve bunların hepsinden bir takım etkiler almıştır. Türkler arasında İslamın kabulünden sonraki tarihsel süreç içerisinde İslamın farklı bir yaşanma biçimi ve yorumu olarak tanımlanmaktadır.⁶⁹

Türk halkı Anadolu'da benimsediği ve yaşadığı İslam dini ile diğer renkler olarak adlandırabileceğimiz eski inanç ve inanışları bir araya getirebilmiş fakat hakim renk olarak da İslam'ı benimsemiştir. Bu noktadan sonra eğer Türk kültürü temellendirilmeye çalışılacaksa bu yapı gözden uzak tutulmadan bir temellendirme yapılmalıdır. Anadolu'daki İslam harici uygulamalara birer zenginlik olarak bakılması ve bu zenginliğin ayırıcı bir unsur olarak görülmemesi ise yerinde bir tespit olacaktır. Türklerin İslam medeniyetine hizmeti ve katkıları bütün dünyanın

⁶⁸ Süreyya Su, *Hurafeler ve Mitler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999, s.101.

⁶⁹ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler Türkiye ve İslam*, İletişim Yayınları, İstanbul 2001, s.147.

değişik coğrafyalarında görülebilmektedir. Sadece Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarında yapılmış olan maddi kültür unsurları bile yapılan hizmetin boyutlarını sergilemek bakımından dikkate değerdir. Tabii ki etkileşim karşılıklı olmuştur, İslam medeniyetine yapılan katkılar oranında etkilenmeler de söz konusudur. İşte bu ilişkiler açısından yoksun bir kültür temellendirmesinin yapılması eksik yapılmış bir değerlendirme olarak görülmelidir.⁷⁰

Türkler İslam öncesinde pek çok dini benimsemiş olmakla beraber, inanç dünyalarında tarihleri boyunca en önemli yeri İslamiyet teşkil etmiştir. Çünkü Türklerin yaşayışlarında olduğu gibi karakterlerinde ve zihinlerinde bugünkü ifadesiyle hep hürriyetçi ve demokratik fikirlerin hakim olduğu görülmektedir. Bundan dolayı Türklerin Emeviler döneminde, aslında karakterlerine ve düşünce sistemlerine uygun olan İslâmiyet'e karşı direnmelerinin sebeplerini, Emeviler'in uyguladıkları yanlış politikalarda aramak gerekmektedir.

Abbasiler döneminde Türklerin kısa bir zamanda kitleler halinde İslâmiyet'i kabul etmelerinde ise Abbasilerin uyguladıkları olumlu politikalarla birlikte Türklerin eski dini (Gök-Tanrı) inancının tesiri olmuştur. Çünkü İslâm öncesi Türk inanç sisteminin kendi içerisinde bir gelişim çizgisi izlediği ve nihayet kadir bir yüce yaratıcı, Gök-Tengri (Tanrı) inancına ulaştığı genel bir kanaat olarak benimsenmektedir.⁷¹

Türkler, başlangıçta İslamiyet'i normal şartlarda bilginler eliyle değil de, daha çok mistik yönü ağır basan dervişler eliyle öğrenmişlerdir. İslamiyet'i kabul ederek şehirlerde yaşayan Türkler, zamanla devletin desteklediği medreselerde öğretilen kitabi-dini icapları benimseyip dinin emirlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Bunun yanında sürekli göçebe hayatı yaşayan, İslâmiyet'in bilgiden ziyade duygusal yönünü ön planda tutan ve İslamiyet'i şeklen ve sathi bir şekilde benimseyen

⁷⁰ Serdar Uğurlu, S. Kürşad Koca, 2010. “*Türk Kültürü ve Anadolu Müslümanlığı İlişkisi*” Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler e-Dergisi. Sayı. 22, Ekim – Kasım – Aralık s. 6,7.

⁷¹ Günay Tümer; Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1993, s.60.

Türkmenler ise daha çok eski Türk inançlarına bağlı bir dini hayatı sürdürmeye çalışmışlardır.⁷²

Akpınar'a göre, Mistisizmle uğraşan kimseler (Sufiler), tabiri caizse Tanrıyı dinlerdeki gibi kolektif olarak değil, ferden, kendi başlarına aramakta ve ona ulaşabilmek için, dinin şekilci yolunu terk edip, ferdi yollarında ilerlemeye çalışmaktadırlar. Öte yandan İslâmiyet'in Türklerin inanç dünyasına tasavvuf aracılığıyla girdiği de sıklıkla iddia edilmektedir. Bu nedenle Tekke İslam'ının Türkler açısından İslam'ın en eski yorumlama biçimi olduğuna inanılmaktadır.⁷³

Yüzyıllar boyunca onlarca değişik Sufi tarikatı, tasavvuf geleneğini Osmanlı İmparatorluğu'nun tüm bölgelerine taşımış ve yaymıştır. Kurdukları yüzlerce tekke ve zaviye onların mistik öğretilerini gerçekleştirdikleri ve yaydıkları duraklar ve merkezler olarak hizmet vermiş ve bu kurumlar aynı zamanda halkın zor günlerinde bir sığınak görevi görmüşlerdir.

Şerif Mardin, zamanla Sufiliğin kurumlaştığını yazar ve Sünni Devlet İslam'ı ile olan ilişkilerini şöyle anlatır: İmparatorluğun kuruluşundan sonra geçen yıllar, İslâm'ın bu iki görüntüsünün, Sünni İslamiyet'in ve kurumlaşmış sufiliğin bir mütareke yaptıkları devirdir. Böylece Osmanlı İmparatorluğu'nda her kurumun, birbiri ile girift olarak, toplum üzerinde etkileri olmuştur. Bir taraftan resmi dini yayanlar İslâm'ın Sünni görüntüsünü daha ince bir şekle getirirken, diğer taraftan toplumun muhtelif katlarındaki kuruluşların tarikatlarla ilişkileri resmi şekil almıştır. Yeniçeriler, esnaf kuruluşları, belirli tarikatlara bağlanmışlardır.⁷⁴

Tipolojik olarak, Anadolu'daki bu "Türk Müslümanlığı", gerek göçebe unsurlar ve köylerde gerekse şehirlerin orta ve alt tabakalarında ve hatta birçok çizgileri altında üst tabakalarda oluşan formuyla bir tür "halk dindarlığı"dır ve özellikle ulemanın temsil ettiği "kitabî" ve "nascî" dindarlık veya "resmi medrese müslümanlığı"ndan ayrılmakta ve Türklerin İslam anlayışlarının başlıca Yesevilik,

⁷² Mehmet Eröz, *Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik*, Otağ Yayınları, İstanbul 1977, s.203.

⁷³ Ahmet Yaşar Ocak, *Türkler Türkiye ve İslam*, İletişim Yay, İstanbul 2001, s.56.

⁷⁴ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.92-93.

Vefailik, Haydarilik ve Kalenderilik gibi yapılanmalar içerisinde kendini gösterdiği anlaşılmaktadır.⁷⁵

Buradan, Türk dini hayatında ve halk dindarlığında daima bir tasavvufi mistisizm akımının mevcut olageldiği görülmektedir. Türkler Anadolu'ya gelmeden önce kökleri Asya'daki Ahmet Yesevi gibi velilerin tasavvufundan güçlü bir şekilde etkilenmiştir. Bunu Moğol istilaları sırasında Anadolu'ya gelen çok sayıda dervişlerin yanı sıra Mevlana'nın ve oğlu Sultan Veled'in Selçukluların başkent, Karamanlıların da baş şehirleri haline getirdikleri, bilginleri arasında daha sonra Türk tasavvuf düşüncesi ve şiirinde önemli bir etkisi olacak olan İbn Arabi'nin evlatlığı Sadreddin Konevi⁷⁶ gibi şahsiyetin de bulunduğu ruhani bir merkezin, Konya'nın etkinlikleri izlemiştir. Horasan'dan başlayan Osmanlı dini hayatının bu Osmanlı öncesi ve erken Osmanlı dini unsurlarıyla birlikte Anadolu'da halk katında Hıristiyan ve hatta Hıristiyanlık öncesi tabakaların dikkate değer etkileşimlerinin de söz konusu olduğunu belirtmek faydalı olacaktır.⁷⁷

Türk halk dindarlığının en karakteristik özelliklerinden bir diğeri ise türbe-yatır ziyaretleridir.

Geleneksel Türk halk dindarlığının oluşması ve varlığını sürdürmesinde etkili olan öğeleri kısaca belirtecek olursak bunlar; “eski Türk inanç ve gelenekleri”, “Gaza Müslümanlığı”, “Anadolu'daki eski kültürlerin izleri”, “Tarikatlar” “Sünnilik” ve “Alevilik”tir.⁷⁸

1.9. Modern Dönem Türk Halk Dindarlığı

Bütün toplumların bir değişim süreci yaşadığı gibi Türk toplumu da değişim ile karşı karşıya gelmiştir. Toplum yapısında meydana gelen bu değişim dini inanç ve görüşlerinde de yansımaları göstermiştir.

⁷⁵ İlyas Üzüm, *Alevilik*, İSAM Yayınları, İstanbul 2008, s.18-20; Ayrıca bkz. Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler, haz: A.Y.Ocak, TTK, Ankara 2005.

⁷⁶ Geniş bilgi için bkz. Ekrem Demirli, *Sadreddin Konevi*, İSAM Yayınları, İstanbul 2008.

⁷⁷ Ali Coşkun, *Mehdilik Fenomeni*, İz Yayınları, İstanbul 2004, s.346.

⁷⁸ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Çorum Örneği*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s.103-107.

Türk toplumunda Cumhuriyetle birlikte birçok inkılap ve ıslahatlar yapılmaya başlanmıştır. Din de diğer alanlar gibi inkılap ve ıslahatların yapıldığı alanlardan biri olmuş ve dinin devletle olan ilişkileri yepyeni bir konum almıştır.

Geleneksel dünyada hayat, durgun bir su gibi usul usul ve bir üslup içinde yaşanırken, modern hayat, her şeyin hız etrafında cereyan ettiği, insanın çevresindeki hız yüzünden ne olup bittiğini anlayamadan kendini bir akışın içinde bulduğu bir hayata karşılık gelmektedir. Bu yüzden nefis ile mücadele etmenin daha önceki zamanlara göre daha zor olduğu modern dünyanın insanı, ulvi olan ile bağını yitirmemek için sürekli olarak akışa karşı durmak, akışa karşı yüzmek zorunda kalmaktadır.⁷⁹ İslam dini içinde yaygın olan ilke, bireyin hem bu dünya için hem de ahiretin dengesi için çalışırken, dünya ve ahiret arasındaki denge bozulduğunda ve dünyevi olana bağlılık arttığında din ve modernlik arasında gerilimlerin, çelişkilerin arttığı görülmektedir.

Sosyal, ekonomik ve fiziki imkansızlıklar (bahçeli müstakil evler yerine çok katlı apartman dairelerinde yaşamak) halk dindarlığındaki değişimi tetiklemiştir. Buna göre bir yanda son model lüks araba ile üniversite mezunları tarafından ziyaret edilen türbelere ve elbiselere ya da kullanılan bir eşyaya iliştirilen nazar boncuklarının yanında üst kat komşusunun aile fertlerinden birinin vefatından haberi olmayan ailelerin varlığı modernleşme sürecindeki halk dindarlığındaki değişimi göstermektedir.

Pek çoğu otoriter siyasi rejimler yoluyla göreceli laik devlet sistemi kurmuş olan Müslüman ülkelerin hepsinde, laiklik ve demokrasi arasında gizli ama şiddetli bir gerilim olduğu görülmektedir. Türk modernizasyonu ve siyasi tarihi, laiklik ve demokrasi arasındaki bu gerilimi açık şekilde ortaya koyma açısından belirgin ve önemli bir örnektir. Bu gerilimin oluşmasının altında, modernist seçkinlerin, demokrasinin halk egemenliği prensibinin İslamcı değerlerin kamusal alanda temsil edilmesine yol açacağı korkusunu taşımalarıdır. İslami değerlerin kamusal alana bir

⁷⁹ Cihan Tuğal, *Pasif Devrim/ İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi*, çev.Ferit Burak Aydar, Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2010, s.260.

kez çıkmasının er ya da geç laiklik ilkesini tehdit edeceği endişesi, devlet otoritesinin laikliği katı bir şekilde uygulanmasına bahane üretmiştir.⁸⁰

Laiklik ilkesinin oluşturduğu kaygı; insan hayatının kamu alanı ile özel alan çerçevesinde ikiye bölünebileceği ve bu iki alana iki farklı tasavvur, ahlak, ilkeler dünyasının hükmedebileceği varsayımdır. Bu öncelikle insana modern tasavvurun getirdiği tanımdır; dini tasavvur insan hayatını bölünmez bir bütün olarak değerlendirir.

Bu noktada insanın dinsel tanımı ile modern tanımı farklıdır ve birbiriyle çelişmektedir. Dinin modern toplumda yaşamasını sorunlu kılan önemli gerilimlerden biri de bu çelişki olmuştur. Türkiye’ de bu kaygının oluşturduğu atmosfer modernlik ile gelenek arasındaki mücadelenin siyasal alanda gerçekleşmesine zemin hazırlamıştır. Laikliğin sadece siyasal çerçevede değerlendirilmeye çalışılması dini pratikleri uygulamanın önünde ciddi engeller oluşturmuştur.⁸¹

Tekke ve zaviyeler kanunu aracılığıyla devlet, meşruiyetini kendinin belirlediği bir kategori dışında hiçbir İslami talebe hiçbir İslami söyleme geçit vermemiştir. Aleviler, tarikatlar, devlet kontrolünden bağımsız tüm cemaatler, bir şekilde kanun önünde gayri-resmi, gayrimeşru hale getirilmiştir. Ayrıca dinin ismi kullanılarak resmi söylem dışındaki her şey batıl inanç, hurafe şeklinde değerlendirilmiştir. Ardından “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile devletin genel geçer ilkelerinin hemen her eğitim kurumunda her müfredatının içine sızacak şekilde tasarlanması önemsenmiştir. Bu yolla devlet belli bir dini, belli bir söylemi, belli bir inanç ve pratiği, algıyı bu iki kanun aracılığıyla ile gündelik hayatta resmileştirmiştir. Başka bir dizi reformla da kurulmak istenen sistem güçlendirilmiştir.⁸²

Cumhuriyet döneminde tekke, zaviye ve tarikatlar kapatılarak tarikatların faaliyetleri yasaklanmıştır. Fakat onların, toplum hayatında geleneksel ve teşkilatlı bir biçimde ve fonksiyonel olarak yer tutmuş ve kurumlaşmış tarikatların yerinin

⁸⁰ Nilüfer Göle, *Melez Desenler-İslam ve Modernlik*, Metis Yayınları, İstanbul 2002, s.63.

⁸¹ Nuray Mert, *İslam ve Demokrasi*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, s.161-162.

⁸² Necdet Subaşı, 2010. “Resmi Ve Gayri Resmi Din Söylemleri”, Bilim, Ahlak Ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Uluslararası Sempozyum. Samsun, 2010, s.255-258.

doldurulması kısa vadede mümkün değildi. Bu bakımdan da Cumhuriyet döneminde tarikatların önemli bir bölümü fiilen ancak yer altına girmiş bir biçimde faaliyetlerini sürdürdüler.⁸³

Türkiye’de, dini modernleştirme eğilimleri, Osmanlı’dan başlayarak Sünni İslamı veri alan bir yaklaşım içinde olmuştur. İlahiyat çevreleri ya da laik çevreler, halk inançlarının kendi içinde anlamlı bir yorum olduğunu kabul edecek yaklaşımlardan uzak durmuşlardır. Halk inançları hep hurafe kategorisi bağlamında değerlendirilmiştir. Bu durum Sünni İslam’ın uzun vadeli etkisini göstermektedir.⁸⁴ Elbette bunda halkın uzun yıllar (İmparatorluk dönemi) bu geleneğin tesiri altında yaşamasının ve büyük oranda o geleneğe mensup olmasının, yeni ideolojinin en azından bu gelenekle çatışmak istememesinin de etkisi göz ardı edilmemelidir.

Cumhuriyet döneminde karşımıza çıkan bir durum var ki o da; Tasavvufi bir kaynakla hareket etmiş olmakta birlikte, geleneksel anlamda tarikat şeklinde görünmemekte, ancak tarikatların yeni şartlarda birer cemaat tipi yeni tarz örgütlenme şekillerini bize sunan, Nurculuk, Süleymancılık ve Işıkcılık hareketleri⁸⁵ gibi hareketlerin oluşmasıdır. Bunlar çevrenin dinsel yönelimlerinde özel bir ağırlığa sahiptirler.⁸⁶

Modern dönem Türkiye’inde resmi dindarlığın yanında toplumun orta ve alt tabakalarında daha çok sözlü kültüre dayalı ve orada öteki muhtelif boyutların da yerlerini aldıkları bir tür halk dindarlığı egemendir. Burada sufilik ve tarikat dindarlığının yanı sıra içerisinde çok çeşitli halk inançları ve uygulamalarının ziyaret ve adak dindarlığının türlü örf ve adetlerin sihri unsurların yerlerini aldıkları görülmektedir.⁸⁷

Hala modern Türkiye’de gerek kırsal gerekse kentlerde, gerek okur-yazar, gerekse okuma yazması olmayan kişiler arasında, nazar, fal, büyü, muska, cin, peri, şeytan vb. inançlar hayatiyet sürdürüyorsa bunun elbette bir sebebi vardır. Ş. Mardin

⁸³Günay, Ünver – Ahmet, Vehbi Ecer. Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1999. s.229.

⁸⁴Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.148.

⁸⁵Celalettin Çelik, “Değişim Sürecinde Merkez Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler”, s. 91.

⁸⁶Celalettin Çelik, “Değişim Sürecinde Merkez Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler”, s.89.

⁸⁷Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s.516.

bununla ilgili olarak Türkiye'yi değerlendirmiştir. Türkiye'de Ümmet yapısından yeni çıkmış olan bir topluma halk dini, bir dünya görüşü ve kişisel denge yöntemi sağlamaktadır. Zaman zaman hayret ettiğimiz hurafelerin gücü buradan gelmektedir. Modernleştirici görüş, toplum problemlerini salt iktisadi problemler olarak alır ve kısa vadede insanların insanlıklarını iade edecek olan kişisel denge unsurlarını sağlama yoluna gitmezse bize güdük, eksik ve kendini beğenmiş bir toplum modeli vermekten başka bir şey yapmış olamayacaktır. Halk kültürü yolu bütün hurafeleri bir yana menfaatlerine daha kısa yoldan cevap vermektedir. Okula gitmenin sağlayacağı imkanların kapalı olduğu yerde kişi Kur'an kursu yolunu seçecektir. Seçkinlerin çok uzak oldukları bir kültürde kişi o halk seçkini mesela nurcu olacaktır demektedir. Doktorun halka yaklaşmadığı hastanenin etrafında üfürükçüler zengin olacaktır.⁸⁸

Cumhuriyet Türkiye'sinde halk kültürü ile seçkinler kültürü arasında bir uçurum olması seçkinlerin, dine önem veren kimseler olsalar bile, halk İslam'ını kural dışı saymalarıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla seçkinler, halk İslam'ının önemli fonksiyonlar gördüklerini anlayamamışlardır. Türkiye'yi modernleştirme yolunda olanların bazıları Türkiye'de bir tek din olduğu noktasında hareket etmişler ve bunun yanında bir halk dini olduğunu görememişlerdir.⁸⁹

Kitle iletişim araçları modernleşmede gittikçe önem kazanmaktadır. Bu araçların modernleşmeyi yayma özelliği olduğu gibi bir de kitle iletişim araçlarının okuyucularının isteklerine göre içeriğini oluşturması sonucunda halkın kültürünü de yayabilme özelliği de bulunmaktadır. Türkiye'de kitle toplumunun teşekkül etmediği sırada az görülen İslami temalar, modern kitle araçlarının okuyucularının isteklerine hassas olmaları sonucunda baskıya geçmenin verdiği meşrutiyeti kazanmaktadır.⁹⁰

Küresel bir süreç olan modernleşme dönemi (ve devamındaki post-modern dönem) yeniyi getirirken, bazen eskiyi ya tamamen ya da kısmen yok etmiş, bazen eskinin şekil değiştirmesine fırsat tanımış, bazı inanış ve uygulamalara ise etki etmemiş ya da edememiştir. Örneğin modern hayatın getirdiği kentsel yaşam tarzı ile

⁸⁸ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.126.

⁸⁹ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.108.

⁹⁰ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.113.

birlikte “gürültü kirliliği” kavramı/anlayışı, ekonomik mücadelede yaşanan zorluklar, şehir hayatı, aile yapısında meydana gelen değişim gibi nedenler günlerce ve sabahlara kadar süren düğün, sünnet gibi kutlamaları daha az katılımlı, tek gecelik ve yöresel motiflerin olmadığı salon kutlamalarına çevirmiştir.

Bunda yani halk dindarlığının değişiminde, kitle iletişim araçlarıyla birlikte “öteki” ya da “farklı” olanın sınırlarının değişmesi, uluslararası sivil örgütlenmelerle birlikte yerel olanın sınırlarının genişlemesi ve yeni zihniyet anlayışları/oluşumları etkilidir. Üç gün süren kır düğünleri yerine tek gecelik salon düğünlerinin toplumsal hayatta kabul görmesi, sevincin havaya silahla ateş etme yerine konfeti ve havai fişekle gösterimi, başka yörelere ait çalgı ve dansların da kutlamalarda yer alması, medeni kanunda yer alan tek eşli evliliğin herkes tarafından tereddütsüz uygulanması bu etkiler arasındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Konusu

Toplumda inanç ve uygulamalar gündelik hayatın sıradan akışı içinde var olan gerçekliklerdir. Konumuz geniş halk kitlelerinin hayatın bu sıradan akışı içinde uyguladıkları inanışları ele almaktadır. Bu araştırmada din yüksek din bilginlerinin ortaya koyduğu formel ve yüksek biçimiyle değil; gündelik hayatta yaşandığı biçimle incelenilmiştir.

Kuramsal ve uygulamalı olarak ele alınan çalışmamızın konusunu ilk bölümde din ve dindarlığın ne olduğu, dindarlık tipolojileri, Halk Dini olgusu, Halk Dini ve Resmi Din arasındaki farklılıklar, halk dindarlığı olgusu, halk dindarlığının doğuşundaki etkenler, halk dindarlığının göstergeleri, halk inançlarının özellikleri, Türk halk dindarlığı, Türk halk dindarlığının toplumsal arka planı, geleneksel ve modern dönem Türk halk dindarlığı oluştururken, üçüncü bölümde ise Dört Yol'da yaş, cinsiyet, meslek, geniş-çekirdek aile, kent-kırsal yaşam, kendisi ve ailesinde din eğitimi alıp almama durumuna göre farklı gruplardan kişilerle yapılan alan çalışması oluşturmaktadır.

Halk inançlarının birey ve toplum üzerindeki görüngüleri, Dört Yol'da halk dindarlığının hangi ölçüde devam edip, etmediğini görebilmek amacıyla 19 sorudan oluşan mülakat tekniği, ilişkilerin samimi olduğu, haber ağının geniş, içe kapalı cemaat türü Dört Yol ilçesinde ikamet eden 50 katılımcıya uygulanmıştır. Elde edilen veriler karşılaştırılarak analiz edilmiş ve bazı sonuçlar elde edilmiştir.

2.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Çok yönlü ve çok boyutlu olan Türk toplumunun dini hayatı içinde halk dindarlığı geniş kitlelerde yaygın olarak önemini sürdürmektedir. Gerek eğitim düzeyi düşük, gerekse eğitim görmüş kişiler arasında halk inanç ve uygulamaları gündelik hayatta önemli bir yere sahiptir. Halk tabakasındaki bütün bireylerin pratik sebeplerden dolayı halk kültürü ve halk inançlarının verdiği imkanları kullanmaya devam etmektedir.

Bu durum göstermektedir ki, halk dindarlığı canlılığını devam ettiren çok yönlü ve dinamik bir olgudur. Sistematik din sosyolojisinin metotları çerçevesinde bu konu hakkında çalışma yapmak gerekli ve önemlidir.

Bu gereklilikten hareketle bu araştırma, din ile koşullar ve değişmeler arasındaki etki-tepkileri ortaya çıkararak Türkiye'deki halk dindarlığının boyutlarının hangi düzeylerde olduğunu tespit ederek, toplumda yaşanan dini hayatı daha iyi anlama, hangi toplum tabakalarında canlılığını koruduğunu tespit etme, bu tabakaların halk dindarlığını etkileyen sosyal faktörleri, kanalları ve modernleşme sürecinde halk dindarlığında meydana gelen değişmeleri, bu değişmelerinin yönünü ortaya çıkarmak hedeflenmektedir.

Ayrıca değişme süreçlerinde karşılaşılan diğer kültürlerden gelen birtakım etkiler, inançlar ve uygulamalar, bunların İslam dini ile ilişkileri sonucu halk dindarlığının oluşması, gelişmesi ve varlığını sürdürmesinde etkisi olan öğeleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Bir alan araştırması niteliğinde olan bu çalışma teorik anlamda yer alan halk dindarlığı, doğuşu, halk inançları ve bunların toplumda ne kadar yer ettiği üzerine bireylerin genel değerlendirmeleri ile halk dindarlığı sorularına verilen şahsi düşünceler ekseninde analiz yapma amacı taşımaktadır.

2.3. Araştırma Yöntemi

Halk dindarlığı üzerine yapılan bu araştırmada nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülakat yapılması planlanmıştır. Sosyolojik araştırma yöntemlerinden olan nitel araştırma nitel araştırma, sosyal olayları anlama, kavrama ve çözümlenme için insanların kendi ifadelerini merkeze koymaktadır. Dolayısıyla incelenen birey, grup davranışlarının insanlar tarafından algılanan şeklini ortaya çıkarmaktadır. Temelinde “anlam, anlama” olan nitel araştırmalar, “insanların ve kültürlerin ayrıntılı, derinlemesine tanımını yapmak, insanları gerçekliğe yükledikleri anlamı, olayları, süreçleri, kavrayış ve anlayışlarını ortaya koymak için” eylemlerin anlamına yoğunlaşmaktadır.⁹¹

Çalışmamız için kullandığımız mülakat soruları hazırlanırken çeşitli kaynaklardan faydalanılmak istenmiş ancak halk dindarlığı alanında yapılan alan çalışmalarının yetersiz olması sebebiyle YÖK’ün veri tarama sayfasından halk dindarlığı ve popüler dindarlık konulu 10 tez incelenmiş, çalışmalarda konunun ele alınış biçimleri, amaç ve önem, yöntem ve teknik, evren ve örneklem belirleme gibi kısımlar incelenmiştir. Bu 10 çalışmanın incelenmesi yapılacak araştırmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesinin belirlenmesi, mülakat sorularının hazırlanması ve uygulanması gibi konular açısından yardımcı olmuştur. Ayrıca kaynak oluşturması amacıyla taranan kitaplar, makaleler ve bildiriler de soruların hazırlanıp düzenlenmesinde fayda sağlamıştır.

Mülakat sorularının tamamına yakını Mustafa Arslan’ın Türk Popüler Dindarlığı: Çorum örneği adlı tezinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Sorular hazırlandıktan sonra uygulama aşamasına geçilmiştir. Önce ikişerli grup çalışması halinde soruların sorulması düşünülmüş ancak daha sonra görüşmecilerin birbirinin cevaplarından etkilenmesi ve kendi görüşlerini tam ifade edememeleri sebebiyle bu düşünceden vazgeçilmiştir.

⁹¹ Köksal Alver, *Siteril Hayatlar*, Hece Yayınları, Ankara 2010, s.132.

2.4. Araştırma Evreni ve Örneklemi

Sosyal bilimlerde yapılan alan çalışmalarının genel amacı sahadaki bireylerden yola çıkarak genel yargılara ulaşmaktır. Dolayısıyla ulaşılan sonuçların araştırma kapsamına giren bütün bölge üyelerine genellenebilir olması önem arz etmektedir. Saha araştırmalarında konuyla ilgili olan bütün bireyleri incelemek zaman ve mekan kısıtlamalarından dolayı imkansızdır. Bu imkansızlık da çalışmanın bir dezavantajı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bütün içerisinden evreni temsil edebilecek bir kesit seçilmekte ve araştırma bu kesit üzerinden yapılmaktadır. Bu seçilen kesit araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

Çalışmamızın evrenini Hatay iline ait Dört Yol ilçesi oluşturmaktadır. Amacımız Türkiye'deki şehirlerin halk dindarlığı durumunu araştırmak ve incelemek olduğundan geliştirmekte olan Dört Yol ilçesi seçilmiştir. Göç almakta olan, dışa açık, dışarıya göç veren, çevre ilçelerle yakın ilişkilerde bulunan Dört Yol bir örnek olarak seçilmiştir.

Örneklem seçme aşamasında bazı ölçütler belirlenmiş ve sayıların birbirine yakın veya eşit olmasına özen gösterilmiştir.

Araştırmada 24 erkek, 26 kadın olmak üzere 50 kişinin inanç, görüş ve düşüncelerine yer verilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine bakıldığında yaş aralığı 18 – 68 arası olup, 18 – 25 yaş aralığında 4 kişi, 26 – 30 yaş aralığında 9 kişi, 31 – 40 yaş aralığında 12 kişi, 41 – 50 yaş aralığında 10 kişi, 51 – 60 yaş aralığında 9 kişi, 60 yaşından büyük 6 kişi bulunmaktadır. Yetişkin yaş grubundan diğer yaş gruplarına göre daha fazla katılımcı seçilmesinin sebebi insanların dini inanç ve duygularının bu dönemde tam anlamıyla şekillenmiş olmasıdır.

Araştırmaya katılım gösteren kişilerin eğitim durumlarına bakıldığında ise hiç okumamış 4 kişi, 8 ilkokul, 4 ortaokul mezunu, 13 lise mezunu, 21 üniversite mezunu birey görülmektedir. Katılımcıların meslek gruplarına bakıldığında ise idareci, öğretmen, hemşire, ev hanımı, asker, eczacı, garson, imam, kuaför, işçi, esnaf gibi çeşitli meslek gruplarından oldukları görülmektedir. Bütün meslek

dallarını ele almamızdaki amaç örneklem grubunun evreni daha iyi temsil edebilmesini sağlamaktır.

2.5. Veri Toplama Teknikleri ve Uygulama

Araştırmamız tarama modelinde gerçekleşmiştir. Tarama modelleri geçmişte ya da halen varolan bir durumu varolduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan birey ya da nesne kendi koşulları içinde olduğu gibi tanımlamaya çalışılır.⁹²

Mülakat tekniği ile de açık uçlu sorular kullanılarak yapılan uygulama aşamasında katılımcıların meslek dallarındaki çalışma şartları göz önünde bulundurularak randevu alınıp bizzat görüşülmüştür. Gönüllülük ilkesine dikkat ederek katılımcılardan görüşme esnasında sorulara verecekleri cevapların ses kaydı cihazı ile kaydedileceği, kişisel bilgilerinin kodlanarak korunacağı ile ilgili izinler alınarak 20 30 dakika arasında görüşmeler yapılmıştır.

2.6. Hipotezler

1. Kadınların halk dindarlığı düzeyi erkeklere oranla daha yüksektir.
2. Genç yaş grubu, orta ve ileri yaş grubuna göre daha düşük halk dindarlığı boyutu gösterirler.
3. Bekarların halk dindarlığı evlilere göre daha düşük bir boyuttadır.
4. Kırsal bölgelerde yaşayan bireyler kentte yaşayanlara oranla daha yüksek halk dindarlığı özelliklerini taşır.
5. Dini grup, tarikat ve cemaatlere olumlu duygu besleyen bireyler daha yüksek halk dindarlığı özelliği taşır.

⁹² Niyazi Karasar, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1998, s.77.

6. Batıl inanışlar karşısında kaygı düzeyi yüksek olan kişilerin halk dindarlığı düzeyi de yüksektir.

7. Türbe-yatır ziyareti yapan bireylerin halk dindarlığı düzeyi yapmayanlara göre daha yüksektir.

8. Öğrenim düzeyi yüksek olan kişilerin, öğrenim görmemiş kişilere göre halk dindarlığı düzeyleri daha düşüktür.

9. Ev hanımlarının halk dindarlığı düzeyi diğer meslek gruplarına göre daha düşüktür.

2.7. Kapsam ve Sınırlılıklar

Uygulanan mülakat tekniği 2020 yılı Şubat-Haziran aylarında Dörttyol ilçesinde ikamet eden kişileri kapsamaktadır. Yapılan çalışma katılımcıların samimi ve doğru cevaplar verdiği varsayımından hareketle uygulamanın yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır.

İnsan ögesinin kullanılmasından kaynaklanan sınırlılıklar ve kullanılan istatistiksel yöntemlerin sınırlılıkları bu araştırma için de geçerlidir.

Araştırmanın avantajı ise insanın ve toplumun olduğu her yerde dini inanç ve uygulamaların da olmasıdır. Mutlak anlamda dindarlık göstergeleri zaman ve mekan bakımından sınırsızdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BULGULAR VE YORUM

3.1. Örneklem Grubunun Genel Nitelikleri

Örneklem grubunun bağımsız değişkenler (cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, meslek vd.) açısından nasıl bir dağılım gösterdiği aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 1: Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı

Cinsiyet	N	%
Erkek	24	48
Kadın	26	52
Toplam	50	100,0

Tablo-1'deki dağılım oranına göre örneklem grubunun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında %52'sinin kadın %48'inin ise erkek denekten oluştuğu görülmektedir. Kırsal kesimlerde yapılan alan çalışmalarında kadın deneklere ulaşmak oldukça zordur. Ancak biz ulaşabildiğimiz kadar kadın deneye ulaşmaya çalıştık. Yine örneklem grubunun kadın erkek dağılım oranları birbirine yakın tutulmuştur.

Tablo 2: Örneklem Grubunun Yaşa Göre Dağılımı

Yaş	N	%
18-25 arası	4	8
26-30 arası	9	18
31-40 arası	12	24
41-50 arası	10	20
51-60 arası	9	18
60 ve yukarısı	6	12
Toplam	50	100,0

Araştırma katılımcılarının demografik özelliklerine bakıldığında 18-66 yaş aralığında 50 kişiyle görüşme yapılmıştır. Tablo-2'deki yaşa göre dağılım oranına bakıldığında 31-40 yaş grubunun %24 ile yüksek orana sahip olduğu, %20 oranla 41-50 yaş arasının da ikinci sırada olduğu görülmektedir. Bunu %18 oranla 26-30, 51-60 yaş aralığı takip etmiştir. 60 ve yukarısı yaş aralığından %12 en son olarak da 18-25 yaş arasından %8 katılım olmuştur. Örneklem temsil yeteneğini arttırmak amacıyla 18 yaş üzeri her yaş aralığından katılımcı ile görüşme sağlanmıştır.

Tablo 3: Örneklem Grubunun Eğitim Durumuna Göre Dağılımı

Eğitim Durumu	N	%
Okuma yazması yok	4	8
İlkokul	8	16
Ortaokul	4	8
Lise ve dengi okullar	13	26
Üniversite	21	42
Toplam	50	100,0

Örneklem grubunun eğitim durumlarına bakıldığında farklı eğitim düzeylerinden katılımcılar olduğu görülmektedir. Örneklemimiz çoğunlukla

üniversite ve lise seviyesinde eğitime sahip kişilerden oluşmakta, onları ilkököl seviyesinde eğitime sahip kişiler takip etmektedir.

Tablo 4: Örneklem Grubunun Medeni Duruma Göre Dağılımı

Medeni Durum	N	%
Bekâr	8	16
Evli	35	70
Boşanmış	3	6
Eşi ölmüş	4	8
Toplam	50	100,0

Tablo-4'e göre %70 oranında evli %16 oranında bekar katılımcı olduğu görülmektedir. Boşanmış veya eşi ölmüş katılımcı oranı oldukça azdır. Dolayısıyla bakıldığında örneklemimiz çoğunlukla evli ve bekar katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 5: Örneklem Grubunun Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Meslek	N	%
Memur	12	24
İşçi	10	20
Esnaf, zanaatkâr	4	8
Serbest meslek (Av. Müh. Dr. vb.)	2	4
Emekli	3	6
Ev hanımı	14	28
Diğer	5	10
Toplam	50	100,0

Örneklemimizin meslek durumuna bakıldığında farklı meslek gruplarından katılımcılar olduğu görülmektedir. Memur kategorisinde öğretmen, imam, hemşire, ebe ve askerler bulunmaktadır. İşçi kategorisinde kümes hayvancılığı, garson, tezgahlar, şoför, kuaför, berber meslekleri bulunmaktadır. Serbest meslek kategorisinde doktor ve eczacı bulunmakta olup diğer kısmında sosyal hizmet

görevlisi ve iş arayanlar bulunmaktadır. Çalışmadaki örnekleminizin tüm evreni temsil etmesi bakımından çeşitli meslek gruplarına ulaşılmıştır. Buna göre %28 ile ev hanımı kategorisi il sırada yer almakta memur kategorisi %24 ile onu takip etmektedir.

Tablo 6: Örnekleme Grubunun Aile Tipine Göre Dağılımı

Aile Tipi	N	%
Eşimle ve çocuklarımla beraber	22	44
Eşim, çocuklarımla ve aile büyüklerimizle beraber	10	20
Bekar dul kendi ailesi ile beraber	14	28
Diğer	4	8
Toplam	50	100,0

Tablo 6’da örneklemin %44ü çekirdek aileye mensuptur. Katılımcıların %28ini yine uzamış çekirdek aileye mensup katılımcılar oluştururken %20si geniş aileye mensup olduğunu görmekteyiz. En düşük dağılım oranına ise yalnız yaşayanlar sahiptir.

Tablo 7: Örnekleme Grubunun İlçede İkamet Etme Süresine Göre Dağılımı

İlçede İkamet Etme Süresi	N	%
Doğduğumdan beri	30	60
10 yıldan çok	12	24
6-10 yıl	6	12
3-5 yıl	2	4
Toplam	50	100,0

Tablo 8: Örneklem Grubunun İlçeye Gelmeden Önceki İkamet Yerlerine Göre Dağılımı

İlçeye Gelmeden Önceki İkamet Yerleri	N	%
Köy	4	8
Kasaba-ilçe	30	60
Şehir	16	32
Toplam	50	100,0

Tablo-7'ye göre örneklemin yarısından fazlasını Dört Yolcu olanlar yani doğduğundan beri Dört Yolcu'da kalanlar oluşturmaktadır. İki tablo da incelediğinde dağılımın uyumlu olduğu görülmektedir.

Tablo-8'e bakıldığında ise Dört Yolcu'ya gelmeden önceki yaşanılan yer ile ilgili olarak en yüksek oranın kasaba-ilçeye ait olduğu, onu ise şehrin takip ettiğini görüyoruz. İnsanın sahip olduğu kültürü gittiği yere taşıması, onu korumak istemesi, gittiği yerde uyum sürecine girmesi ve bununla beraber hep gittiği yeri etkileyip hem de oradan etkilendiği göz önüne alındığında bu bilgilerin şüphesiz çalışmamıza etkileri olacaktır.

3.2. Bağımsız Değişkenlere Göre Halk Dindarlığı ile İlgili Bulgular

Toplum çok karmaşık ilişkileri içerisinde barındıran bir olgu olduğundan, toplumsal bir olgu olarak dini hayat ya da dindarlık da toplumsal ortam içerisinde farklı şekilde tezahür etmekte ve de farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır.⁹³ Öznel bir tecrübe olan dindarlık; cinsiyet, yaş, medeni durum, kırsal-kent hayatı, eğitim, meslek ve aile tipi gibi birtakım bağımsız değişkenlerden etkilenmektedir. Bu nedenle, halk dindarlığının farklı kesimlerde hangi düzeyde olduğu çalışma açısından önemlidir. Mülakatta kullandığımız "halk dindarlığı ölçeği maddeleri" ve "kaygı testi ölçeği maddeleri" oluşturulurken Arslan'ın geliştirmiş olduğu popüler dindarlık

⁹³ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yayınları, İstanbul 2004, s.201.

ölçeği esas alınmıştır.⁹⁴ Bu maddeler üzerinde Dört Yol ilçesinin özelliklerine uygun olarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Mülakat sorularımızdan 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 14 numaralı maddeler halk dindarlığı ölçeğimizi oluştururken; 9, 10, 11, 12, 13, 15 numaralı maddeler kaygı testi ölçeğimizi oluşturmuştur.

3.2.1. Cinsiyet ve Halk Dindarlığı İlişkisi

Tablo 9: Cinsiyet ve Halk Dindarlığı

	Kadın		Erkek	
	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	23	3	20	4
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	11	15	5	19
Kur'an okunmuş su şifa olur.	20	6	18	6
İnsana nazar değer.	25	1	22	2
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	22	4	21	3
Cinler insanlara zarar verir.	17	9	15	9
Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	21	5	17	7
Muskanın faydasına inanırım.	17	9	13	11
Büyü diye bir şey vardır.	21	5	19	5
Daha önce türbe-yatır ziyareti yaptım.	25	1	24	—

Tablo-9'da, mülakat yaptığımız katılımcılar arasında cinsiyete göre halk dindarlığı tutumları incelendiğinde kadınların halk dindarlığı düzeyinin erkeklerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak oransal olarak bakıldığında çok yüksek farklılıklar bulunmamaktadır. Verilen cevaplar birbirine yakın cevaplardır. Dolayısıyla, "Kadınların erkeklere oranla daha yüksek halk dindarlığı tutumu gösterdiği" şeklinde olan hipotez doğrulanmamıştır. Cinsiyete göre halk dindarlığı tutumlarında önemli oranda farklılıklar yoktur.

Halk dindarlığı tutumlarında yaptığımız mülakatlar neticesinde kadınlar ve erkekler arasında nitelik farkları görülmektedir. Kurşun dökme, tütsü yakma, türbe-yatır ziyaretinde dileklerde bulunma, kahve falı baktırma, cinci hoca adıyla anılan insanları ziyaret etme, muska yazdırma gibi uygulamalar daha çok kadınlar arasında

⁹⁴ Mustafa Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, Dem Yayınları, İstanbul 2004. S.186-187.

yaygınken; hatim okutma, mevlit gibi toplanmalar her iki tarafında yaptığı uygulamalardır. İki taraf da türbe-yatır ziyareti yaparken erkekler İslam ilkelerine çok ters düşmemekte ancak kadınlar buralarda horoz kesip dileklerde bulunabilmektedir. Yine hem kadınlar hem erkekler cinlere inanırken kadınlar ailelerine gelebilecek zararları dile getirmiş erkekler ise cinlerin define bulurken kullanıldıklarından bahsetmiştir.

Tablo 10: Kaygı Testi Ölçeği

	ERKEK		KADIN	
	EVET	HAYIR	EVET	HAYIR
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.	1	23	3	23
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	10	14	4	22
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	4	20	10	16
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	1	23	5	21
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	5	19	7	19
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.		24	3	23

Tablo-10’da kaygı testi ölçeğindeki verilere bakıldığında Tablo-9’daki orana göre kadınlarla erkekler arasındaki tutumun farklılaştığı, cevapların birbirinden uzaklaştığı görülmektedir. Kadınların kaygı oranları erkeklerden daha yüksektir.

Ulaşılan sonuçlar ile ilgili bazı fikirler ileri sürülebilir. Kadınların büyük bir kısmının çalışmıyor olması, kırsal yaşam sürüyor olmaları, çoğunun evli olup çocukları için endişelerinin olması, yaşları itibariyle kadınların büyüklerinden dini konularda daha çok öğretiler edinip; bunların hala bilinçlerinde yer ediyor olması, görüştükları insanların eğitim seviyelerinin düşük olması ve onlardan etkilenmeleri bu yönde dini tutum kazanmış olmalarını sağlamış olabilir.

Ancak kaygı testi tablosuna bakıldığında genel olarak erkeklerde de kadınlarda da kaygı oranının düşük olduğu görülmektedir.

3.2.2 Yaş ve Halk Dindarlığı

Tablo 11: Yaş ve Halk Dindarlığı

	18-25		26-30		31-40		41-50		51-60		60 ve üzeri	
	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	3	1	6	3	9	3	9	1	9		6	
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	2	2	1	8	1	11	3	7	5	4	4	2
Kur'an okunmuş su şifa olur.	3	1	4	5	7	5	9	1	9		6	
İnsana nazar değer.	4	—	7	2	12		9	1	9		6	
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	4		6	3	11	1	9	1	7	2	6	
Cinler insanlara zarar verir.	2	2	4	5	9	3	5	5	7	2	5	1
Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	2	2	3	6	11	1	8	2	8	1	6	
Muskanın faydasına inanırım.	3	1	4	5	7	5	5	5	6	3	5	1
Büyü diye bir şey vardır.	4		7	2	12		7	3	6	3	4	2
Daha önce türbe ziyareti yaptım.	4		8	1	12		10		9		6	

Yaş aralıklarına göre halk dindarlığı tutumları incelendiğinde en yüksek tutumun 60 yaş ve üzeri grubuna ait olduğu görülmektedir. Aritmetik ortalamalar alındığında 60 ve üzeri yaşa sahip olan katılımcıların %90'ı yüksek halk dindarlığı tutumuna sahiptir. Yine onu 51-60 yaş aralığı takip etmektedir. En düşük ortama ise 26-30 yaş aralığına aittir. Buna dayanarak 26-30 yaş aralığındaki katılımcıların en düşük halk dindarlığı tutumuna sahip olduğu söylenilebilir.

Bu bulguları değerlendirdiğimizde; şu an 50 yaş üstü olan katılımcıların ev hanımı ve emekli kategorilerinde olduğunu görmekteyiz. Eğitim düzeylerinin yine bir kısmının okuma-yazmasının olmadığını, diğer büyük kısmında ilköğretim düzeyinde olup geleneksel, dogmatik ve taklitçi rollere daha çok eğilimlerinin olduğu söylenilebilir.

Dolayısıyla “ Orta yaş ve ileri yaş grubu halk dindarlığı düzeyi genç yaş grubuna göre daha yüksektir.” Şeklinde yaptığımız hipotez doğrulanmıştır. Ancak tablo da beklenilmedik bir sonuç da ortaya çıkmıştır. 18-25 yaş arası grubun ortalaması da orta yaş grubun ortalamasına yakındır. Bunun nedenine yönelik fikir ileri sürecek olursak bu yaş grubuna ait katılımın az olması, mülakat yapılan 4 katılımcının 3ünün kendisi/ailesinde dini eğitim olup bu uygulamaların dini dayanaklarının olduğunu bildiklerini söyleyip; bu tutumlara sahip olmaları sonucu etkilemiştir.

Tablo 12: Kaygı Testi Ölçeği

	18-25		26-30		31-40		41-50		51-60		60 ve yukarı	
	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.		4	1	8	1	11		10	1	8	1	5
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	1	3	3	6	3	9	2	8	3	6	2	4
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	1	3	5	4	2	10		10	3	6	3	6
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	1	3	1	8	1	11		10	1	8	2	4
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.		4	1	8	3	9	2	8	4	5	2	4
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.		4		9		12		10	1	8	2	4

Kaygı testi ölçeğine ile yaş grupları arasındaki ilişkiye baktığımızda ise sonucun Tablo-11 ile örtüştüğü görülmektedir. En yüksek kaygı düzeyi mülakat katılımcılarından 51 yaş üstü insanlardadır. Bunun nedeni yaşlılık psikolojisi ile dine bağlılık, bu yaşlarda toplumda Allah'a yaklaşma olarak görülen her uygulamanın sorgusuz kabul edilmesi, bir kısmının yalnızlıktan doğan korkuları olabilir. Bulgularımıza göre en düşük kaygı düzeyi ise 41-50 yaş arasındaki insanlarda izlenmiştir.

3.2.3. Eğitim ve Halk Dindarlığı

Bu başlık altında eğitim seviyelerine göre katılımcıların halk dindarlığı düzeyleri incelenecektir. Devlet tarafından modern eğitim bilginin korunması ve yazılı kültürle gelecek nesillere aktarılması; ayrıca kişilerin bireysel, rasyonel ve mantıklı zihinlere sahip olması amacıyla verilmektedir. Fakat halk dindarlığı sözlü kültüre dayalı, rasyonel olmayan ve gelenekselleşmiş bazı inanış ve uygulamaların neticesinde daha belirgin hale gelmektedir.

Eğitim seviyesine göre mülakat katılımcılarının cevapları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo13: Eğitim ve Halk Dindarlığı

	Okur-yazar değil		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite	
	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	4		8		4		9	4	16	5
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	4		4	4	2	2	4	9	7	14
Kur'an okunmuş su şifa olur.	4		8		3	1	9	4	14	7
İnsana nazar değer.	4		8		4		12	1	19	2
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	4		7	1	1	3	11	2	20	1
Cinler insanlara zarar verir.	4		5	3	2	2	7	6	14	7
Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	4		7	1	4		11	2	12	9
Muskanın faydasına inanırım.	4		5	3	2	2	9	4	11	10
Büyü diye bir şey var.	2	2	6	2	3	1	11	2	18	3
Daha önce türbe ziyareti yaptım.	4		8		4		13		20	1

Tablo-13'te halk dindarlığı ve eğitim verilerine bakıldığında en yüksek halk dindarlığı tutumunun okuma-yazması olmayan ve ilkokul seviyesinde olan

katılımcılarda olduğu görülmektedir. Bunun sebebi olarak okuma-yazması olmayan veya ilkokul seviyesinde olan kişilerin ev hanımı grubundan olması, sosyal ilişkilerinin de yine kendileri gibi eğitim düzeyi düşük kişilerle olması, şehir hayatından uzak olup şifahi yolla elde edilen verilere önem vermeleri sebep olarak gösterilebilir. En düşük halk dindarlığı tutumu ise ortaokul seviyesinde olan katılımcılarda gözlenmiştir. Ortaokul mezunu katılımcıların erkek, esnaf ve şehir hayatında yaşayan kişiler olması yine sonucu etkilediği söylenebilir. Bu grupta olan katılımcı sayının az olması sonucu etkilemiştir. Bunları göz önünde bulundurarak en düşük halk dindarlığı tutumunun üniversite eğitim seviyesinde olan katılımcılar olduğunu söyleyebiliriz.

Bu bulgular neticesinde “Öğrenim seviyesi yüksek olan kişilerin halk dindarlığı tutumu, öğrenim seviyesi düşük olanlardan daha düşüktür” şeklinde ileri sürülen hipotezimizin doğrulandığı görülmektedir.

Tablo 14: Kaygı Testi Ölçeği

	Okur-yazar değil		İlkokul		Ortaokul		Lise		Üniversite	
	E	H	E	H	E	H	E	H	E	H
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.	2	2	1	7	1	3		13		21
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	2	2	2	6	1	3	2	11	7	14
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	4		3	5		4	3	10	4	17
Soğan veya sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	1	3	2	6		4		13	3	18
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	3	1		8		4	3	10	5	16
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.	2	2	1	7		4		13		21

Meslek ve kaygı testi ölçeği incelendiğinde de meslek ve halk dindarlığı tutumunda olduğu gibi kaygı düzeyi en yüksek grup oku-yazar olmayan gruptur. Onu ise eğitim seviyesi ilkokul olan grup takip etmektedir.

3.2.4. Medeni Durum ve Halk Dindarlığı

Tablo15: Medeni Durum ve Halk Dindarlığı

	Bekar		Evli	
	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	14	1	29	6
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	6	9	10	25
Kur'an okunmuş su şifa olur.	8	7	30	5
İnsana nazar değer.	14	1	33	2
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	14	1	29	6
Cinler insanlara zarar verir.	9	6	23	12
Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	13	2	25	10
Muskanın faydasına inanırım.	11	4	19	16
Büyü diye bir şey vardır.	15	—	25	10
Daha önce türbe-yatır ziyareti yaptım.	15	—	34	1

Tablo 16: Kaygı Testi Ölçeği

	Bekar		Evli	
	E	H	E	H
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.	3	32	1	14
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	10	25	4	11
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	11	23	3	12
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	5	29	1	14
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	7	27	5	10
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.	2	32	1	14

Medeni durum ve halk dindarlığı ile ilgili olan verilere bakıldığında evlilerin bekarlara göre dini tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu veriler ışığında “Evlilerin halk dindarlıkları bekarlara göre daha yüksektir” şeklinde ileri sürülen hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Çeşitli araştırmalarda bekarların dini pratiklerinin evlilere göre daha zayıf olduğu görülmüştür. Günay, medeni durumla dini pratikler (özellikle namaz ibadeti)

arasında yakın bir ilişki olduğunu ifade etmekte, bekarların evlilere oranla ibadete daha az düşkün olduğunu açıklamaktadır.⁹⁵

İnsanları halk dindarlığı uygulamalarına en çok yönelten durum kişinin kötülük ve zorluklara karşı korunma ihtiyacının olmasıdır. Halk dindarlığı uygulamalarında da daha çok şifa arayışı, korunma isteği, dileklerin sunulması ve huzur arayışı vardır. Dolayısıyla bunlar göz önüne alındığında, evli insanların kendileri için olduğu kadar eşleri ve çocukları için de endişelendiği ayrıca hayatta bekarlara göre daha çok sorumlulukları olduğu için zorluklarla da daha çok karşılaşmaktadırlar. Bekar insanların halk dindarlığı tutumları ile kaygı testi ölçeğinin düşük olmasında bunların etkilerinden söz edilebilir.

3.2.5. Meslek ve Halk Dindarlığı

Dini yaşantı ve meslek grupları arasındaki ilinti din sosyolojisinde önemli bir konuyu kapsamaktadır. Kişilerin belli bir mesleki çevreye mensubiyeti nedeniyle ortaya çıkan farklılıklar dini yaşayışları üzerinde de etkili olmaktadır.⁹⁶ Mesleklerin dini yaşayışa olan etkilerine paralel olarak halk dindarlığı tutumları üzerinde de etkilerinin olması muhtemeldir. Bizim değerlendirme sonuçlarımızda bunu doğrular niteliktedir.

Tablo 17: Meslek ve Halk Dindarlığı

	Memur		İşçi		Ev Hanımı		Esnaf-zanaatkar	
	E	H	E	H	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	7	5	9	1	12	2	4	
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	2	10	4	6	7	7	1	3
Kur'an okunmuş su şifa olur.	8	4	7	3	12	2	3	1
İnsana nazar değer.	11	1	9	1	14		4	
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	11	1	9	1	12	2	1	3
Cinler insanlara zarar verir.	8	4	7	3	9	5	1	3

⁹⁵ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Dergah Yayınları, İstanbul 1999, s.104.

⁹⁶ Ünver Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Dergah Yayınları, İstanbul 1999, s.266.

Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	6	6	8	2	12	2	2	2
Muskanın faydasına inanırım.	5	7	6	4	10	4	0	4
Büyü diye bir şey vardır.	10	2	9	1	10	4	1	3
Daha önce türbe-yatır ziyareti yaptım.	12	—	10	—	13	1	4	

Tablo-17’de meslek grupları 4 kategoride incelenmiştir. Serbest meslek ve emekli grubundaki katılımcı sayısı az olması nedeniyle doğru sonuçlar veremeyeceği ihtimalinden dolayı tabloya dahil edilmemiştir. Tablo bulgularına bakıldığında en yüksek halk dindarlığı düzeyinin ev hanımları kategorisinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla “ Ev hanımlarının halk dindarlığı tutumları diğer meslek gruplarından daha yüksektir” şeklinde ileri sürülen hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Bu sonuçla ilgili fikirler ileri sürülecek olursa ev hanımlarının genelinin eğitim seviyesinin düşük olması, kırsal kesimde yaşıyor olmaları ve çevrelerinden etkilenme olasılıklarının diğer gruplara göre daha yüksek olması etkili olabilir. Yine ev hanımlarının çevrelerinin kısıtlı olup daha az geleneksel ilişki ağlarının baskın olduğu yerlerde daha çok bulunmaları da bulguların bu yönde olmasında etkilidir. En düşük halk dindarlığı tutumu ise memur grubunda görülmektedir. Memur grubunun eğitim seviyesinin genelinin üniversite olması, çalışma ortamının modern ilişki ağlarından oluşması, genelinin kent yaşamı sürmesi halk dindarlığı tutumlarının düşük olmasında etkili olabilir. Esnaf-zanaatkar grubunun halk dindarlığı tutumu yine memur grubuna benzer bir sonuç gösterirken işçi grubunun tutumları ev hanımı grubuna benzer tutumlar göstermiştir.

Tablo 18: Kaygı Testi Ölçeği

	Memur		İşçi		Ev Hanımı		Esnaf-zanaatkar	
	E	H	E	H	E	H	E	H
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.		12	1	9	3	11		4
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	5	7		10	7	7	1	3
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	3	9	2	8	8	6		4
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	2	10	1	9	3	11		4
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	3	9	1	9	3	11	2	2
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.		12		10	3	11		4

Tablo-18’de Tablo-17’de olduğu gibi halk dindarlık tutumları ile kaygı testi ölçeği sonuçları arasında paralellik vardır. En yüksek kaygı oranı ev hanımlarda görülmektedir. En düşük kaygı oranı ise işçi grubuna aittir.

3.2.6. Yaşanılan yer ve Halk Dindarlığı

Kişinin doğduğu andan itibaren toplumsallaştığı çevrenin halk dindarlığına da belli bir etkisi vardır. Kırsal çevrede yaşayan insanların gelenek göreneklere örf ve adetlere daha bağlı olduğu bilinmektedir. Kırsal kesimde cemaat tipi benzeşik bir toplumsal hayat geçerliken⁹⁷, Büyük şehir hayatında ise cemiyet toplumunun bir özelliği olarak bireysel ve birbirinden kopuk ilişkiler söz konusudur.⁹⁸ Şehirleşen toplum eskiden özellikle dini yaşayış konusunda üyelerine kurduğu baskıyı yitirmeye başlar. Bu da insanların bireyselleşmesine ve halk dindarlığı tutumlarının zayıflamasına neden olur.

⁹⁷ Mustafa Erkal, *Sosyoloji Toplumbilimi*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.26.

⁹⁸ Mustafa Erkal, *Sosyoloji Toplumbilimi*, Der Yayınları, İstanbul 2000, s.27.

Tablo 19: Yaşanılan Yer ve Halk Dindarlığı

	KIRSAL		KENT	
	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	20	2	23	5
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	9	13	7	21
Kur'an okunmuş su şifa olur.	20	2	18	10
İnsana nazar değer.	22		25	3
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	19	3	24	4
Cinler insanlara zarar verir.	15	7	17	11
Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	20	2	18	10
Muskanın faydasına inanırım.	12	10	18	10
Büyü diye bir şey vardır.	16	6	24	4
Daha önce türbe-yatır ziyareti yaptım.	22	—	27	1

Tablo 20: Kaygı Testi Ölçeği

	KIRSAL		KENT	
	E	H	E	H
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.	4	30		16
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	6	28	8	8
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	8	26	6	10
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	3	31	3	13
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	7	27	5	11
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.	3	31		16

Tablo 19'a bakıldığında kırsal kesimde yaşayanların kentte yaşayanlara göre halk dindarlığı tutumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu da "Kırsal yerlerde yaşayanların halk dindarlığı düzeyi kentte yaşayanlardan daha yüksektir." Şeklinde ileri sürdüğümüz hipotezimizi doğrulamaktadır. Kaygı testi ölçeği de halk dindarlığı tutumu tablo bulgularıyla paralellik göstermektedir. Bulgularla ilgili fikir sunulacak olursa; kırsal kesimde daha yüz yüze ilişkilerin hakim oluşu, halk dindarlığı uygulamalarının buralarda toplanılmak için bahane oluşu, geleneğe

eğilim, eğitim oranının düşük olması sebebiyle özellikle nazar, büyü, muska gibi mistik inançlara kentte yaşayanlardan daha çok başvurma durumları etkilidir.

3.3. Kendisi/Ailesinde Din Eğitimi Varlığı ve Halk Dindarlığı

Kişinin inancının oluşmasını ilk teşvik eden ve uyanmasını destekleyen unsurların başında aile gelmektedir. İlk dini tecrübesini çocuk ailede edinmektedir.⁹⁹ Dolayısıyla ailenin dindarlık düzeyi çocuğun din anlayışını, dini davranış ve uygulamalarının şekillenmesini doğrudan etkilemektedir.

Ailenin dindarlığı, çocukların sadece dini sosyalleşmelerini değil, genel sosyalitelerini de etkilemektedir. ABD’de yapılan bir araştırmada, dindar aile çocuklarının sosyal kabul ölçümünde daha yüksek puan almaya eğilimli oldukları; makbul olmayan davranışlar konusunda sosyal bakımdan daha kabul edilebilir bir tavır ortaya koydukları tespit edilmiştir.¹⁰⁰

Dini inanç ve davranışlara etki etme noktasında baktığımızda, aile faktörü diğer bağımsız değişkenlerin etkilerine göre daha fazla etkiye sahiptir. Mülakat yaptığımız katılımcılarda da sorulara cevap verirken “biz” ifadelerine fazlaca rastlanılmıştır. Ailece düşünme, ailece uygulama, ailece katılma dini bilgi ve davranışların aileden aktarıldığını doğrular niteliktedir.

⁹⁹ Kerim Yavuz, *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara 1983, s.44

¹⁰⁰ Davis, Winton. “Din sosyolojisi: Kurucular ve Temel Yaklaşımlar”. *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar I. Trc.* İhsan Çapcıoğlu. Ed. Bünyamin Solmaz – İhsan Çapcıoğlu. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006. s.193.

Tablo 21: Kendisi/Ailesinde Din Eğitimi ve Halk Dindarlığı

	Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.		Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok	
	E	H	E	H
Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okunmalıdır.	17	5	26	2
Ölünün devri ıskatı (altı-üstü) yapılmalıdır.	5	19	9	15
Kur'an okunmuş su şifa olur.	17	5	19	13
İnsana nazar değer.	20	2	18	20
Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında iyi düşünürüm.	19	3	26	6
Cinler insanlara zarar verir.	13	9	34	2
Türbe-yatır ziyareti yapmak bana huzur verir.	16	6	32	4
Muskannın faydasına inanırım.	10	12	20	8
Büyü diye bir şey vardır.	21	1	19	9
Daha önce türbe-yatır ziyareti yaptım.	22	—	27	1

Tablo 22: Kaygı Testi Ölçeği

	Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.		Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok	
	E	H	E	H
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.	1	21	3	25
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	6	14	8	20
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	7	15	7	21
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	2	20	4	24
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	5	17	7	21
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.		22	3	25

Tablo-22'deki kendisi/ailesinde din eğitimi varlığı ve halk dindarlığı ilişkisine bakıldığında kendisi/ailesinde din eğitimi olan katılımcıların halk dindarlığı düzeyinin daha yüksek olduğu yine buna paralel olarak kaygı düzeylerinin de daha yüksek olduğu görülmektedir.

3.4. Gelişim Evrelerinde Halk Dindarlığı Uygulamaları

Aile içerisindeki halk dindarlığı uygulamaları hayatın belli dönemlerinde daha yoğun ortaya çıkmaktadır. Bu evreler doğum, evlilik ve ölüm evreleridir.

Özellikle rol ve statü değişikliklerine neden olan bu geçiş merasimleri bazı dini uygulamaları da beraberinde getirmektedir.

3.4.1. Doğum

Bu üç evreden ilki doğum evresidir. Doğumdan önce, hamilelik sürecinde ve çocukluk dönemi bitene kadar birçok halk dindarlığı uygulamaları görülmektedir. Örneğin çocuk sahibi olmak isteyen ancak çocuğu olmayan kadınların türbe-yatır ziyaretleri bilinmektedir. Burada adaklar adayıp orada bulunan insanlara yiyecekler dağıttığı, yine bu ziyaretleri 7leyip 40ladıkları bazı öne çıkan ritüellerdendir.

Çocuk doğduktan sonra ise helva, baklava ve lokum dağıtılır. Çocuğun hayatının tatlı geçmesi için dualar edilir. Çocuğa ismini ailenin en büyük erkeği kulağına önce ezan okuyarak 3 kere tekrar eder. Daha sonra evde aile arasında ziyafet verilir.

Göbeği düşünce aile ilerde çocuğunu nerede görmek istiyorsa okula, hastaneye, camiiye ya da uygun gördüğü başka bir yere gömer. İlk 40 gün ya da yarı günü (20 gün) annenin ve çocuğun mezarı açık olacağına inanıldığı için yalnız bırakılmaz. Başka lohusalık geçiren bir kadınla karşılaşmaması için özen gösterilir. Çocuğun ilk yıkanmasında 40 kaşık su konulur ve onunla yıkanılır. Çocuk korkuyor ya da çok ağlıyorsa muska yazdırıp yatağının altına konulur ve yatağın altına çörek otu atılıp cinlerden korumaya çalışılır.

Çocuk ilk dişini çıkarınca buğday kaynatılır bazı aileler bu törende mevlit okuturken bazıları sade bir şekilde toplanır. Yürümeye başladığında kadınlar toplanır ve yemek verilir. Günün sonunda çocuğun uzağına bir tepsiyeye iğne, makas, Kur'an, kalem, tarak gibi malzemeler konulur çocuğun içlerinden bir tanesini alması beklenilir. Çocuk hangi malzemeyi alırsa onun ustası olacağına inanılır.

Çocuk erkekse sünnet töreni yapılır. Sünnet törenleri ailenin maddi durumuna göre değişiklik gösterse de genel olarak her aile tören sonunda yemek dağıtır. Yine bazı aileler sünnet töreninde de hoca çağırıp mevlit okutturduklarını söylemektedir.

3.4.2. Evlenme

Doğumda oluşu gibi evlilikte de halk dindarlığı uygulamaları çok yaygındır. Evlilik öncesi genç kızlar hayırlı kısmetlerinin açılması için türbe-yatır ziyaret edip burada dileklerde bulunma ve adak adama uygulamaları oldukça bilinen uygulamalardandır. Söz nişan ve düğünlerde evlilikleri bereketli olsun diye hoca çağrılmakta ve mevlit okutturulmaktadır. Resmi nikahın yanında imam nikahı da kıydırılmaktadır.

Gelin evine girerken Kur'an'ın altından geçerse bu evlilik sonucu doğacak çocukların dindar olacağına inanılır. Yine gelin su gibi aziz olsun ve sözünü geçirebilsin diye kapının eşiğinde su dolu testi kırılır. Bereket için gelinin başından para, şeker, bulgur saçılır.

Gelin otururken kucığına çocuk verilir. Verilen çocuk kız ise ilk çocuğunun kız olacağı erkek ise ilk çocuğunun erkek olacağına inanılır. Bazı kötü niyetli insanlar kapı eşiğine domuz yağı sürer büyü, muska yaparsa diye önlem olarak kilitler ve sabunlar yaptırılır.

Bütün bu yapılanlarla kutsal bir geçiş kabul edilen evliliğe dini anlamlar ve uygulamalar atfedilmiş olur.

3.4.3. Ölüm

Ölüm evresi aile üyelerinden birinin dünyadan göç edip ebedi hayata başlamasıdır. Aile için bu evre son derece önemlidir. Ölüm sonrası farklı dini uygulamalar yaygındır. Çalışmamızın ilk iki sorusunda katılımcıların ölünün huzurlu olması için arkasından kuran ve mevlit okumayı nasıl anlamlandırdıkları, ölünün arkasından ne tür uygulamalar yaptıkları, yaygın yapılan devri ıskat hakkında ne düşündükleri ve bunlara neden ihtiyaç duydukları saptanmaya çalışılmıştır.

Sizce ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okutulmalı mıdır?

“Okutuyoruz. Dinimizce ölünün ruhuna ki öldükten sonraki sevap defterlerinin açık olduğuna dair rivayetler olduğu için göndeririz. Geçmiş zamanlardan bu yana hatta İslam gelmeden önce bile ölünün huzur bulması için bazı

dualar tilsimler okunurmuş. Biz de bunu kuran okuyarak devam ettirmişiz. Ölen insana son derece faydası olur diye düşünüyorum.” (Görüşmeci 39)

“Ölünün ardından kuran okunması ve ölüye bağışlanması hem peygamber uygulamalarında hem de dört müçtehit imamın uygulamalarında görülmektedir. Bunun sevabı ölüye bağışlanabilir. Mevlit konusunda ise peygamber efendimiz zamanında böyle bir uygulama yoktur. Bu uygulama Osmanlıdan günümüze gelen güzel bir gelenek ve bidat-ı hasenedir. Mevlit okutulmasında Allah’a yaklaşma onun rızası kazanma ve manevi bazı hislere sahip olma amacı güdüldüğü için herhangi bir sakınca yoktur. Yapılmadığında da yine bir sıkıntı olmayacağını bilmek gerekir.” (Görüşmeci 32)

“Okunulmalıdır. Ölüye sevabı olur. Tabi ölen kişi dünyada hayırlı bir hayat sürmediyse onu cehennemden tutup cennete götürmez. Ama ölen kişi zaten salih/saliha biriye onun makamını daha güzelleştirir.” (Görüşmeci 27)

“Ölünün arkasından yapılan tüm hasenat ölüye ulaşır. Hatim ve mevlit de buna dahildir. Okuyan kişi Allah rızasını güdere okuyorsa ölünün de bundan faydalanacağına inanıyorum. Ehl-i sünnet ve'l cemaat öğretilerine göre de bu şekilde bilinir. Peygamberimizin bir hadisinde kadının biri ölen babası için hacc yapmak istiyor ve peygamber efendimize danışıyor. Peygamber efendimiz de evet babanın yerine hacc yaparsan olur diyor. Oradan kıyas yaparsak okutulmalıdır.” (Görüşmeci 19)

“Ya onun adına yapılan hayırlar onun ismi için yapılabilir. Öldükten sonra 3 tane şey vardır sevap olarak yazılması için. Hayırlı evlat da bunlardan biridir. Evlat anne babası adına ne yapıyorsa ya da başka insanlara ölü adına yardım ediyorsa huzurunu arttırdığını düşünürüm. Onun dışında cami okul yapıldıysa bunlar da sevap onlara döner ölüye. Mevlit ve hatim de yine bunlar gibidir. Allah’ın karşısına çıkmadan günahlarına faydası olur.” (Görüşmeci 18)

Katılımcıların çoğu ölünün arkasından hatim, mevlit okutturulması gerektiğini, bunun ölüye de ölen kişinin yakınlarına da huzur kaynağı olacağını, bu okunan dua ve ayetler neticesinde kazanılan sevabın ölünün azabını gidereceğini, bunların ölü için bir hediye mahiyeti olduğunu belirtmiştir. Hatim ve mevlit okuma uygulaması halkın büyük bir kısmında devam etmektedir.

“Ben ölünün arkasından bir şeyler okunmasının ölüye faydası olduğunu düşünmüyorum. Sonuçta Kuran yaşayanlara indirildiği için ölüye bir faydası yok diye düşünüyorum. Okutulmasa ne olur dersek bu bir gelenek haline gelmiş yani mevlit okutma kuran okutma gibi. Özellikle cenaze sırasında okunan ayetlere bakıyorsun beni yani yaşayanı ilgilendiren emirler var dolayısıyla zaten ölüyü ilgilendiren bir durum yok. Zaten anlamlandıramıyorum neden okunduğunu. Zannımca Orta Asya Türk geleneğindeki yuğ törenleri İslam’ın gelişi ile birlikte yeni bir şekil almış. Çünkü bildiğim kadarıyla peygamber döneminde bu tür uygulamalar yok.” (Görüşmeci 2)

“Bence insan öldükten sonra arkasından hatim ya da mevlit yapılmasının hiçbir faydası olmaz. İnsan bunları sağken yapmalı neden öldükten sonra yapıyoruz ki. Bu iyice örf haline gelmiş bir şey. Dinen bir mantık görmüyorum bunda.” (Görüşmeci 12)

“Hayır okutulmamalı. Kişi dünyada yapıp ettikleriyle karşılık bulacağı için onun arkasından yapılan hiç bir şeyin ona faydası olmaz.” (Görüşmeci 23)

“Kişi dünyada yapıp ettiklerinden sorumludur. Çocuğu olur ve çocuğunun yaptığı güzel ameller onun sadaka-i cariyesidir. Ancak bunun dışında arkasından okunan hiç bir şey onu huzura erdirmez.” (Görüşmeci 24)

“Kendi amelleri insanın daha iyidir. Yaşarken yapılan bütün ibadetler daha kıymetlidir. Okunsa bile huzurlu olur mu emin değilim. Açıkçası ulaşacağını düşünmüyorum.” (Görüşmeci 36)

Ölünün arkasın hatim, mevlit okumak katılımcıların bir kısmına göre ihtiyaç değildir. Okunan dualar ölüye ulaşmaz çünkü ölümle beraber kişinin amel defteri kapanmıştır. Kişi yaşarken yapıp ettiklerinden sorumludur ve öldükten sonra yapılan şeyler sadece yaşayan insanları teselli eder cevapları verilmiştir. Katılımcıların bir kısmı da ölüye faydasının olacağına inanmadıklarını ancak gelenek haline geldiği için okutmaya devam ettiklerini söylemişlerdir.

Sizce ölünün devri ıskatı yapılmalı mıdır? Bu dini uygulama hakkında ne düşünüyorsunuz?

“Aslında ben bu tür uygulamaların tüm dinlerde olduğu kanaatindeyim. Borcunu kurtarmak ya da onun yükümlülüklerini üzerine almak vesaire. Şimdi ibadetler bireyseldir bu yüzden İslam’ın mantığına çok aykırı diye düşünüyorum eğer böyle olacaksa peygamber kızına sen peygamber kızısın ama ben seni kurtaramam dedi. Yani bütün borçlarına ben kefilim diyebilirdi. Hatta tümünden sonraki yaşayacak müslümanlara da kefilim diyebilirdi. Yani bireysel sorumluluk yükleyen ayetlere bakınca bu uygulamalar o ayetlerin dışına çıkmak olur diye düşünüyorum. Tamamen insanların kendini rahat hissetmek adına dine yaptıkları eklentiler diye bakıyorum bunlara. Yoksa müslüman olmanın şartlarıdır bunlar. Sen yerine getirmemişsin öldükten sonra biri senin yerine vekil olup yapmaya çalışıyor bu işi. O zaman bir başkasına ücretli ibadetler yaptırılırdı. Temel kulluk kaidelerine aykırı görüyorum ben bunu.” (Görüşmecisi 2)

“Bizde devri ıskat yapılmaz. Çünkü ibadet farklı maddiyat farklı. Bu uygulama doğru olacak olsa zenginler borçsuz gider. Bu da adil olmaz.” (Görüşmecisi 8)

“Devir ve ıskat bizim Hanefi mezhebine göre uygun değildir. Kişi zaruri bir sebepten dolayı tutmadığı orucun yerine fidye veremediyse ve bunu vasiyet ettiyse ancak bu verilir. Bilerek tutmadığı oruç ve kılmadığı namazlar para yoluyla düşürülemez. Sağken bizzat yapmadığı tüm ibadetler onun Allaha borcudur ve bir başkası tarafından ödenemez.” (Görüşmecisi 31)

“Hayır, zira Hz Peygamberin getirdiği dine göre kişinin sadece kendi yapıp ettiklerinin faydası vardır. Bu dünyada namaz kılmamış bir kişinin namazlarının karşılığında para vermek saçmalaktır.” (Görüşmecisi 41)

“İskat benim bildiğim kadarıyla kişinin yaşarken yapamadığı ibadetlerin para ile kefaretilerilerek borcun düşürülmesi anlamına geliyor. Yine devir de bu işlem yapılırken paranın hibe yoluyla el değiştirmesi. Bu dine nerden nasıl girmiş hiçbir şekilde aklım almıyor benim. Çünkü namaz kılmamanın bahanesi olamaz ya da oruç tutmamanın birkaç durum dışında yine bahanesi olamaz. Haşa bunun Allah’ı kandırmaya çalışmak olduğunu düşünüyorum.” (Görüşmecisi 50)

Görüşmecilerin büyük kısmı devri ıskatın yapılmasını doğru bulmadıklarını, bu tür uygulamaların istismara açık olduğunu, kişinin ibadet borçlarının manevi bir kulluk borcu olup maddi olarak öldükten sonra kapatılamayacağını söylemiştir. Yine verilen cevaplar neticesinde katılımcıların adalet kavramıyla bu uygulamanın bağdaşmadığını düşündüğü söylenilebilir. Bu uygulamanın yanlış olması bir yana sahtekarlık olduğu düşünülmektedir. Görüşme bulgularına bakıldığında Dört Yol ilçesinde devri ıskat uygulaması çok görülmemekle birlikte çoğunluk tarafından da doğru bulunmadığı saptanmıştır.

“Yapılıyor yapıldığını biliyorum. Ama bu dinde var mıdır yok mudur diye bazen düşünüyorum. Yine de yapılması gerekir diye yapılmasını doğru buluyorum. Borçlu gitmemeli insan.” (Görüşmeci 3)

“Yapılmalıdır. Adam borçlu gidip cehennemde yanmasın diye bu şekilde korunmalıdır.” (Görüşmeci 7)

“Devir yapmak diye çok duydum. Nasıl yapılacağını bilen birini bulup bu ölü defnedilmeden yaptırılmalı ve ölü borçsuz gömülmelidir.” (Görüşmeci 15)

“Yapılmalıdır. Borçların kapanıp kapanmayacağını bilemem ama bizim elimizden yapmak gerisini Allah’a bırakmak gelir.” (Görüşmeci 28)

“Evet yapılmalıdır. Çünkü bu durum ölen kişinin üzerindeki manevi borçların ödenmesi ile hem ölen kişiyi rahatlatır hem de borcu ödeyen kişinin üzerindeki sorumluluk yükünü hafifletir.” (Görüşmeci 49)

Devri ıskat konusunda katılımcıların bir kısmı uygulamanın ölenin yakınları için bir borç teşkil ettiğini söylemiştir. Kişinin öldükten sonra nasıl maddi borçları vasilerine düşüyorsa manevi borçlarının da ödenilmesi gerektiği, böylece ölen kişinin diğer dünyada hesabının daha kolay olacağı düşünülmektedir. Bir kısım katılımcının cevabı da ölen kişinin oruç, zekat, hacc borçları için ıskat yapılabileceği ancak namaz borcu için ıskatın geçerli olmayacağı ve devrin de kabul edilemeyeceği yönündedir. Genel olarak görüşmeler neticesinde Dört Yol ilçesinde devri ıskat uygulamasının şu an çok yaygın olmadığı ancak yine de bir grup insan tarafından bu uygulamanın devam ettirildiği göze çarpmaktadır.

Ölünün arkasından ne tür uygulamalar yaparsınız? Bu uygulamaların sizce ölen kişiye bir faydası dokunur mu?

“Hayır hasenat yaparım. Özellikle Cuma gününe ağırlık veririm. Cuma günü mezardakiler bana bugün ne hediye gelecek diye beklesirlermiş. Hediyesini alan sevinirmiş. Bende o yüzden Cuma günü tüm tanıdıklarına kuran okur hediye olarak gönderirim.” (Görüşmeci 22)

“Varsa maddi borçlarının ödenmesi sağlanır. Ölen için dua ve istiğfarda bulunulur. Ölen kişi için sadaka verilip ölüye bağışlanır. Yine mecburi durumlarda tutamadığı oruçlar varsa yakınının tutup ölüye sevabını bağışlaması, buna muktedir değilse fidyesini vermesi gerekir. Hac borcu varsa hac ibadetinin yerine getirilip sevabı bağışlanır. Ölen kişi için kurban kesilip sevabı ölüye bağışlanır ve kuran okunulup sevabı ölene bağışlanır. Bu ibadetler yapılırken dikkat edilmesi gereken şey aslında hayattayken kişinin eliyle yaptığı ibadetlerin çok değerli olduğu ancak ölenin arkasında bıraktığı hayırlı evlat ve sadakai cariyenin de yine ölene ulaştığını göstermektir.” (Görüşmeci 32)

“Kuran okuruz. Gelen misafirlere ikram dağıtırız. İkram genelde baklava, lokum ya da helva olur. Yine 40ında mevlit yaparız. Elimizden başka bir şey gelmeyeceği için bol dua eder ona göndeririz. Hatim-i şerif okunur. Ben kuran okumayı bilmem ama pazartesi ve perşembe günleri evde hanıma çocuklara yasin okuturum ölülerimize göndeririz. “ (Görüşmeci 33)

“Dua ederim. Sadaka veririm çünkü sadaka ömrü uzatır olsun sonra da sevap haznene adına verilen sadakalar yazılacağı içindir. Hayır hasenat yaparım. Kuran okumam pek. Çünkü biz bu kuranı ölüler için değil diriler için indirdik ayetinden çıkarım yaparsak ölüye kuran okuyup göndermenin faydası olmaz. Kuran yaşam kitabıdır. Dua ederim öbür dünyası güzel olsun diye. Bu kadar yaptıklarım.” (Görüşmeci 40)

“Kuran okurum. 41 salaatinnare çekerim. Her çektiğim 41 için 1 nohut atarım. O nohutlar 41 olana kadar okurum. 3. Gününe helvasını 7. Gününe yemeğini yaparım. Yılı gelince yılında hatim indirir mevlit okuttururum.” (Görüşmeci 43)

“Kişi öldükten sonra önce bir süre üzüntüsünü yaşarım. İsyan etmem ama çok ağlarım. Sonra ondan bahsederken güzel özelliklerinden bahsederim. İlk

duyduğumda inna lillah ve inna ileyhi raciun derim. Defnedilene kadar bir hatim okumaya çalışırız cenaze evinde topluca. Sonra bolca tesbihat çekeriz. Ölünün komşusu falansam yemek hazırlarız ölü evine. Yakınıysam o gün gece sabaha kadar hesabı kolay geçsin diye dua ederim. Daha sonra onun adına sadaka veririm. Kuran okuyup bağışlarım.” (Görüşmeci 50)

Katılımcıların büyük kısmı ölünün arkasından yapılan hayır, sadaka ve hasenatların ölen kişinin sorgusunu hafifleteceği için yapılması gerektiği, arkasından okunan kuran, mevlit, salavatların ölünün sevap haznesine yazılacağı yönünde olmuştur. Kişi öldükten hemen sonra kişisel eşyalarının evden çıkarılmasının uygun olduğu bu eşyaların içinde de ilk çıkarılması gereken eşyanın ayakkabıları olduğuna inanılmaktadır. Arkasından verilen yemeklerle karnı doyan insanların duasının ölüye faydası olacağı belirtilmiştir. Bazı katılımcılar arasında ise verilen yemeklerin ölüye de altın taslarla sunulacağı inancı vardır.

“Cenazeler düğün gibi oluyor artık. Sofralar kuruluyor. Arkasına çayı kahvesi geliyor. Maddi bir görünüm aldı ölü arkasında yapılan şeyler. Parayla hoca tutuluyor kuran okutuluyor. Bunlar pek hoş gelmiyor bana. Kişi yakının arkasında ancak dua eder o kadar.” (Görüşmeci 36)

“Yakınımsa Allah affetsin diye dua eder yasin okurum. Ölü için belli günler toplanmayı falan abartı bulurum.” (Görüşmeci 24)

“Sadece dua ederim. Özel bir toplanma olmaz onun dışında.” (Görüşmeci 12)

Ölünün arkasından yemek vermek, 3ünde 7sinde 40ında 52sinde gibi günlerde ölüyü anıp ona dua etmek için toplanmayı bazı katılımcılar gereksiz görmüş, bunların sadece cenaze yakınlarına eziyet olduğu, ölüye herhangi bir faydasının olmayacağını ve yapılmaması gerektiğini vurgulamışlardır. Özellikle kadın görüşmecilerden ise bu uygulamaları yapmak istemeseler de gelenek haline geldiği için yapmak zorunda hissettikleri yönünde cevaplar alınmıştır.

3.5. Cemaat, Tarikat ve Dini Grupların Halk Dindarlığı Üzerindeki Etkisi

Türklerin, Müslümanlığı bir din olarak benimseyip yaşamalarında tasavvufi akımlardan etkilendikleri, birçok devletin kurulmasında da tasavvufi akımların önemli roller oynadıkları kabul edilmektedir. Günümüzde de halk kitlelerinin dini inanç ve tutumlarının belirlenip şekillenmesinde tasavvuf ve onun kurumsallaşmış şekli olan tarikatların cemaatlerin ve dini grupların etkili olduğu söylenebilir. Sufiliğin halk dindarlığına ait unsurları içerisinde barındırdığı ve “Volk/Halk İslam’ı” şeklinde kitlelerin dini inanç ve davranışlarının şekillenmesinde etkili olduğu söylenebilir.¹⁰¹

Halk dindarlığıyla yakın bir ilişkisi bulunan tarikat cemaat ve dini gruplar tarihsel süreç içinde halk dindarlığı uygulamalarını hem beslemiş hem de onları nesilden nesile aktaran bir kurum olarak işlev görmüştür. Bununla ilgili görüşmecilere ilk olarak bu kurumların piri olarak adlandırılan şeyh, derviş, evliya olarak anılan insanlar hakkındaki düşünceleri sorulmuştur. Daha sonra iste tarikat, cemaat ve dini gruplar hakkındaki görüşleri alınıp buralarda yapılan zikirleri doğru bulup bulmadıkları saptanmaya çalışılmıştır.

Evliya şeyh derviş gibi unvanlarla anılan insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

“Evliyaların olduğunu biliyorum. Bunlar surelerde geçer. Senden benden daha çok Allah’ı zikrettikleri için onlar Allah’la arkadaş olmuşlardır. Bakıyoruz Beyazıt Bestami kendimden vazgeçtim, dünyadan vazgeçtim, ahiretten vazgeçtim diyor. Yine şeyh, derviş gibi insanlar tasavvuf ehlinden olmuş dine büyük hizmet etmiş insanlardır. Bu şekilde bizim gibi normal insanlardan ayrılırlar. Onlara saygı ve gönülden bir bağlılık duyuyorum.” (Görüşmeci 9)

“Evliya menkıbeleri okuyor ve dinliyorum. Çok hoşuma gidiyor öyle insanların hayatını öğrenmek. Dua ederken evliyaları şeyhleri dervişleri şehitleri duama alıyorum.” (Görüşmeci 11)

¹⁰¹ Adem Efe, “Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı”, Journal of Islamic Research, 3/28 (2017): 295.

“Ben ne öğrendiysem ilim meclisindeki evliyalardan öğrendim. En basitinden kredi meselesinin faiz olduğunu bile o insanlardan öğrendim. Hocanın biri geçen şunu söyledi. Daralırsanız bir evliyanın başına gidin oturun rahatlırsınız. Bende evliya olduğunu düşündüğüm kişilerin mezarına gider başında oturur beklerim. O bile tüm sıkıntımı alır.” (Görüşmeci 22)

“Evliya şeyh dediğimiz kişi gerçekten Allah dostu ise değerli ve sadık insanlardır. Kuran da bize sadıklarla olun diyor. Onların yanında olmak hatta geçmişte yaşayanları takip etmek kişiye büyük fayda sağlar.” (Görüşmeci 31)

“Çok faydalı görüyorum bu insanları. Şu an toplumumuz böyle insanlara en çok ihtiyaç duyduğu zamanlar. Şöyle ki Bursa, Yıldırım Beyazıt han zamanında çekirdek istilasına uğramıştı. O zaman da yaşayan Beyazıt Bestami hazretleri bu olayı çözmüştü. Yeri gelmiş bu insanlar tarihte kendilerini kurban etmişlerdir. Yeri gelmiş kerametlerle toplumu belalardan kurtarmıştır. Fatih Sultan Mehmet’in hocası Akşemsettin’i düşünün İstanbul’u fethedecek insanı yetiştirmiştir. Şeyh Edebali hakeza öyledir. Günümüzde de yozlaşan bu toplumu kurtaracak yol gösterecek insanlara çok ihtiyacımız var. Ama onlar yüzyılda bir geliyor zamanlarında da kıymeti bilinmiyor.” (Görüşmeci 38)

Evliya, şeyh ve derviş gibi insanlar hakkında katılımcıların geneli olumlu düşünmekle birlikte, onların toplum için gerekli insanlar olduğunu, onlarla aynı ilim meclislerinde bulunmanın kişiye dini pratiklerinde kuvvet ve devamlılık katacağını, onlardan alınan feyz neticesinde insanların dini duygularında yükselmeler olacağını söylemişlerdir. Selçuklu ve Osmanlı döneminde olduğu gibi devlet erkanına gelecek insanların bu tür şeyhlerin süzgecinden geçmeleri gerektiği de yine alınan görüşler arasındadır.

“Eğer bir insan evliya ise ve bunu birileri biliyorsa bunda ciddi bir sıkıntı vardır diye düşünüyorum. Evliya şeyh derviş dediğimiz insanlar zaten bunun farkına vardığında bunun bilinmemesi için mücadele eder. Ancak günümüzde bu çok tehlikeli bir durum olarak ortaya çıktı. İki ayet okuyup dini vecibeleri yerine getiren insanlar ben şeyhim diyebiliyor. Arkasından da insanları sömürüyor. Veli olan insan vardır. Allah ile yakındır. Ama bunu üçüncü bir kişi bilirse ortada dostluk kalmaz. Yanılmıyorsam Yavuz Sultan Selim bir odada oturuyor. Veziri gelip neden yalnız

oturduğunu soruyor. O da yalnız değilim ki diyor o da kim var diye sorunca şimdi sen varsın o yok diyor. Burada Allah'la beraber olduğunu ifade ediyor. Velilik ölünce amellerle ortaya çıkmalı diye düşünüyorum ben. Ancak hayattayken biliniyorsa bu gösteriş haline geliyor.” (Görüşmeci 2)

“Şimdi bunların ne kadar dinle ilgisi olduğuna bakmak lazım. Piyasada bin bir türlü sahte şeyh evliya var. Ama tasavvufta birinin şeyh olması için bazı dini vecibelere sahip olmasının yanı sıra silsilesi de olmalıdır. Kişi tek başına bu görevi yerine getiremez başka bir hocadan ders alıp icazet almalıdır. Hocası yoksa o şeyh olamaz sahte olur. Silsilesi sağlamsa onlara inanıyorum seviyorum. Ama geçmişi yoksa kişinin onları gayri ciddi buluyorum.” (Görüşmeci 6)

“Birebir görmedim onları hiç. Ancak onların diğer insanlardan farklı olduğunu düşünmüyorum. Ha onlara Allah bazı meziyetler vermiştir altıncı hisleri kuvvetlidir ama onlardan medet umulmaz. Sadece onları Allah'la aramdaki vekil olarak görürüm. Bilirim ki Allah benimde kalbimi görüyor. Onlar kutsal insan olabilir ancak peygamber de değildir.” (Görüşmeci 18)

“Allah dostları vardır. Hatta onlar öğrencide yetiştirmişlerdir. Bunlar arasında hak ve batıl olanları ayırmak lazım. Hak üzerine olan itikadı sağlam olan insanlar topluma çok fayda verir. Bu tür insanların toplum üzerinde de bir gücü vardır. Çünkü onlara giden onlara bağlanan kişiler şeyhlerinin yaptıkları uygulamaları sorgulamazlar. Bu hak yolunda olanlar için de batıl olanlar içinde avantaj haline gelir. Hak yolundakiler bu gücü Allah için kullanırken batıl olanlar nefisleri için kullanır. Bu tür insanları değerlendirirken de İslam süzgecinden geçirmek gerekir diye düşünüyorum.” (Görüşmeci 28)

“Evliya Allah'ın dostu demektir. Şeyh ise insanları doğru yola sevk eden ilim irfan sahibi lider kimselerdir. Dervişler ise sadece Allah'a yakın olma amacıyla ahlakını güzelleştiren belli bir tarikata mensup olan sufi kimselerdir. Allah yolundan ayrılmayan kuranı ve sünneti kendisine örnek olan şey evliya ve dervişlere inanmakla birlikte dünyevi hırslar makam ve mevki amacıyla keramet gösterdiğini söyleyen evliyalar, sahte şeyhler dünyevi istekler için belli gruplara giren dervişler olduğunu da göz ardı etmemek ve dikkatli olmak gerekir.” (Görüşmeci 32)

Katılımcıların bir kısmı evliya, şeyh, derviş gibi insanlara karşı olumlu hisler beslemekle beraber bu insanların gerçekten İslam'a hizmet edip etmediği konusunun irdelenmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu tür unvanların suistimal edilip nefsi menfaatler için insanların duygularını sömürdükleri, bu kişilerin eğer şeyhim diyorsa silsile göstermesi gerektiği cevapları da verilmiştir. Yine insanın Allah'la olan bağının diğer insanları ilgilendirmeyeceği, onlarında sıradan insanlar oldukları, Allah dostu insanların zaten bunu beyan etmeyecek kadar mütevazi oldukları da dikkat çeken cevaplar arasındadır. Şeyh, derviş, evliya gibi insanlara güzel bakılmakta ancak güven duymakta zorlanılmaktadır. Şeyhin ayağını yıkama, suyundan içme, yemeğini hazırlama, el alma, eteğini öpme, maddi destek verme, kayıtsız şartsız onların insanı cennete götüreceğine inanmayı ise katılımcıların hiç biri doğru bulmamaktadır.

Dini grup, cemaat ve tarikatler hakkında ne düşünüyorsunuz?

“Cemaatlerin konusu daha çok sosyoloji konudur. Burada incelediğimizde cemaatin liderinin içerisindeki müridleri de düşünerek eylemde bulunduğunu görüyoruz. İnsanın bireysel iradesini yok saymak olduğu için ben buna karşıyım. Olumsuz baktığım bir oluşumdur. Ancak cemaat camiide toplanıp namazdan sonra hasbihal yapıyorsa asıl cemaat odur. Faaliyetler Allah'ı anmak topluma faydalı olmaksızın bunu camide ibadet sonrasında yapılmalıdır. Meşru olmalıdır. Günümüzde rant olarak kullanılıp dine de zarar verdiğini düşünüyorum.” (Görüşmeci 2)

“Toplumda birleştirici olan her halis gruba destek veririm. Ama bölücüye ya da ayrıştırıcıya bunlara da karşı olurum. Şimdiye kadar birleştirici olanını ben görmedim. Yine bazı uygulamaları yaptırımları dine ters diye düşünüyorum. Hatme yapma tövbe alma gibi uygulamaları çok tuhaf. Benim çevremde çok fazla bu yerlere giden akrabalarım var. O yüzden iyi biliyorum. Benim halam öldü iki tane cemaatten iki ayrı grup insan geldi. Biri bizim burada çökek cemaati diğeri de menzil cemaati. İki cemaat birbirini onaylamıyor. Bir ortamda bulunmuyor konuşmuyorlar. Halbuki hepimiz Allaha inanıyorsak yolumuz aynı olmalı ötekileştirme olmamalı. Bizim burada bir okulun müdürü var. Kendini ermiş ilan etti. Bir gelen giden var görmeniz lazım. Ama adam bir küfrediyor olacak iş değil. Namaz bile kılmıyor onun namaz kılmasına gerek yokmuş.” (Görüşmeci 33)

“İyi düşünmüyorum. Allah’la arama bir grubu şeyhi sokuyor gibi hissediyorum. Allah benim de sesimi duyuyor bana da kuran vermiş. Onların bana faydası değil zararı olur diye düşünürüm. Daha önce bir cemaate girdim ve beni kovdular. Yine burada bir şeyhim diyen adam var. Tanıdığım insanlar onlara gidiyor. Bir gün arkadaşımın eşi bizim dükkana geldi. Yatak alacağız baza dedi. Kime dedim. Şeyhimize dedi. Sordum kadına senin çocuğunun bazası var mı dedim. Olmadığını biliyorum çünkü maddi durumları yok. Tartıştık almadan çıktı. Diyeceğim bu tür insanlar tarikatlerini her şeyden üstün tutuyorlar. Bunlar da insanlar arası ayrılık çıkarıyor. Asla tasvip etmiyorum bu yerleri.” (Görüşmeci 42)

“İyi düşünmüyorum. Güvenemiyorum. Din adı altında her türlü kötülüğü yapabiliyorlar.” (Görüşmeci 46)

“Hiç katılmadım. Öyle yerlere gitmek beni ürkütür. Kimseye bir faydası olacağını da düşünmüyorum. Tehlikeli yerler bunlar. Kitaptan kendi bilgimi kendim öğreniyorum. Bunun da bana yeteceğini düşünüyorum. Gitsem de onların bana katacağı ekstra bilgi yok.” (Görüşmeci 11)

Görüşmecilerden aldığımız cevaplara göre hepsi tarikat cemaat ve dini grupların güvenilirliğinden endişe duymaktadır. Yine büyük bir kısmı bu tür yerlere olan bağlılığın şirk tehlikesi taşıdığını, insanların Kur’an ve sünnete ulaşmada bir engel bulunmadığı için dini bilgileri kendisinin de öğrenebileceğini, buna imkanı olmayan insanlar için ise Diyanet’in bir çok olanak sağladığını belirtmiştir. Tarikatler cemaat ve dini gruplarda el verme, hatme, şeyhi normal insanlardan çok üstün tutma, farklı giyim tarzları bütün katılımcılar tarafından doğru bulunmayan uygulamalar olarak belirlenmiştir.

Tarikat, cemaat ve dini grupların kendi grup mensuplarına özgü olup, Müslümanlar arasında ayrılığa neden oldukları, yapılan faaliyetlerinin genelde gizli olup şeffaf olmaması katılımcılar tarafından korkutucu ve illegal görülmüştür. Bazı katılımcılar bu gruplar toplumda var olacaksa kurumsal hale gelmelerinin gerekliliğinden bahsetmiş ve devlet tarafından incelenirlerse dine katkıları olabileceği yönünde görüşler ortaya koymuştur. Ancak şu anki haliyle bu grupların sadece insanların dini duygularının ve maddi imkanlarının kullanılacağına, sömürüleceğine inanılmaktadır.

“Saygı duyduğum bir kesim cemaat var. Ancak grup kendi içinde bile çatallaşmış bir biçimde. Biz Allaha yaklaşmak istediğimizde bir tarikat büyüğünün ya da alim birinin aracılık yapması her zaman daha iyidir. Olması gereken budur. Yardım almalıyız manevi anlamda.” (Görüşmeci 5)

“Herkes bir yere bağlanıp dinini ilerletiyor. Dini bilgileri daha çok öğrenmeyi sağlar. Faydalı yerler. Bende gidiyorum.” (Görüşmeci 7)

“İyidir dini guruplar. Kendim girmedim de eşimin gittiği bir gurup var. Tasavvuf yoludur. Mahmut Esat Coşan da tasavvuf yolu cennet yoludur der. Beğenirim öyle toplanmaları, sohbetlerini dinlemeyi.” (Görüşmeci 17)

“Son zamanda yaşanan olayları bir kenarı bırakarak hala olumlu düşünüyorum. Geçmişte de günümüzde de yaptıkları faaliyetler göz ardı edilemez. Tabi siyaset ve paradan uzak durdukları sürece tarikatlerin faydası olur zararı olmaz. Günümüz insanlarına bakınca insanlarda bir savrulma var. İmam gazali der ki 40 gün sohbetten kesilince hayatla bocalama başlar diyor. Bu sohbetler insanı deşarj ediyor. Bu yapılar çoğalmalı.” (Görüşmeci 19)

“Saygı duyarım. Anadolu Selçuklu döneminde de Osmanlı döneminde de tarikat cemaat ve dini bazı guruplar çok faalmiş. Bunları hep okuyoruz. Ben dinin ve İslam medeniyetinin nesiller boyunca aktarılmasında bu gurupların etkisinin büyük olduğunu düşünüyorum. İnsanın ruhu tasavvufi bilgilere yaşanmışlıklara da ihtiyaç duyuyor. Yine bu konuda da onların insanlar üzerinde olumlu etkilere sahip olduğunu düşünüyorum. Ama giren kişi bu gurupların neye hizmet ettiğini iyi bilmeli. Bazı guruplar sadece Allah rızasını güderken yine bazıları nefsi ve dünyevi hırslar uğruna insanları kullanabiliyor. Eğitim olarak güzel işler yapanlarında hala var olduklarına inanıyorum.” (Görüşmeci 50)

Mülakat katılımcılarından 7 tanesi güven endişeleri olsa da bu gurupların faydalarının da olduğunu, tasavvufun insanın ruhunu onarıp Allah’a daha çok yaklaştıracığını belirtmiştir. Bir katılımcı bunla ilgili “De ki: Allah’ı seviyorsanız

bana tabi olun”¹⁰² ayetini söyleyerek burada Allah’ın rızasını kazanmak için, kerameti olan insanlara bağlanmak gerektiğine dair ipucu var şeklinde görüş beyan etmiştir. Bazı katılımcılar grupla yapılan ibadetlerde alınan feyzin farklı olduğunu, bu toplulukların ibadet ve bazı dini uygulamalarda devamlılık sağladığını, Allah’ın topluca ibadet yapılan yerlere rahmet ve bereket verdiğini söylemiş ve bu grupların özellikle eğitim seviyesi düşük insanlara dini bilgi olarak katkıları olacağını söylemiştir.

“Kişinin İslam’ın üç temel ayağı olan ilim amel ve ihlas ayaklarından özellikle ihlas ayağını oluşturan tasavvuf tarikat ve cemaatlere Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmek, şeytanın şerrinden nefsin vesvesesinden kurtulabilmek, manevi hazza ulaşmak amacıyla bir mürşitten eğitim almasında veya bir gruba dahil olmasında bir sakınca olmadığını düşünüyorum. Ancak günümüzde insanların dini duygularını istismar eden, maddi manevi sıkıntıya sürükleyen, insanın hem dünyevi hem uhrevi hayatına zarar veren tarikatler olduğu bilinciyle bir müminin uyanık olması gerekir.” (Görüşmeci 32)

Verilen bu cevaba da baktığımızda ihlasın ancak bu gruplara katılarak alınacağı ve bu tür grupların dini ibadetlerde yardım sağlayacağı yönünde düşünceler de Dört Yol hakkında varlığını sürdürmektedir.

Şiş sokarak ya da kendini kaybedecek kadar coşarak yapılan zikirler hakkında ne düşünüyorsunuz?

“Ona karşıyım çünkü zikir Allah’ı anmaktır ve kalben yapılmalıdır. Ben bir ara sesli zikre girdim yapamadım. Ama kendim kuran okuyup sessiz sessiz ağlıyorum o daha nasipli geliyor bana. Diğer vücuda zarar veren zikirlerden bağirmalardan fayda gelmez diye düşünüyorum.” (Görüşmeci 16)

“Ben zikir yapılan bir yere gittim. Orda ben kızım baygınlık falan geçirdi zikir yaparken. Ağlıyorlar coşuyorlar. Allah için yapsan da bu kadarı eziyet. Bir de mum söndürenler oluyor. Tuhaf zikir çeşitleri var. Kişi evde yapmalı zikrini.” (Görüşmeci 21)

¹⁰² Ali İmran 3/31

“İnsan Allah’ı gizli zikretmeli. Gözyaşlarını gizli dökmeli. Ayan beyan yapılan bu tür ayinleri gösteriş olarak görüyorum. Hele ki insanın bedenine zarar vermesi bedeninin haklarına tecavüzdür. Asla tasvip etmiyorum.” (Görüşmeci 30)

“İmam Rabbani Hazretleri zikir gafletten uyanmaktır buyurmuştur. Gaflet nedir? Allah’ı unutmaktır. Zikir ise sürekli Allah ile meşgul olup onu hatırd tutmaktır. Zikrin iki şekli günümüze kadar ulaşmıştır. Birincisi Hz Ebubekir ve Nakşibendi tarikatine atfedilen sessiz hafi zikirdir. Diğeri ise Hz Ali’ye ve Nakşibendi Hazretine atfedilen sesli cehri zikirdir. Bu zikirleri yaparken insanların bir takım hallere bürünmesi ancak bunu sürekli değil o an içerisinde bulunduğu hal gereği yapmasında bir sıkıntı yoktur. Ancak def eşliğinde, coşarak kendinden geçerek bir takım vücuda zarar veren hareketler yapmanın yanlış olduğunu şu ayetten anlarız. Araf suresinde Allah “sabah akşam korkarak ve yorulmadan yüksek olmayan bir sesle Allah’ı zikredin” buyuruyor.” (Görüşmeci 32)

“Şahit oldum daha önce burada bir grupta. Herkes gözünü kapatıp zikir çekiyor. Şeyh şiş sokuyor. Zaten yüz bölgesinden kan çıkmaz. Ben inanmıyordum ama bakmak için gittim ne yapıyorlar diye. Zikir esnasında gözü kapatmak gerekiyor ama ben gözümü açtım. Gözümü açtığımı anlayınca beni kovdular. Hala anlamış değilim gözümü açtığımı nereden anladı. Tabi bunlar çok uç ve gereksiz şeyler. Allah bizden bunları istemiyor. Zikrin bireysel ve sessizce yapılanı makbuldür.” (Görüşmeci 42)

Mülakat yaptığımız 50 kişiden 49’u bu tür uygulamalara karşı olduğunu, bunların sevap değil ancak günah kazandıracağını, bu zikirlerin bedene ve ruha yapılan zulüm olduğunu söylemiştir. Zikrin sessizce, yalnızken yapılması gerektiği, Zikrin otururken ayaktaiken yan yatarken yapılan sessiz yakarışlar olduğu, zikrin her an Allah’ı hatırd tutmak olduğu, müminin uykusunun bile zikir olduğu verilen cevaplar arasındadır. Dörtüol’da bu tür zikirler insanlar tarafından benimsenmemekte hatta bunlara vahşet gözüyle bakılmaktadır.

“Bunu ben Rufai tarikatinde gördüm. Hatta zikirlerine katıldım ve gördüm. Oradaki şeyh silsilesi olan gerçek bir şeyhti. Şu an da rahmetli oldu. Gözümüzün önünde şiş batırdı ve kan çıkmadı. Bu sürekli bir ibadet şekli değil ve arada yapılan bir zikir türü. Bu törenlerdeki amaç şişin battığı yere cehennem ateşi dokunmayacak

diye bulunan rivayete uymak. Tabi müridleri de kan çıkmayınca keramet gösterip inandırmak. Eğer kişi samimiyse bunda sakınca görmüyorum.” (Görüşmeci 6)

Katılımcılardan sadece bir tanesi bu uygulamanın tarikatta şeyh ile mürid arasındaki bağın kuvvetli olması için gerekli olduğuna ve güzel bir zikir çeşiti olduğuna inanmaktadır.

3.6. Halk Dindarlığı ve Batıl İnanç İlişkisi

Hurafe ya da batıl inanç olarak bilinen bazı inanç ve uygulamalar halk arasında hala varlığını sürdürmektedir. Bunlar genelde bazı nesnelere uğur veya uğursuzluk getireceğini düşünme, doğal nesne ve olaylara kutsiyet atfetme, bazı canlıların kötü enerji getireceğinden endişe duyma şeklinde olan inançlardır. Katılımcıların bazıları bunları batıl olarak gördüğünü söylese bile kaygıları olduğunu, çocuklukta bu öğretilerle büyüdüğü için istese de bu kaygıları atamadığını ifade etmiştir.

Çalışmamızda deneklere batıl inanç olarak görülen bazı davranışlara ilişkin sorular sorularak onların kaygıları ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 23: Kaygı Testi Ölçeği

	EVET	HAYIR
Kara kedi gördüğümde rahatsız olurum.	4	46
Kem gözlü birinin bana dikkatli bakması beni endişelendirir.	14	36
Besmelesiz, küle-çöpe basmak beni korkutur.	14	36
Soğan, sarımsak kabuğuna basmak beni endişelendirir.	6	44
Evimizin damında baykuş ötmesi beni tedirgin eder.	12	38
İki bayram arası düğün yapılması sakıncalıdır.	3	47

G
enel

olarak hurafe tarzı inanışları olan deneklerde halk dindarlığı tutumları da yüksek çıkmaktadır. Bu tür kaygı ve endişelerin arkasındaki sebepler hep dine dayandırılmıştır. Bu tür inançları olan katılımcıların cevaplarına yer vermek uygun olacaktır.

Kara kedi görmek sizi endişelendirir mi?

“Görünce çekinirim ve o gün kesin başıma bir şey gelecek diye hissederim. Hiç sevmem kara kedileri.” (Görüşmeci 11)

“Endişelenirim. Hatta o gün başıma bir kötülük gelmesinden korkarım. Kara kedinin içine 3 harfliler daha rahat gizlenirmiş derler.” (Görüşmeci 38)

Kem gözlü birinin size bakması sizi rahatsız eder mi?

“Eder. Bir gün komşumuzda oturuyorduk. Komşumun biri eteğin çok güzelmiş deyince benim eteğim ortadan yırtıldı. Bazı insanın bakışı çok zarar verir. O insanların olduğu ortama girmek istemem. Yine dikiş yapıyordum ben gök gözlü bir akrabamız vardı o gün bizde. Ne kadar hızlı dikiyorsun demesiyle makinemin bozulması bir oldu. Bir çift gözün bakışı bir çift öküzü devirmiş.” (Görüşmeci 22)

“Eder. Bunla ilgili tasavvufi öğretilerde bilgiler var. Hatta kızıl saçlı, kızıl sakallı ve renkli gözlü insanların nazar konusunda daha etkili oldukları söylenir. Bu yüzden çok rahatsız olurum.” (Görüşmeci 23)

Besmelesiz küle, çöpe basmak sizi korkutur mu?

“Cinler hep onların üstünde yaşarlarmış o yüzden basmamaya çalışırım. Besmele çekerek yürümeye özen gösteririm.” (Görüşmeci 7)

“Toplumda cinlerin böyle pis yerlerde yaşadığı ön kabulünden ve böyle bir çevrede büyüdüğüm için mantiki ve fikri olarak değil ama hissi olarak çöplük olan yerlerden geçerken istemsiz bir şekilde kendimi besmele çekerken yakalarım.” (Görüşmeci 41)

Soğan ve sarımsak kabuğuna basmak sizi endişelendirir mi?

“Soğan sarımsak kabuğuna cinin parası asla yakmayın derler. Bir tedirginlik olsa da yere a zaten çöpe atıyorum.” (Görüşmeci 24)

“Küçükken anneannem bir hikaye anlatırdı soğan ve sarımsak kabukları ile ilgili: Sözde onların köylerinde bir kadın geceleri tarlalara doğru çekip çekip gidermiş ve şalvarında bu soğan ve sarımsak kabukları ile gelirmiş. Bunların ne olduğu sorulduğunda ise “Bunlar Altın” dermiş. Bu yüzden bende çekinirim yakmamaya çalışırım sadece poşetler çöpe koyarım.” (Görüşmeci 18)

Evinizin damında baykuş ötmesi sizi kaygılandırır mı?

“Ben evimi aldığımda damda baykuşlar vardı. Yavruları falan vardı. Bir gün eve musallat olmuş içeri girmiş. Komşumuz hocaydı o okudu bir ekmeği. O ekmeği bu senin kısmetin diyerek attık. İki gün yavrularını taşıdı gitti. Tehlikeliler. Bir hafta uyku tutmadı.” (Görüşmeci 21)

“Kaygılanırım. Baykuşun geldiği yere uğursuzluk gelir. Başımıza geldiğinde onu korkutmadan rahatsız etmeden bir şekilde kovarız.” (Görüşmeci 38)

İki bayram arası düğün yapmak sizi endişelendirir mi?

“Bir gün bayram cumaya denk gelmiş. Sabah bayram namazı kılınmış öğlende Cuma namazı kılınacak olunca Peygamberimiz o arada nikahlanmayın demiş. Ama ramazan bayramı ve kurban bayramı arası bu yapılabilir.” (Görüşmeci 12)

“Doğru değil derler. İki bayram arası düğün yapmak hoş karşılanmaz.” (Görüşmeci 7)

Hiçbir dini dayanağı olmadığı halde sonradan dini anlamlar yüklenen bu inanışlar az da olsa Dört Yol'da varlığını sürdürmektedir. Sorulan sorulara %16.7'i oranda bir evet cevabı varken %83.3'lük bir kesim hayır cevabı vermiş ve bu tür inanışları batıl gördüğünü ifade etmiştir. Dini eğitim alan bazı katılımcılar bu inanışların İslamiyet öncesi cahiliye döneminde yaygın olduğunu ifade etmiştir. Mesela iki bayram arası düğün yapma konusunda; Görüşmeci 32 bu inancın cahiliye döneminde şevval ayında evlenmenin uğursuzluk getireceği şeklinde olan inanışının devamı olduğunu söylemiş ve Peygamber efendimizin bu inanışı kaldırmak için Hz

Aişe ile Şevval ayında evlendiğini belirtmiştir. Görüşmeci 1’de kara kedinin uğursuzluk getireceğine olan inancın şamanizme dayandığını ifade etmiştir.

Çalışma alanımız olan Dört Yol’da sorduğumuz sorular dışında yaygın olan diğer bir inanış makas yada bıçak gibi kesici aletleri başkalarının elinden doğrudan almamalarıdır. Görüşmeci 38’den edindiğimiz bilgilere göre, elbise kişinin üstündeyken dikilirse aklının da dikileceğine inanılır, kapı eşliğinde cinler bulunduğu için orda oturulmaz, kaynar su bir cini yakabileceği için her yere dökülmez, Cuma günü taziyeye gidilmez gibi öğretiler de mevcuttur.

Görüşmeci 3’ün verdiği bilgilere göre de Acele Bacı adı verilen bir toplanma biçimi yine Dört Yol’da yaygındır. Perşembe günü toplanan kadınlar 41 yasin okur ve o sırada helva kavrulur. Orada bulunan kişilerden her biri gelir ve helvayı karıştırır, karıştırırken de dilekte bulunur. Günün sonunda helvalar yenilir ve o gün pişen helva o evin dışına çıkmaz ise o gün dilenen dilekler kabul olur şeklinde bir inanış şekli vardır.

3.7. Halk Dindarlığı ve Ziyaret Kültü

Gerek hayattayken gerekse öldükten sonra keramet gösterdiğine inanılan, haklarında menkıbeler üretilen insanların yattıkları ve kutsallık atfedilen mezarlara türbe denilmektedir¹⁰³

Halk dindarlığının en belirgin karakteristiğinin “türbe-yatır ziyareti” olduğu söylenebilir. Bu sebeple bu başlık altında halk dindarlığında oldukça önemli bir yeri olan türbe ziyaretlerini ele alacağız.

Türbe-yatır ziyaretinin ritüeli belli zaman ve dönemlerin gözetilmesini, orada uygulanagelen adetlerin yerine getirilmesini öngörür. Geniş bir çerçevede yer alan ziyaret uygulamaları; dua etmek, Kur’an okumak ve namaz kılmak gibi ibadet amacıyla yapılanlar; kurban kesmek, adak adamak, helva dağıtmak vb. yiyecekleri dağıtmak ve paylaşmak şeklinde yapılanlar; türbeye çaput, bez bağlamak, mum

¹⁰³ Ali Köse- Ali Ayten, *Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 21.

yakmak, kutsal sudan içmek, toprak almak, para bırakmak, delikli taştan geçmek gibi nesnelere ilgili yapılanlar; türbeye kadını-çocuğu satmak, mezarın etrafında dönmek, sünnet olacak çocuğu getirmek vb. kişilerle ilgili fiiller olarak belli başlıklar altında toplanabilir.¹⁰⁴

Çeşitli amaçlar etrafında yapılan türbe ziyaretleri bize farklı kesimlerin farklı ihtiyaçları olduğunu göstermektedir, bu istekler ise türbe ziyaretleri etrafında yer bulmaktadır. Örneğin çocuğu olmayan bir kadın çocuğu olması için dilekte bulunmaya türbeye giderken, çocuğu olan bir kadın çocuğunun sınavının iyi geçmesi için türbeye gitmektedir. İnsanlar hangi sosyal tabakada, eğitim olarak hangi seviyede olursa olsun bazı ihtiyaçlarını giderememektedir. Bu mekanlar sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli eğitim seviyesi, yaşı, cinsiyeti, mesleği farklı olan kişiler tarafından ziyaret edilmektedir. Herkes kendi algılayış ve ihtiyacına göre bu mekanlardan faydalanmaktadır.

Çalışmamızda dini bir fenomen olarak hayat içinde tüm canlılığıyla yer alan türbe ziyareti hakkındaki sorulara da yer verilmiştir.

Hayatınızda hiç türbe ziyareti yaptınız mı? Yaptıysanız hangi amaçla yaptınız? Türbe ziyareti yapmak size manevi bir huzur verir mi?

“Çok fazla türbe ziyareti yaptım. Özellikle tarihi gezilerde oraya gelen insanların davranışlarını çok fazla merak ederim. Hatta 1 hafta önce Habib-i Neccar camiine gittik oradaki yazıyı görünce çok hoşuma gitti. Diyanet işlerinin astığı yazıda türbede yatan ölüden bir şey istenmez, dilekte bulunulmaz çabuk bağlanmaz gibi ifadeler vardı. Uyarı olarak asılmıştı. Bizdeki yaygın kanaatler de daha çok bonus dini yaşıyoruz. Puan toplama alanlarımız var. Bunlardan birisi de maalesef türbeler. Cuma günü tıklım tıklım dolan camiiler. Tıpkı Pazar günleri kiliselerin dolması gibi bir anlayış var sanki insanlarda. Yani farz olan diğer namazlarda 1 saf olan camiiler Cuma günleri hep dolu. Kendini dindar olarak atfeden insanlardan şunu duyarız. Cumayı asla kaçırmam. Yani farz olandan ziyade toplumda gözüken ibadetler yapılıyor. İçe dönüklükten çok dışa dönüklük var. Daha çok türbelere giden

¹⁰⁴ İskender Oymak, *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Kubbealtı Yayınları, Malatya 2002, s. 141-144.

insanların bir şeyler istemeleri onların gönülden yaptığını kolaya kaçtığını görüyoruz. Bunda ciddi anlamda şirkte vardır. Ben bu tür şeylere karşıyım ancak kendim biraz toplum baskısından gidiyorum, dua ediyorum. Geleneğe uyup Fatıha okuyorum. Ancak beklentiye girmiyorum. Manevi olarak huzur denilebilir mi bilmiyorum ama bir haz, bir duygu alınıyor.” (Görüşmeci 2)

“Yaptım. Kızım üniversite son dönemdi. Birden psikolojik olarak çok rahatsızlandı. Ona şifa aramak için gittim. Özellikle İstanbul’a Eyüp Sultan Türbesi’ne gittim. Orası kızıma büyük bir şifa kaynağı oldu. Türbeler benim için çok mükemmel yerler. Manevi bir huzur tabi ki veriyor.” (Görüşmeci 3)

“Sağlık için faydalı olur diye gittim. Mesela Ali Baba Türbesi var oraya gittim. Ayaklarımda kollarımda ağrı vardı. Şifa için oraya gittim dua ettim. Faydası da oldu ama ağrılarım yine var. Manevi huzur da veriyor bana iyi geliyor orada olmak.” (Görüşmeci 7)

“Yaparım. Konya’da mesela Mevlana Türbesi’ne gittim oğlu Sultan Veled’e gittim. Mevlana 1100lü yıllarda yaşamış, o tarihte neler yapmış görmek istedim. Orada ziyaret edersen türbede yatan insanı hissedersin ama buradan orayı hissetmek mümkün değil. Bende onu hissetmek manevi havayı solumak için gittim.” (Görüşmeci 9)

“Sadece yeğenimi götürmeye gittim onun dışında yapmadım. Yeğenim gece aşırı korkuyordu, çocuk hep ağlayarak uyanıyordu bizde fayda bulmak için bir türbeye gittik. Hanım orada horoz kesti. O kanı yeğenimin alnına sürdük, korkularına iyi geldi. Manevi huzuru bilmiyorum ama.” (Görüşmeci 14)

“Yaptık. Hele bir dönem işlerimiz yolunda gitmedi. Üniversiteyi kazanamadım, nişanlıydım nişanım bozuldu, trafik kazası geçirdim belim kırıldı falan derken çok fazla türbe ziyareti yaptık. Arayış içindeydim. Medet ummuyorsun sözde ama hep gittim 14 gün boyunca. 14 güne tamamlayınca da orada duamızı ettik geldik. Türbelerde farklı bir hava oluyor muhakkak. Herkese bir nebze de olsa tesir ediyordur diye düşünüyorum.” (Görüşmeci 18)

“Yaptım. Edirne’de Hasan Sezai Hazretleri’nin türbesine gittim. Bursa da ki tüm türbelere gittim neredeyse. Urfa’da Eyyüp Sultan’a gittim. O yerlere özel bir ilgim var. Gittiğimde 2 rekat şükür namazı kılarım. Elimi kalbime koyup onları selamlarım. Gittiğim türbedeki insanın hayatını orada öğrenirim. Dua eder, kuran okur dönerim. Mevlana Celaleddin Rumi’nin bir sözü vardır “ölülerin mezarlarını aramayınız, bizler arif olanlar insanların yönündeyiz” der. Ama yine de onları ziyaret etmek bana çok iyi geliyor. O havayı solumak o tadı almak başka yerde mümkün olmuyor.” (Görüşmeci 38)

“Yaptım. O zamanlar çocuklarım küçüktü çok ağlardı. Türbeye giderdim orda cücük keser o kandan çocukların alnına sürerdim. Sonra cücüğü pişirir dağıttırdım türbedeki insanlara. Dua eder namaz kılar onların yüzü suyuna Allahtan yardım beklerdim. Eskiden çok sıkıntı yokluk çekerdik. Allahtan bereket isterdim. Hala da yine denk geldikçe yaparım.” (Görüşmeci 45)

“Çok gezdim ben şoför olunca. Her gittiğim yerlerde türbelere gittim. Çaput bağlanan türbelerde gördüm nazar boncuğu takılanları da. Orada ayılan bayılan insanlar oluyor hep. Özellikle çocuğu olmayan kadınlar geliyor benim gördüğüm. Ama ben bir istekte bulunmaya gitmedim hiç. Sadece orada yatan kişiye dua ediyor namaz kılıyorum. Genelde türbeler tarihi mekanlar olunca orada yazılı tabletleri okuyorum. Alacağım feyzi alıp çıkıyorum.” (Görüşmeci 46)

“Ben evliya, şeyh, ermiş, pir, abdal, veli olarak anılan kullara çok değer verir ve onların türbe ziyaretlerini yapmaktan hoşnut olurum. Daha önce de çok türbe ziyareti yaptım. O insanların ölüsünün hatta kemiklerinin etrafa bir enerji saçtıklarına inanıyorum. O yüzden o manevi hava bana iyi geliyor. Yine mezar ziyareti dinimizde de yapılması gereken bir ziyaret türüdür. Çünkü bize ölümü hatırlatır ve bu dünyanın geçici olduğu gerçeğini yüzümüze çarpar. Türbe ziyaretinde o insanla ilgili bilgi ya da broşür varsa önce onu okurum. Sonra mescid bulursam mescid namazı kılarım. Arkasından oradaki yatan kişiye başta olmak üzere tüm ölen Müslümanlara dua ederim. Allahtan güzel ölüm ister hafızamda olan surelerden de okur çıkarım.” (Görüşmeci 50)

Çalışmamızda “Hayatınızda hiç türbe ziyareti yaptınız mı? Yaptıysanız hangi amaçla yaptınız? Türbe ziyareti yapmak size manevi bir huzur verir mi?” şeklinde yönelttiğimiz sorularımızda 50 katılımcıdan sadece bir tanesi olumsuz cevap vermiştir. *“Hiç yapmadım. Gitmeyi teklif etti annem ama gitmedim.”* (Görüşmeci 8) Onun dışında kalan 49 katılımcı hayatında en az 1 kez türbe ziyareti yapmıştır. Geneli şifa arayışı, sınav başarısı, hayırlı kısmet, evine bereket amacıyla bu mekanları ziyaret etmiştir. Bu amaçların dışında kültürel ve tarihi gezi amacıyla da türbe ziyareti yapanlar bulunmaktadır. 2 katılımcımızın türbe ziyaretini sevmediği halde ailesinden birisinin zoruyla bu ziyareti yaptığı elde edilen bulgular arasındadır. Türbe ziyareti yapan 49 katılımcıdan 43 tanesi türbede manevi bir huzur hissettiğini belirterek bu huzurun dini duygularına ve ruh haline olumlu şekilde katkısı olduğunu söylemiştir.

En çok ziyaret edilen ve görüşmeler sırasında adı geçen türbeler; Hatay merkezde bulunan ve Türkiye sınırları içindeki en eski cami özelliğini taşıyan Habib-i Neccar Camii¹⁰⁵, Dörtyol’da bulunan Ali Baba Türbesi, Urfa’da bulunan Eyüp Sultan Türbesi, Konya’da bulunan Mevlana Türbesi, Hatay Kırıkhan’da bulunan Bayezid-i Bestami Hazretleri Türbesi, İstanbul’da Eyüp Sultan Türbesi olmuştur.

3.8. Büyü Mistisizm ve Halk Dindarlığı

Büyü, nazar, muska ve cinlerle ilişkili mistik inanışlar ilkel toplumlardan günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Dörtyol ilçesinde de bu tür inanışlar olup olmadığını tespit edebilmek çalışmamızda katılımcılara 5 tane soru sorulmuştur.

Sizce insana nazar değer mi? Değerse ne şekilde değer? Daha önce hiç böyle bir durumla karşılaştınız mı?

“Bilimsel olarak bunun kanıtlanabilirliğini açıklayan şeyler gördüm. Nazar dediğimiz şey birini kıskanmak hasetlenmekten ziyade bir şeye odaklanmak diye görmüştüm. Yaptığın iş her ne ise içinde Allah rızası varsa ben o işe bir şey olacağını sanmıyorum. Ama bununla ilgili deneyler de az değil. Nazar bakış demek

¹⁰⁵ Camii içinde Minarenin sağında Habib-i Neccar, solunda Yahya (Barbanas) ve Yunus (Pavlos) türbeleri vardır.

zaten gözden çıkan enerjinin bir nesneye kanalize edilmesidir. Bu şekilde bardağın kırılması mevcut. Ama bu bizim anladığımız nazar mıdır değil midir emin de değilim.” (Görüşmeci 2)

“Değer. Ben mesela geçen yaptığım işin fotoğrafını sosyal medyaya attım. Ertesi gün yaptığım iş yarı yarıya azaldı. Artık bakara suresini açıp dinliyorum iş yaparken. Benim gelinimle oğluma da sürekli nazar değişiyor. Düğün olmadan ev aldık araba aldık. İnsanlar sürekli bunu konuşuyor. Kaç kere boşanma aşamasına geldiler. Benim annemin de çok nazarı değer. Bir sohbette oturuyorduk bana baktı gözüme bir güzel gözüktün kızım dedi. Daha cümlesi bitmeden bana bir haller oldu saçımı başımı yalmaya başladım. Bizim ailenin yıldızı da çok düşük hep sıkıntıya düşüyoruz.” (Görüşmeci 22)

“Değer. Kendim bizzat yaşadım. Akla gelen her şeye nazar değer akla, karaktere, güzelliğine, kariyerine, etkileyciliğine hatta düşmanının olmamasına bile nazar değer. Nazardan koruyacak özel dualar var. Bu dualar insana zırh olur.” (Görüşmeci 18)

“Değer. Peygamber efendimiz zamanında bir kadın gözüyle dağdaki keçiyi devirmiştir. Bu rivayetlere baktığımda nazarın degeceğine inanıyorum. Yine kendi hayatımızda da bazen bunu fazlasıyla hissediyoruz. Çok başarılı olduğumuz dönemlerde dile ya da göze gelip büyük sıkıntılar yaşayabiliyoruz.” (Görüşmeci 28)

“Nazar göz değmesi demektir. Kuranı kerimin kalem suresinin 51. ayetinde kafirler neredeyse seni gözleriyle devirecekti ayetinin üstüne peygamber efendimiz kaderi geçecek bir şey olsaydı o da nazar olurdu o yüzden nazar haktır nazardan Allaha sığınmanın buyurmuştur. Bu yüzden Müslümanın nazara inanması da haktır. Peygamber efendimiz nazardan korunmak için maşallah ya da la havle vela kuvvete illa billah denilmesini tavsiye etmiştir.” (Görüşmeci 32)

Katılımcılarımıza ilk sorulan soruda 50 tanesinden 47 tanesi insana nazar değer cevabını vermiştir. Alınan cevaplarda nazardan korunmak için felak, nas ve ayetel kürsinin okunmasının faydalı olacağı görüşleri belirtilmiştir. Nazarın bakış gücüyle ilgili olup bazı insanların bakışının diğer insanlar üzerinde olumsuz etkiler

bıraktığı söylenilmiştir. 3 katılımcının ise nazarın Kur'an-ı Kerim'de geçmediği için inanmadıkları saptanmıştır. Bir katılımcının cevabını eklemek yerinde olacaktır.

“Kuranda bir açıklama görmedim. Ama alimlerin kitaplarında nazar duaları gördüm. Kalem suresinin son iki ayetini yazıyor hocalar nazardan korur diye veriyorlar. Nazar nedir? Bir insanın isteyip de ulaşamayınca hissettiği duygudur. Kızgınlık sinirle bakmayla nazar oluşur. Bazıları bu işi abartıyor. Nazardan öldü çatladı falan diyorlar. Benim küçükken ablam ölmüş. Annem nazardan çatladı öldü der. Bunun bilimsel bir açıklaması olamaz. Var diyenler olsa da ben nazara pek inanmıyorum.” (Görüşmeci 40)

Sizce cinler insanlara zarar verebilir mi?

“Bence verebilir. Örneklerini duydum. Birebir yaşamadım ama yakın çevremden duyduklarım var. Bunla alakalı bir kitap okumuştum orda cinlerin insanlardan daha zayıf varlıklar olduğunu daha iradesiz varlıklar olduğunu görmüştüm. Yani eğer böyle herhangi bir şekilde korkmayıp onlarında yaratılmış bir varlık olduğunu düşünerek hareket edersek korunabiliriz. Ama tabii yine zarar verebilirler.” (Görüşmeci 1)

“Zarar verirler. Mesela benim kızıma bir ara zarar verdiler. Dualarla hocalarla ayağa kaldırabildik. Kendi kendine konuşuyor başka kimseyi duymuyordu. Başka bir alemde gibiydi. Allah herkesi onların zararından korusun ama zarar verdiklerini biliyorum.” (Görüşmeci 3)

“Verirler. Lavaboya kaynar su falan dökersen çarparlar. Almanya’da beraber çalıştığımız bir arkadaş vardı. Çocuklarına makarna pişirmiş suyunu da lavaboya dökmüş. O su da cinin çocuğuna denk gelmiş çarpmışlar. Sonra elleri falan yamuldu çare bulamadılar. Türkiye’ye gelince bir hocaya gösterdi de öyle geçti.” (Görüşmeci 21)

“Kurani kerim de Allah cinleri insanlar gibi sorumlu varlıklar olarak yarattığını belirtmiştir. Cinlerden de Allah’a iman eden iyi amelde bulunanlar olduğu gibi Allah’a iman etmeyen kötü amelde bulunan cinlerde vardır. Kurani

kerim de cinlerin insanlar için apaçık bir düşman oldukları belirtilmiştir. Ancak bu düşmanlığın maddi ve fiziki anlamda değil insanlara vesvese vererek kötü amellerde bulunmalarına vesile oldukları konusundadır. Bu nedenle Allah'a iman eden kimselere cinlerin zarar vermeyeceği ancak Allah'a ortak koşanlara zarar verebileceği kuranda pek çok ayette belirtilmiştir.” (Görüşmeci 23)

“Fazla bilmem ama felak nası hep okuruz. Cinler de bizim gibi yaşam sürerler. Peygamberimizi inse ve cinse yani insanlara ve cinlere peygamber olarak gelmiştir. Dikkat etmekte fayda vardır. Özellikle sıcak suyu besmelesiz dökmek gerekir.” (Görüşmeci 35)

Katılımcılardan 32 tanesi bu soruyu cinler insanlara zarar verebilir diye cevaplamıştır. Cinin zarar verebileceğine inanan kimseler bu zarardan korunmak için pis yerlerden uzak durulması gerektiğini, kapı eşiklerinde fazla durulmaması gerektiğini, tuvalet ve banyoda fazla vakit geçirilmemesi gerektiğini, kaynar suyun besmelesiz dökülmemesi gerektiğini, evden çıkmadan önce mutlaka ayetel kürsi okunması gerektiğini söylemiştir. Kur'an da cin kelimesinin geçiyor olması hatta bu isimde bir surenin bulunuyor olması insanlar için zarar verebileceklerine dair bir kanıt teşkil etmiştir. Yine katılımcılar cinin çoğu zaman insanın onlarla uğraşması ve kafasını onlarla meşgul etmesi sonucunda insana bulaşacağını söylemiştir.

Zarar gördüklerine inanan kişiler bu zararın ancak “cinci hoca” diye isimlendirdikleri hocalar tarafından giderilebileceğini söylemiş ve bu zararın etkilerinin kolay kolay geçmediğini belirtmiştir. Katılımcılardan 18 tanesi ise cinler insanlara zarar veremez insanlar kendileri zarar gördüklerini zanneder şeklinde cevap vermiştir.

“Bence vermez. Ama hani o kişinin irade ve inancıyla ilgili. Kişinin zayıf bir noktası varsa ve o zayıf nokta kişiyi oradan yakalıyorsa cinler seni sadece huzursuz edebilir. Ama güçlüysen zarar veremez. Bizimle aynı boyutta olmadıkları için açık bir şey yoktur. Sonuçta Allah bizi koruyor ve onlardan daha güçlü. Onlar uğraşamazlar bile.” (Görüşmeci 4)

“Cinlerde insanlar gibi varlık. Zarar veremezler.” (Görüşmeci 24)

“Cin var derler ama ben varlığı ya da yokluğunu bilemem. Zarar vereceğine inanmıyorum.” (Görüşmeci 33)

“Verdiklerine şahit olmadım. Verebileceklerini de zannetmiyorum.” (Görüşmeci 44)

“Veremezler. Daha çok cin ve şeytanlar vesvese ile musallat olurlar. Fiziki olarak zarar vermeleri mümkün değildir. Ancak küçükken duyduğum hikayeler vardı. Cinler mesela altın gömer sonra insanlar ona yaklaşınca yerini değiştirirlermiş. Bunun gibi cinlerin bazı alanları varmış. Belki insan büyü vesaire ile bunlara müdahale etmeye kalkarsa o zaman zarar verebilirler. Ama ilk adım cinden gelmez, cinlerin insanlardan daha zayıf varlıklar olduğunu düşünüyorum.” (Görüşmeci 50)

Cinler insanlara zarar veremez diyen katılımcıların birkaç tanesi cinin varlığına da inanmamaktadır. İnanmayanların büyük kısmı insanların psikolojik sıkıntılarını cinlere bağladığını düşünmektedir.

Muskanın faydasına inanır mısınız?

“Toplumda muska çok yaygın. Kullanım amaçları da farklı. Mesela kurşun geçirmez muskası vardır. Hatta bunu Hz. Aliye dayandırıyorlar. Cin çarpmış albastı gibi şeyler duyuyoruz muska dediğimiz de zaten kurandan ayetlerin üstümüzde bulundurulmasıdır. Kur'an ayetlerinin şifa olduğu için üstümüzde fayda vericidir.” (Görüşmeci 6)

“İnanırım. Kızım küçükken hiç uyumuyordu. Doktora götürdüm fayda bulamadım ve en sonunda çevreden çok insan okut deyince bir hocaya götürdüm. Dua yazdı muska hazırladı ve çocuğun üstüne asmamı söyledi. O gece çocuk mışıl mışıl uyudu. Kendim birebir yaşadığım için muskaya çok değer veririm.” (Görüşmeci 10)

“İnanırım çünkü bana ilaç yaptılar. 5 aylık evliydim 1 aylık da hamileydim. Kocamla aram açıldı. Sonra hoca hoca dolaştık muska yaptık. Düzeldi aramız sonra

adam değişti. Ama hülle yapacaksın dediler ben onu da o zaman duydum. Asla yapmam dedim. O ilacı da bana köylüm yaptı.” (Katılımcı 21)

“Bir ara ben deli gibi bağırır kendimden geçerdim. Annem beni götürdü üstümde hocanın yaptığı o muskayı çok taşıdım. Yine annemde de bu rahatsızlık var. Ben bu muskayı taşımasam beni sıkırlar kızım der. Cin işi derler. Bizim ailedeki her kadında var. Ancak bu muska korur beni.” (Katılımcı 22)

“Muskaya inanırım. Allah’ın kuranda bize öğrettiği dualar vardır. Yazan kişi doğru yazdıysa bunun faydası görülür. Nazar için bereket için huzur için yapılan ayrı ayrı muskalar var. Hem muska yaptıranın hem yapanın niyeti güzel olursa muska çok faydalıdır.” (Katılımcı 28)

“İnanırım. Muskayı faydalı kullanırsan iyi kalpli insana yaptırırsan seni kötülüklerden korur. Bundan önce savaşa giden askerlere aileleri muska veriyordu dualar üzerinde olsun diye. Çanakkale savaşını hatırlayacak olursak orda İngiliz bir asker esir alındığında askerlerin önünde yeşil sarıklı binlerce insanın olduğunu gördüm demiş. O muskalar kalkan görevi görür. Milleti ayakta tutan yine bu muskalardır.” (Katılımcı 39)

Katılımcılardan 30’u muskaya ve faydasına inanırken 20 tanesi muskaya inanmamakta ve İslam dininde yerinin olmadığını düşünmektedir. Muskaya ve faydasına inanan katılımcılar muskanın nazar, büyü ve kem gözden kendilerini koruduğunu ifade etmiştir. Dört Yol’da muska kullanan kişiler muskanın eve bereket getirip, korkuları giderip kendilerini güvende hissettirdiğini söylemiştir.

“İnanmıyorum asla kendim kullanmadım çocuklarıma da kullandırmadım. Onun içerisinde yazılan dualar faydasızdır demiyorum. Ancak duanın faydası okuyarak dini vecibeleri yerine getirerek olur. O yüzden bir şeyleri boynuna asmak dediğim gibi bonus din mantığını yansıtıyor.” (Katılımcı 2)

“İnanmıyorum. Ama kayınvalidem yaptırıp zorla takmıştı. Kızım 1 yaşında yürümeye başladı çok da güzel bir çocuktuk. Sonra yürümeyi unuttu birden. O yüzden yapmıştık. Ama epilepsi varmış muskanın da bir faydası olmadı.” (Katılımcı 20)

“İnanmam. Muskayı taşıyan insanların çoğu içinde yazandan bi haber. Kendimde annemin yatırdığı bir muskayı açtım ve içi boş çıkmıştı.” (Katılımcı 24)

“Hayır, muskanın faydasına inanmam. Bizim için temel kaynak oluşturan kuran ve sünnette böyle bir uygulamaya yer verilmemiştir. Bunun nedeni de Allahtan gelecek olan faydanın muskadan beklenilmesidir. Bu da dinimizde caiz görülmez.” (Katılımcı 32)

“Hayır, Muskanın içine yazılan Kurandan bir parça ise onu okuyabiliriz, değilse zaten faydası olmaz.” (Katılımcı 41)

Muskaya inanmayan ve bir faydası olmayacağını düşünen katılımcıların ortak noktası içinde ne yazdığını bilmedikleri kağıt parçalarını üzerinde taşımının mantığa aykırı olduğunu düşünmeleridir. Katılımcıların büyük kısmı inanırken, inanmayan kişiler de az değildir.

Kem gözlü ya da renkli gözlü birinin size bakması sizi rahatsız eder mi?

“Evet, çok rahatsız eder. Ve kesin o gün başıma iş gelir. Beni etkiler o bakış. Baş ağrısı ve huzursuzluk yapar. Başıma çok sık gelir.” (Görüşmeci 11)

“Genel olarak birinin bana bakmasından rahatsız olurum. Özellikle bildiğim fesat haset biriyse bakışından korkarım.” (Görüşmeci 17)

“Eder. Bunla ilgili tasavvufi öğretilerde bilgiler var. Kızıl saçlı kızıl sakallı ve renkli gözlü insanların nazar konusunda daha etkili oldukları söylenir. Bu yüzden çok rahatsız olurum.” (Görüşmeci 23)

“Kişinin bakarken gözlerindeki manası önemlidir. Göz keskindir. Sakınmak da gerekir. Kişi kötü niyetliyse rahatsız eder.” (Görüşmeci 27)

“Bakıştaki mananın çok önemli olduğunu düşünüyorum. Nazar denilen insanların gözleriyle yaymış olduğu mor ötesi kızıl ötesi birçok ışınlar olduğunu ve bu ışınların özellikle haset ve hayranlık durumlarında etkili olup insanların bio ritmini bozduğunu, canlı ve cansız birçok varlığa zarar verebileceğini biliyoruz.

Kuran da göz değmesine değinilir. Yine peygamberimiz zamanında göz değmesi sonucunda rahatsızlanan sahabeler olmuştur. Bu nedenle etkili ve tesirle bakıldığı takdirde rahatsız olurum.” (Görüşmeci 32)

Katılımcılarımızın 14 tanesi kem gözlü ya da renkli gözlü birinin size bakması sizi rahatsız eder mi sorusuna olumlu cevap verirken 36 tanesi olumsuz cevap vermiştir.

“Manevi ortamı ben çok güzel öğrendim bu tür şeylere inanmak insanı dinden çıkarır.” (Görüşmeci 9)

“Nasıl bakarsa baksın rahatsız etmez.” (Görüşmeci 26)

“Aklımdan geçmez.” (Görüşmeci 38)

“Hayır, rahatsız olmam bu tür şeylere inanmanın akla yatar bir yanı yok.” (Görüşmeci 39)

“Hayır, asla rahatsız etmez.” (Görüşmeci 48)

Olumsuz cevap veren katılımcıların bir kısmında olumsuz cevap verdiği halde toplumdaki bu algıdan dolayı kaygı duyduğu ve bu kaygı neticesinde dikkatli davrandığı belirlenmiştir. Görüşmeci 16'nın verdiği cevapta bunu daha net görmekteyiz. *“Hayır, kendimde renkli gözlüyüm zaten. Ama insanlar rahatsız olursa diye kendim dikkatli bakmamaya çalışıyorum öyle de bir huyum var.” (Görüşmeci 16)*

Sizce büyü diye bir şey var mıdır? Kendinizde ya da yakın çevrenizde bununla ilgili bir yaşanmışlığınız var mı?

“Evet, büyü vardır ancak bu beni kaygılandırmıyor. Tabi ki Kur'an'da büyü ve büyücüler geçiyor. Cinlerin levh-i mahfuzdan bir şeyler almaya çalışmasıyla ilgili bir ayet vardı. Yine orada onların karınlarını deşen bir alevle cezalandırılacakları söyleniyordu ayette. Sanırım bu cinlerin boyutlar arasında kısmen de olsa bilgi alışverişleri yapıp insanlara aktarabildiği, insanların arasını bozabildiğini

düşünüyorum. Dolayısıyla bu büyücüler sanırım Allah'ın kader diye ifade ettiği aslında bilimsel olarak da dünyada bize gösterdiği şeyler var. Mesela su 100 derecede kaynar bu bir kaderdir. Bunların bozulmaya başlaması gdolu ürünler küresel ısınma gibi doğal bozanlar aslında büyücüdür. Tam manasıyla yaptıkları büyü olmayabilir. Ancak günümüzde de kadere müdahale eden bilim adamları var. Kötü niyetli bilim adamları da büyücü sınıfına girebilir.” (Görüşmeci 2)

“Büyü vardır. Bunu da peygamber efendimiz zamanında onun saçından bir tel alıp, o kıla düğümler atıp üfleyenler olduğunu biliyoruz. Sonra felak nas surelerinin bu tür olaylar üstüne indiğini biliyoruz. Peygambere bile yapılan bu diğer insanlara da yapılıp zarar vermesi olağandır. Büyüyü de yine kurandaki ayetlerin harflerini değiştirerek ya da tersten okuyarak yaptıklarına dair ibareler görmüştüm. Tabi yapanın çok büyük günaha girdiğini biliyoruz çünkü fal oklarına bile lanet var.” (Görüşmeci 6)

“Büyü vardır. Kuran da geçer. En büyük günahlardandır yapmak ya da yaptırmak. Yine bir arkadaşımın başına bu tür bir şey geldi. Bana büyü olan kağıdın resmini attı bende bir hocama götürdüm. Arapça ara bozma amaçlı yazılar bulunuyordu içinde. Ve yapılan kişi boşandı.” (Görüşmeci 19)

“Var. Bizim evimizi daha önce başkası almıştı. Biz onlardan sonra taşındık. Bir ara kapımız bozuldu sükünce oradan bir kağıt çıktı. Onlara yapılmış galiba ama ben o günden sonra hastalandım. Bana yapılmadı ama beni bile etkiledi.” (Görüşmeci 22)

“Kurani kerimde büyü, sihire dair Hz. Musa'nın asasını atınca bir yılana dönüşmesi Hz. Süleyman'ın karınca ve cinlere hükmetmesi, bunun dışında Harut-Marut meselesi, yine peygamberimize sihir yapılması büyüünün hakikatini bize gösterir. İnaniyorum ancak korkmuyorum. Çünkü Allah'ın izni olmadan büyü ve sihrin etkisinin olmayacağını biliyorum. Muhafazeteyn sureleri bunun için vardır. Büyüden korunabileceğimizi peygamber efendimiz bize öğretmiştir.” (Görüşmeci 32)

“Çevremde şahit olduğum bir şey değil. Ama insanlar İslam'dan önce de bunu kullanmışlardır. O zamanlar tılsım varmış. Mesele Romalı insanlar bir yere

giderken eşya bırakır onu korumak için tılsımla mühürlerlermiş. Sonra kendi kanlarıyla o tılsımı bozarlarmış. Diğer peygamberler zamanında da görüyoruz. Hz. Musa asasını atınca onu büyü yapmakla suçluyorlar. Yine karşısına büyücüler çıkarıyorlar. Her dönemde kullanılmış yani. Yine İslam'dan sonra da yapılmaya devam edilmiştir. Ancak yapmak da yaptırmak da lanetlenmiştir.” (Görüşmeci 38)

Büyü vardır. Kurandan da hadisten de anlarız bunu. Büyü İslamla var olan bir şey değil bilakis çok daha eskilere dayanan, çeşitli amaçlara hizmet eden bir metafizik olaydır. Hizmet ettiği amaçlara gelince; yer bulma, ayırma, bağlama, korkutma, delirtme gibi pek çok amaca hizmet eder. Hatta eskiden çok daha yaygın kullanılmış. Günümüzde ise daha çok kırsal kesimlerde duyduğumuz olay. Babaannem bir olay anlatmıştı. Adamın biri köylerinde evli bir kadına aşıkmiş. Tabii kadın evli ve asla o adama umut vermiyor. Adam da yan köyden bir büyücüye gidip büyü yaptırmak istemiş kadını elde edebilmek adına. Büyüyü yapacak kişi kadının bir kılını istemiş. Adam hem büyüyü yaptıracak ama bir yandan da inanmıyor. Gitmiş bir posttan kıl koparıp götürmüş. Büyüyü yapan kişi büyü tamamlandıktan sonra sabah ezanıyla kadın sana gelecek demiş. Sabah ezanı kapıda bir tıkırtı olunca adam çıkmış bakmış ki kapıda post var. Yani bu büyü denilen şey çok güçlü ve zararlıdır. Yapan da yaptıran da lanetlenmiştir. (Görüşmeci 50)

Katılımcıların 40 tanesi yani %80'i büyüye inanmaktadır. Büyünün Kur'an'da lanetlendiği ve insanlara zarar verdiği konusunda ise ortak görüştedirler. Büyülerin hepsinin kötü amaçlar doğrultusunda yapıldığı ve bu büyülerini yapmak için yapılacak kişiden tırnak, saç vb. şeyler alınıp cinler yardımıyla yapıldığı denekler tarafından ifade edilmiştir. Peygamber Efendimizin büyüden korunmak için insanlara ayetler ve dualar öğrettiği de söylenmiştir ancak büyü yapılan kişide psikolojik hasarlar kaldığı belirtilmiştir. Yine görüşmeci 41 “Kur'an'a göre var. Ancak çevremden duyduğum hikayelere göre insanların yaşadıkları bana bunun bir adaletsizlik olduğunu ve iradesinin olmayan bir inanın yaptıklarından nasıl sorumlu olduğunu, eğer büyü varsa buna Allah'ın nasıl izin verdiği sorgulamasını yapıyorum uzun yıllardır.” Kur'an'da geçtiği için büyüye inansa da bunun mantığa aykırı olduğunu söylemiştir. Katılımcıların 10 tanesinin ise büyüye inanmadığı saptanmıştır.

“Bilemiyorum o konuda muallaktayım. Yakın çevremdekilerin anlattıklarına göre evet varmış diyorum. Ama bir yandan da Allah bizi koruduğu için başka bir şeyin bize zarar verebileceğine inanmak da istemiyorum. Kendimle ilgili bir korkum yok ama çevremden duyunca tedirginde oluyorum.” (Görüşmeci 4)

“Büyü yok. İnanlar var ama ben dua okuyorum. Hocalarda öyle bir şey yok diyor.” (Görüşmeci 7)

“Hayır, ben inanmıyorum bazı üç kağıtçı insanlar bunun üstünden para kazanıyor bana da bundan dolayı hep uydurma geliyor. Normal insana büyü var diyorlar. Akrabalarımızın az parasını yemediler o şekilde.” (Görüşmeci 16)

“Hayır, ben inanmıyorum. Olsa Allah’ın adaletinden söz edemezdik.” (Görüşmeci 42)

“Yoktur bence. Çevremde de hiç duymadım başıma da gelmedi. Hasta olan insana büyü yapıldı deyip geçiyorlar.” (Görüşmeci 44)

Halk arasında dini-büyüsel inançlar ve pratiklerin büyük bir bölümü, toplumun dini bir yön ve bağlantı görmesi nedeniyle meşrulaştırdığı uygulamaları ifade etmektedir.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Celalettin Çelik, *Şehirleşme ve Din*, Çizgi kitapevi, Konya, 2002, s.217.

SONUÇ

Yapılan çalışma ve uygulamalar sonucunda din konusunu sınırlandırmanın mümkün olmadığını ve dini birçok şeyin etkileyip beslediğini söyleyebiliriz. Bu araştırmada dini inançların halk tabakasında şekil ve etkileri yani halk dindarlığı ele alınmış, Türk toplumundaki sürekli değişen faktörler bağlamında gözden geçirilmiştir.

Din sosyolojisi verilerine göre “evrensel dinler” ya da başka bir deyişle “kitabi dinler”in normatif kuram, şekil ve eğilimlerinin, dini anlayışlarının yanında halk tabakasında da kendine özgü dini anlayış ve şekiller görülmektedir. “Halk dindarlığı” olarak adlandırılabilir olan bu dindarlık tarzı halkın gündelik hayatında gelişmekte ve kendine has tezahürler ortaya koymaktadır. Bu tipin dindarlık özelliklerine bakıldığında derin teolojik bilgi ve ritüellere yer olmadığı görülmektedir.

Toplumun ve bireyin sosyo-kültürel olarak dinden etkilendiği gibi din de toplum ve bireyden etkilenmekte, şekil alıp biçimlenmektedir. Bu biçim alma aşamasının sonucunda bir takım dindarlık tipleri ortaya çıkmaktadır. Halk dindarlığı da bu tiplerden biri olup toplumdaki ilişki ağları kanallarıyla hayatiyetini geleneksel dönemde sürdürmüş olup, modern dönemde de sürdürmeye devam etmektedir.

Modernleşmeyle beraber sağlık, eğitim, medya, kentleşme ve ekonomi gibi faktörlerin halk dindarlığına etkisi olsa da onu tamamen ortadan kaldıramamıştır. Yakın çevremizde bile öğretim seviyesi yüksek ekonomik imkanları geniş insanların bir takım çözemediği sorunlar karşısında halk inanç ve uygulamalarına başvurduğu görülmektedir. Toplumda her sorun için ayrı bir türbe-yatır bulunduğu, şifa için bir türbe seçilirken sınav başarısı için başka, kısraklık için başka türbelere gidildiği gözlenmektedir. Dolayısıyla modernleşme halk dindarlığını değişime uğratsa da toplumdaki rolü hala her kesimde devam etmektedir.

Çalışmamızda halk dindarlığının günümüz Türkiye’indeki durumuna ilişkin Hatay Dörtyol ilçesinde bazı bulgu ve sonuçlar saptanmıştır. Halk dindarlığı tutumlarının “yaş, cinsiyet, medeni durum, meslek, yaşanan yer, eğitim

durumu” gibi bağımsız değişkenlere göre farklılık arz edip etmediği, “dini grup, tarikat ve cemaat” gibi sosyal değişkenlerin etkisi, “türbe ziyareti” gibi konular incelenmiş ve bazı bulgulara ulaşılmıştır.

Cinsiyet açısından bakıldığında kadınların halk dindarlığı tutumlarının erkeklerden daha yüksek olduğu belirlense de aralarında oransal olarak büyük bir farklılık görülmemiştir. Kadınların halk dindarlığı tutumlarına daha yatkın olmaları genel bir kanaat olsa da, kadınların da günümüzde erkeklerle eğitim, sağlık gibi alanlarda eşit imkanlara sahip olması sonucu bu şekilde etkilemiş olabilir.

Katılımcıların yaş gruplarına göre değerlendirdiğimizde 60 yaş ve üstü yaş grubunun en yüksek halk dindarlığı tutumu gösterdiğini görmekteyiz. Yaşı büyük olan kişilerin daha fazla sosyalleşmiş olup, öğrenim olarak da daha çok okula gitmemiş bireyler olması, geleneğe daha bağlı olmaları halk dindarlığı tutumlarının yüksek olmasını sağlamıştır. 26-30 yaş grubunun ise en düşük halk dindarlığı tutumları gösterdiği belirlenmiştir. Bu yaş aralığında dini tutumların oturmuş olması, kitle iletişim araçlarına olan ulaşılabilirliğin yüksek olması, öğrenim düzeylerinin de yüksek oluşu halk dindarlığı tutumlarını bu şekilde etkilediği görülmektedir.

Eğitim öğrenim durumuna göre incelendiğinde en yüksek halk dindarlığı tutumu gösteren grup okuma yazması olmayanlar ve ilkokul seviyesi mezunu katılımcılar olduğu saptanmıştır. Eğitim seviyesinin yükseldikçe halk dindarlığı tutum düzeyinin düştüğü belirlenmiştir.

Medeni durumuna göre bekarların halk dindarlığı tutumlarının düşük olduğu gözlemlenmiştir. Bu sonuçların etkileri arasında bekarların sorumluluklarının daha az olması, hayatın zorluk ve kötülükleriyle daha karşılaşmamış olmaları, daha az sosyalleşmiş olmaları, daha az gelenekten uzak kalmaları sayılabilir.

Meslek kategorileri ile halk dindarlığı arasındaki ilişkiye bakıldığında “ev hanımı” lehine bir sonuç gözlemlenmiştir. Yine “işçi” kategorisindeki bireylerin de ev hanımı kategorisine benzer tutumlar gösterdiği belirlenmiştir. Memur grubunun daha düşük halk dindarlığı tutumları göstermesi, bu gruptaki kişilerin öğrenim durumlarının yüksek olup daha modern ilişki ağlarının bulunduğu ortamlarda çalışmalarından kaynaklı olabilir.

Yaşanılan yere göre elde edilen bulgulara bakıldığında kırsal kesimde yaşayan kişilerin kent hayatı yaşayan bireylere göre daha yüksek halk dindarlığı tutumları gösterdiği görülmektedir. Kırsal kesimde halk dindarlığı uygulamalarının insanların toplanmak için bahane olarak kullanıldığı, yüz yüze ilişkilerin daha yaygın olması, öğrenim seviyesinin kente göre düşük olması, kitabi bilgilerden çok şifahi bilgilere daha çok başvurmaları etkili olmuştur.

Araştırmamızda halk dindarlığına etki eden sosyal faktörlerden birinin de tarikat, cemaat ve dini gruplar olduğu belirlenmiştir. Bu dini toplulukları faydalı ve gerekli gören bireylerin daha yüksek halk dindarlığı tutumu gösterdikleri görülmüştür.

Halk dindarlığında önemli bir yere sahip olan ziyaret kültürü de inceleme konumuz olmuştur. Halk dindarlığının mistik boyutunu taşıması açısından güzel bir örneklik teşkil etmiştir. Çalışmamızda “evliya kültürü” ve “türbe – yatır ziyareti” halk dindarlığının en karakteristik özelliklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcıların %90’ının türbe ziyareti yaptığı tespit edilmiş, türbe ziyaretinde manevi huzur bulunduğunu söyleyen katılımcıların halk dindarlığı özelliklerini daha fazla taşıdığı belirlenmiştir. Türbe – yatır ziyareti halk arasında tüm canlılığı ile devam eden bir fenomen olduğu bulgularımız arasındadır.

Araştırmamızdaki bulgulara göre halk dindarlığına baktığımızda yapısal olarak içinde “kitabi bilgileri”, “tasavvufi öğeleri”, “eski Türk inançlarını”, “büyüsel öğeleri”, “efsanevi öğretileri” içinde barındırdığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak Türkiye toplumunda insanlarda bir dindarlık tipi olarak görülen halk dindarlığı çok boyutlu, zengin ve farklı nitelikteki inanç ve uygulamaları içermektedir. Günümüzde insanların gündelik hayatında varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

Ali İmran 19, Maide 3

Abdullah Kılıç, “İsparta Yöresi Halk İnançları” Uluslar Arası Anadolu İnançları Kongresi Bildirileri, Evrak yayınları, Ankara 2001.

Akpınar, Turgut, Türklerde Din ve Hukuk Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

Alver, Köksal Siteril Hayatlar, Hece Yayınları, Ankara 2010.

Arslan, Mustafa, “Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri”, Değerler Eğitimi Dergisi, 15, 2008.

Arslan, Mustafa, Türk Popüler Dindarlığı, Dem Yayınları, İstanbul 2004.

Artun, Erman, Türk Halkbilimi, Kitabevi, İstanbul, 2005.

Atay, Tayfun, “Gelenek ve Modernlik Ekseninde Türkiye’de Halk Dini Ögeleri ve Sembolik Motifler”.

Atay, Tayfun, Din Hayattan Çıkar Antropolojik Denemeler, İletişim Yayınları, İst. 2012.

Bilgiseven, Amiran Kurktan, Genel Sosyoloji, Filiz Kitabevi, İstanbul 1986.

Coşkun, Ali, Mehdilik Fenomeni, İz Yay., İstanbul 2004.

Coşkun, Ali, Sosyal Değişme ve Dini Normlar, Dem Yayınları, İstanbul 2005.

Çalışkan, İsmail, Kur’an’da Din Kavramı, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.

Çelik, Celaleddin, Şehirleşme ve Din, Çizgi kitapevi, Konya, 2002.

Çelik, Ali, İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları, Beyan Yayını, İst. 1995.

Çelik, Celaleddin, "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım" İslamiyat, 2005, sayı 2.

Çelik, Celaleddin, "Değişim Sürecinde Merkez-Çevre İlişkileri ve Çevresel Dini Yönelimler", İslamiyat Dergisi, 4, 2002.

Davis, Winton. "Din sosyolojisi: Kurucular ve Temel Yaklaşımlar". Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar I. Trc. İhsan Çapcıoğlu. Ed. Bünyamin Solmaz – İhsan Çapcıoğlu. Konya: Çizgi Kitabevi, 2006.

Demirli, Ekrem, Sadreddin Konevi, İstanbul: İSAM Yay.,2008.

Günay, Ünver – Ahmet, Vehbi Ecer. Toplumsal Değişme, Tasavvuf, Tarikatlar ve Türkiye. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 1999.

Efe, Adem "Kolektif Dindarlık Türü Olarak Tarikat/Cemaat Dindarlığı", Journal of Islamic Research, 3/28 (2017):

Ejder Okumuş, "Gösterişçi Dindarlık" Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, VI,

Erdil, Kemalettin, Yaşayan Hurafeler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1991.

Ergun, Metin, Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, C.1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Erkal, Mustafa Sosyoloji Toplumbilimi, Der Yayınları, İstanbul 2000

Eröz, Mehmet, Türkiye'de Alevilik ve Bektaşilik, Otağ Yay., İstanbul 1977.

Göle, Nilüfer, Melez Desenler-İslam ve Modernlik, Metis Yayınları, İstanbul 2002.

Günay, Ünver, Türk Dünyasının Din Önderleri Tipolojisi, Avrasya Etüdüleri 21, 2002.

Günay Ünver, Harun Güngör, Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi, Rağbet Yay, İstanbul 2003.

Günay, Ünver, Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 2002.

Günay, Ünver, Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat, Dergah Yayınları, İstanbul 1999.

Gündüz, Şinasi, Din ve İnanç Sözlüğü, Vadi Yay., Ankara, 1998.

Hodgson, M. G. S., İslam'ın Serüveni I, İz Yayıncılık, İst. 1995.

Karasar, Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 1998.

Köktaş, M. Emin, Türkiye'de Dini Hayat, İşaret Yayınları, İst. 1993.

Köprülü, Mehmet Fuat & Franz Babinger, Anadolu'da İslamiyet, Çev. R. Hulusi, İnsan Yayınları, İst. 1996.

Köse, Ali- Ayten, Ali, Türbeler: Popüler Dindarlığın Durakları, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kurt, Abdurrahman “Dindarlığı Etkileyen Faktörler”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. C.I.

Mardin, Şerif, Din ve İdeoloji, İletişim Yay., İstanbul 1993.

Mensching, G., Dinî Sosyoloji, Çev. Mehmet Aydın, Tekin Yayınlan, Konya 1994.

Meriç, Arzu, “Kandıra Türkmen Köylerinde İnanışlar”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

Mert, Nuray, İslam ve Demokrasi, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.

Mustafa Ünal; “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı, Halk Kültürlerinin Medya Açısından Değerlendirilmesi”, Uluslar Arası Sempozyumu, 12-14 Aralık 2002, Sakarya.

Ocak, Ahmet Yaşar, Türk Sufiliğine Bakışlar, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.

Ocak, Ahmet Yaşar, Türkler, Türkiye ve İslam: Yaklaşım, Yöntem ve Yorum Denemeleri, İletişim Yayınları İst. 2001.

Oymak, İskender Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri, Kubbealtı Yayınları, Malatya 2002.

Sezen, Yummi, Sosyoloji Açısından Din, Marmara Ün. İlahiyat Fak.Vakfi Yay., İst. 1998.

Su, Süreyya, Hurafeler ve Mitler, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.

Subaşı, Necdet, 2010. “Resmi Ve Gayri Resmi Din Söylemleri”, Bilim, Ahlak Ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslam Algıları Uluslararası Sempozyum. Samsun 2001.

Subaşı, Necdet, Din Sosyolojisi, Dem Yayınları, İst. 2014.

Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı: Modern Türkiye’de Din ve Toplumsal Değişim, (Çev. M. Çulhaoğlu), İletişim Yay., İst. 1993.

Şişman, Bekir, “Samsun Yöresinde Yasayan Halk İnançları Üzerine Bir İnceleme”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 1994.

Tuğal, Cihan, Pasif Devrim/ İslami Muhalefetin Düzenle Bütünleşmesi, çev.Ferit Burak Aydar, Koç Üni. Yay, 2010.

Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, Dinler Tarihi, Ocak Yay., Ankara 1993.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, “inanış” , TDK Yay., Ankara 1992.

Türker Eroğlu-Hatice Çidem Kılıç, Türk İnançları ve İnanışlar, Sakarya Üniversitesi Yayınları, Sakarya 2008.

Uğurlu, Serdar; Koca, S. Kürşad, 2010. “Türk Kültürü ve Anadolu Müslümanlığı İlişkisi” Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler e-Dergisi. Sayı. 22, Ekim – Kasım – Aralık.

Ülken, Hilmi Ziya, Sosyoloji Sözlüğü, Milli Eğitim Basım Evi, İst. 1969.

Ünal, Mustafa, “Türk Medyasının Halk İnanışlarına Bakışı”.

Üzüm, İlyas, Alevilik , İSAM Yay., İstanbul 2008.

Weber, M., Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu, Çev. Zeynep Gürata, Ayraç Yayınları, Ankara.

Yavuz, Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara 1983.

Yel, Ali Murat, “Türk İslamı” İslamiyat Dergisi, C.5, sayı 4, 2002.

Yenen, İbrahim, Ziya Gökalp’i Din Sosyoloji Açısından Anlamak . İslami İlimler Dergisi , Türkiyede Din Sosyolojisi Özel Sayısı, 2017

EKLER

EK:1 Katılımcılar Listesi

(Görüşmeci 1): Erkek. 24 yaşında. Üniversite mezunu. Memur. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 2): Erkek. 39 yaşında. Üniversite mezunu. İdareci. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 3): Kadın. 64 yaşında. Lise mezunu. Ev hanımı. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 4): Kadın. 30 yaşında. Lise mezunu. Öğretmen. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 5): Erkek. 46 yaşında. Üniversite mezunu. Memur. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 6): Erkek. 51 yaşında. Üniversite memuru. Öğretmen. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 7): Kadın. 58 yaşında. Okumamış. Ev hanımı. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 8): Kadın. 26 yaşında. Üniversite mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 9): Erkek. 44 yaşında. Lise mezunu. Esnaf. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 10): Kadın. 43 yaşında. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Bekar. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 11): Kadın. 39 yaşında. Lise mezunu. Ev hanımı. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 12): Erkek. 49 yaşında. Lise mezunu. Emekli asker. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 13): Kadın. 51 yaşında. Lise mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 14): Erkek. 53 yaşında. Lise mezunu. Esnaf. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 15):Erkek. 49 yaşında. Ortaokul mezunu. Eczacı. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 16): Kadın. 44 yaşında. Üniversite mezunu. Hemşire. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 17): Kadın. 45 yaşında. Üniversite mezunu. Memur. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 18): Kadın. 37 yaşında. Üniversite mezunu. Ebe. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 19): Erkek. 25 yaşında. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 20): Kadın. 38 yaşında. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 21): Kadın. 68 yaşında. Okumamış. Emekli. Bekar. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 22): Kadın. 51 yaşında. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 23): Erkek. 27 yaşında. Üniversite mezunu. İmam. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 24): Kadın. 25 yaşında. Üniversite mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 25): Erkek. 30 yaşında. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 26): Erkek. 52 yaşında. İlkokul mezunu. İşçi. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 27): Erkek. 30 yaşında. Lise mezunu. Asker. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 28): Erkek. 22 yaşında. Üniversite öğrencisi. Çalışmıyor. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 29): Kadın. 69 yaşında. Okumamış. Ev hanımı. Bekar. Bekar. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 30): Erkek. 41 yaşında. Üniversite mezunu. Öğretmen. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 31): Erkek. 37 yaşında. Üniversite memuru. Memur. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 32): Kadın. 35 yaşında. Üniversite mezunu. Öğretmen. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 33) Erkek. 51 yaşında. Lise mezunu. Esnaf. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 34): Kadın. 43 yaşında. Ortaokul mezunu. İşçi. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 35): Erkek. 54 yaşında. Lise mezunu. Marangoz. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 36): Kadın. 40 yaşında. Üniversite mezunu. Ev hanımı. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 37): Kadın. 41 yaşında. İlkokul mezunu. İşçi. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 38): Erkek. 57 yaşında. İlkokul mezunu. Şoför. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 39): Erkek. 36 yaşında. Ortaokul mezunu. İşçi. Bekar. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 40): Erkek. 26 yaşında. Lise mezunu. İşçi. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 41): Kadın. 28 yaşında. Üniversite mezunu. Memur. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 42): Erkek. 43 yaşında. Üniversite mezunu. İşçi. Evli. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 43): Kadın. 66 yaşında. Okumamış. Ev hanımı. Bekar. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 44): Kadın. 29 yaşında. Ortaokul mezunu. Ev hanımı. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 45): Kadın. 62 yaşında. İlkokul mezunu. Ev hanımı. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 46): Erkek. 65 yaşında. İlkokul mezunu. İşçi. Evli. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 47): Kadın. 33 yaşında. Üniversite mezunu. Doktor. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 48): Kadın. 29 yaşında. Lise mezunu. Kuaför. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

(Görüşmeci 49): Erkek. 26 yaşında. Üniversite mezunu. İşçi. Bekar. Kent. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan var.

(Görüşmeci 50): Kadın. 36 yaşında. Lise mezunu. Kuaför. Bekar. Kırsal. Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan yok.

EK 2: Mülakat Soruları

“Halk dindarlığı üzerine bir din sosyolojisi incelemesi: Dörtüol örneği”

Merhaba,

Bu mülakat metni bireylerin halk inançlarını gündelik hayatlarında ne kadar yaşattıklarını, halk dindarlığı uygulamalarına olan tutumlarını ve görüşlerini öğrenmek amacıyla hazırlanmıştır. Mülakat sorularına verdiğiniz cevaplar “Halk dindarlığı üzerine bir din sosyolojisi incelemesi: Dörtüol örneği” adlı yüksek lisans tezinde yer alacaktır. Çalışmaya sağladığınız katkılar için teşekkür ederim.

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad-Soyad:.....

Doğum Yeri: Yaş: Cinsiyet:

Medeni Hali:.....Eğitim Durumu.....

Meslek:.....

Kırsal-Kent yaşamı.....

Kendisi/Ailesinde din eğitimi alan.....

GÖRÜŞME SORULARI

1- Ölünün huzurlu olması için hatim, mevlit okutulmalı mıdır? Siz okutuyor musunuz?

2- Ölünün devri iskatı yapılmalı mıdır? Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

3- Kur'an okunmuş suyun şifa olacağına inanır mısınız? Suya ya da başka bir nesneye Kur'an okutup içer misiniz?

4- Sizce insana nazar değer mi? Nazar hakkında ne düşünüyorsunuz?

5- Evliya, şeyh, derviş gibi insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

6- Sizce cinler insana zarar verir mi? Bununla ilgili yaşadığınız ya da bir olay oldu mu?

7- Hayatınızda hiç türbe ziyareti yaptınız mı? Yaptıysanız, ne amaçla yaptınız?

8- Muska hakkında ne düşünüyorsunuz? Muskanın faydasına inanır mısınız?

9- Kara kedi görünce endişelenir misiniz?

10- Kem gözlü ya da renkli gözlü birinin size bakması sizi rahatsız eder mi?

11- Besmelesiz küle, çöpe basmak sizi endişelendirir mi?

12- Soğan ve sarımsak kabuğuna basmak sizi korkutur mu?

13- Evinizi üstünde baykuş ötmesi sizi korkutur mu?

14- Sizce büyü diye bir şey var mıdır? Bu konuda neler düşünüyorsunuz?

15- İki bayram arası düğün yapmak sizi endişelendirir mi?

16- Ölünün ardından neler yaparsınız?

17- Dini grup, cemaat ve tarikatler hakkında ne düşünüyorsunuz?

18-Şiş sokarak ya da coşarak yapılan zikirler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Daha önce hiç şahit oldunuz mu?

19- Kabir azabına inanır mısınız?

Arslan, Mustafa, (2004), Türk Popüler Dindarlığı: Çorum Örneği adlı yüksek lisans tezinde kullanılan sorulardan faydalanılmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	FATMA ÇİL	İmza:	
Doğum Yeri:			
Doğum Tarihi:			
Medeni Durumu:	Bekar		
Öğrenim Durumu			
Derece	Okulun Adı	Program	Yer Yıl
İlköğretim	Lalebahçe İlköğretim Okulu		
Ortaöğretim	Lalebahçe İlköğretim Okulu		
Lise	Konya Anadolu İmam Hatip Lisesi		
Lisans	Necmettin Erbakan Üniv. İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü		
Yüksek Lisans	N.E.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri/Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı		
İş Deneyimi:	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni		
Hakkımda bilgi almak için önerebileceğim şahıslar:			
Tel:			
Adres	Dörtyol/HATAY		